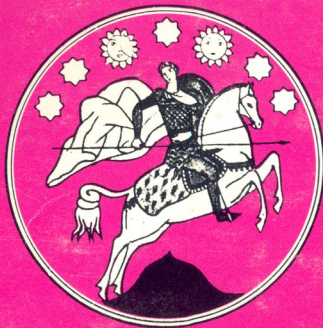

825
1984

ქართული
ბიბლიოთეკა

გუგაბი

ქართული პოლიტიკის პერიოდული ორგანო უცხოეთში

პარიზი

№ 3

PARIS

სექტემბერი 1984 SEPTEMBRE

ეროვნული
გერმანიის
საბჭოთაო

„თავისუფლებავ, შენ ხარ კაცთა ნავსაყუდარი,
„შენ ხარ ჩაგრულის, წამებულის წმინდა საყდარი,
„შენ ხარ მშვიდობა და სიმართლე ამა ქვეყნისა,
„შენ ხარ აღმზრდელი ღვთაებამდე კაცთ ბუნებისა!“ – ი ლ ი ა

ნომრის შინაარსი,
რომელიც ძირითადად ეძღვნება აგვისტოს
ღიდი აჯანყების 60 წლისთავს

- .2 სისხლიანი აგვისტოს 60 წლისთავი მოწინავე
 - .9 კოტე ანდრონიკაშვილის სიტყვა
 - .23 „კოტე ანდრონიკაშვილს“ – ლექსი – შალვა ამირეჯიბი
 - .24 იასონ ჯავახიშვილის სიტყვა
 - .40 „აგვისტოს დღეები“ – ლექსი – ევტინი აბულაძე
 - .41 საუკუნო იყოს ხსენება მათი! სიმონ ბლიაძე და დავით ვაშაძე
 - .45 აგვისტოს აჯანყების ზოგიერთი საკითხები გ. წერეთელი
- სამშობლოს მიმდინარე ამბებზე
- .69 სახელმწიფო მკვლელობა
 - .79 სამგლოვიარო განცხადებები
 - ნოდარ დუმბაძის გარდაცვალება
 - .80 შემოწირულებათა სია
 - ბატონ გიორგი ნაკაშიძის იუბილე

„გ უ შ ა გ ი“ (ყოფილი „თავისუფლების ტრიბუნა“)
პასუხისმგებელი : გიორგი წერეთელი

სისხლიანი აგვისტოს 60 წლის თავი

1924 - 1984

წელს, აგვისტოს უკანასკნელ დღეებში, სამოცი წელი შესრულდა ჩვენი ხალხის დიდ ეროვნულ აჯანყებიდან, რომელსაც მიზნად ჰქონდა საბჭოთა რუსეთის მპყრობელობიდან განთავისუფლება და საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფოს აღდგენა. ეს საარაკო გამბედაობა ძლიან ძვირი დაუჯდა ქართველობას, არა იმდენად ბრძოლის ველზე მტერთან შეტაკებისას, არამედ ბარბაროს ხელისუფალთაგან უიარაღო, პატიმრობაში მყოფ, ხშირად უბრალო, ხალხის მასიურ და განუკითხავ ხოცვა-ჟლეტის შედეგად.

აჯანყების შემდეგ შემთხვევით თბილისში მყოფი გერმანელი პროფესორი, **დოქტორ ერინ ობსტ**, იმავე წლის დეკემბრის კრებულ „ცაიტშრიფტ ფიურ გეოპოლიტიკ“-ში წერდა:

„იმ დროს, როცა ჩვენ იქ მივედი, იქ იყო გაბატონებული დრმა გლოვა, განსაკუთრებით ქალაქის ქართულ ნაწილში. ბევრი მანდილოსანი მიმოდოდა შავ სამოსელში ჩაცმული და მათი სახე მძიმე, მძიმე მწუხარებას ამჟღავნებდა...არ დარჩენილა თითქმის არც ერთი ოჯახი, მას რომ წევრი არ დაკლებოდეს და გლოვაში არ ყოფილიყოს... გაუგონარი მძვინვარებით მოსპვეს აჯანყება. ოფიციალური სტატისტიკა თუმცა აცხადებს, რამდენიმე ასი კაცი სასამართლოს განაჩენით დაიხვრიტაო, მაგრამ ვიღას აინტერესებს ეს რიცხვი? შურისმაძიებელი მხედროვნის ნამდვილი მსხვერპლი ათასობით ითვლება. ისინი დახვრიტეს გაუსამართლებლად, ხშირად იმ შემთხვევაშიც, როცა დაბეჯითებით იცოდენ, რომ ისინი აჯანყებაში სრულებით არ მონაწილეობდენ...“

ამ მიუდგომელი უცხოელის სიტყვებში ზუსტადაა გადმოცემული ქართველი ხალხის მაშინდელი ტრადედია და საბჭოთა ხელისუფალთა შეუწყნარებელი ბოროტება. ამ ბოროტების მსხვერპლი იყვენ ჩვენი დედები და მამები, ჩვენი დები და ძმები, ახლობელი და შორეული, მაგრამ ხშირად საამაყო ნათესავები, თუ ძვირფასი მეგობრები და მეზობლები... მაგრამ, როცა აგვისტოს აჯანყების

მსხვერპლთ- დავტირით, ჩვენ როდი ვხელმძღვანებლობთ ჩვენ- ჩვენი პირადი ოჯახების დანაკლისით, არამედ ჩვენი დიდი, ეროვნული ოჯახის დანაკლისი გვალეულებს და გვალმფოთებს, რაც აუნაზღაურებლად დიდი და მძიმე იყო.

თუ ოდესმე კი არსებულა რაიმე შემაერთებელი ბიოკი ბოლშევიკებსა ქართველი ხალხის გულს შორის, აგვისტოს სისხლიან დღეების შემდეგ მათ შორის უკანასკნელად და საბოლოოდ გაითხარა უფსკრული, რომლის ამოვსება აღარავითარ ამქვეყნიურ ძალებს აღარ ძალუძს.

მეტეხის ციხის პოლიტ-პატიმართა მაშინდელი ანგარიშით დახვრეტილი იყო ოთხი ათასამდე აჯანყებაში მონაწილე თუ უბრალო ქართველი. მათ არ შეეძლოთ იმ დროს დასჯილთა სრული და ამომწურავი სია ჰქონებოდათ და უფრო მოგვიანებით ამ რიცხვს შვიდი ათასამდე ანგარიშობენ, მაგრამ ესეც საკმარისი არ იქნება თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ აჯანყებამ მტრებს გაუშვლავნა მასში მონაწილეთა და თანამგრძობთა ვინაობა, რომელთა მაშინვე მოსპობა საბჭოთა ხელისუფლებმა ვერ გაბედეს საერთაშორისო აზრის რისხვის შიშით, მაგრამ ყველა მათზე უწყლოდ იძიეს შური ათი-თორმეტი წლის შემდეგ, გარდა იმათი, ვინც ამ ხნის განმავლობაში მოახერხა თავი შეეფარებია უცხოეთში.

1991

მიუხედავად ასეთი დიდი მსხვერპლისა, ჩვენ არ ვგმობთ ამ დამარცხებულ აჯანყებას, პირიქით, ვამაყობთ იმითი. ჯერ ერთი, ეს აჯანყება დაუფასებელი მაგალითია, რომლის საფუძვლიანი შესწავლა წინდი იქნება მომავალი ეროვნული განმათავისუფლებელი ბრძოლების წარმატებით დაგვირგვინების. შემდეგ, მტრისგან იმ დროს დაღვრილი ზღვა ქართული სისხლი უხვად ანოციერებს ჩვენს ტანჯულს მამულს და მწვანედ აბიზინებს მის თავისუფლების ჯეჯილს.

აჯანყება დამარცხდა, რადგანაც მტერი იყო უსაზომოდ ძლიერი, ვერაგი, დაუნდობელი, და ამასთან ერთად წინასწარგაფრთხილებული. მისი საჯანუშო ქსელი შეიპარა სწორედ აჯანყების წინ აჯანყების ხელმძღვანელ წრეში, ზოგი ხელმძღვანელი დააპატიმრეს, დარჩენილებში კი მერყეობა და უნდობლობა დათესეს. ამის შედეგად აჯანყების ორგანიზაცია ეროვნული მასშტაბით სუსტი გამოდგა, აჯანყების შტაბი სრულებით მოწყვეტილი აჯანყებულ რაიონებისა და კუთხეებისაგან. ამას დაემატა ქიათურის შეცდომით

ს ა შ ა რ თ ვ ე ლ ო ს
პ ა რ ლ ა მ ე ნ ტ ი ს
ქ რ თ ვ ე ლ ო ს
ბ ი ბ ლ ი თ ე ტ ი ა ს

ს ა შ ა რ თ ვ ე ლ ო ს
ბ ი ბ ლ ი თ ე ტ ი ა ს
ბ ი ბ ლ ი თ ე ტ ი ა ს

24 საათით ადრე გამოსვლა, რამაც, რა თქმა უნდა, ისედაც გაიფრთხილებული ხელისუფლება, კიდევ უფრო გააფრთხილა. სამაგიეროდ, ქართველმა ხალხმა გამოიჩინა დიდი ეროვნული შეგნება და მტრის ვერავითარმა სისასტიკემ ვერ გატეხა მისი მებრძოლი და შეუდრეკელი სული. ღრმა პატრიოტიზმის მუდმივ მაგალითად დარჩება ასობით სიკვდილით დასასჯელთა უკანასკნელი შეძახილები: „ჩვენ ვკვდებით საქართველოსთვის! გაუმარჯოს საქართველოს!“

მთელი დასავლეთი საქართველო აჯანყებულთა ხელში აღმოჩნდა, გარდა დიდი ქალაქებისა, სადაც ხელისუფლებამ ფეხზე დააყენა გაძლიერებული საოკუპაციო რუსის ჯარები. ყველგან თითქმის უსისხლოდ დაატყვევეს ადგილობრივი ხელისუფლება, ჩეკა, მილიცია, კომუნისტები. არსად ადგილი არ ჰქონებია არც შურისძიებას, არც პატიმართა მკვლელობას. უიარალო ხალხი რამდენიმე დღის განმავლობაში წარმატებით უმკლავდებოდა კბილებამდე შეიარაღებულ და გაწვრთნილ საოკუპაციო ჯარებს იმერეთის ბევრ რაიონში, გურიაში, სამეგრელოში, ხოლო სვანეთ-ლეჩხუმის დამორჩილებას მტერი სამი კვირე მოუხდა.

ხელისუფლების წინასწარი გაფრთხილების და მისგან მიღებული არაჩვეულებრივი ღონისძიებების გამო (მან განგაში გამოაცხადა და საბრძოლო მდგომარეობაში დააყენა მთელი საოკუპაციო სამხედრო, მილიციის, თუ პარტიული შეიარაღებული ძალები), აღმოსავლეთ საქართველომ ასეთივე მასიური გამოსვლები ვერ შეძლო, მაგრამ აქაც ქართული მოსახლეობის გადაწყვეტილება საბჭოთა უფლიდან განთავისუფლებისა, არანაკლებად გამოჩნდა და მსხვერპლიც არანაკლები იყო. ხოლო, „შეფიცულთა“ რაზმმა, ქაქუცა ჩოლოყშვილის მეთაურობით, ბრწყინვალე ფურცლები ჩაწერა საერთოდ პარტიზანული ომების ისტორიაში. ერთი კვირის განმავლობაში ქაქუცა ერთი მუჟა რაზმელებით გარს უვლიდა დედაქალაქს, ზვერავედა, ერთიმეორეზე ანთავისუფლებდა დმანისს, დუშეთს და სხვა დიდ დასახლებებს და, როცა ბრძოლის გაგრძელებას აზრი აღარ ჰქონდა, დაუმარცხებელმა გაშლილი აღმით სამშობლოს საზღვრები დატოვა, უცხოეთში გამოვიდა.

1924 წლის აგვისტოს აჯანყება იყო, შემოსეულ საბჭოთა რუსეთის წინააღმდეგ, ქართველი ხალხის სამნახევარი წლის შეუწყვეტელი ბრძოლის აპოთეოზი. მას მიზნად არ ჰქონებია უშველ-

ბელი რუსეთის დაჩოქება-დამარცხება. არა, აჯანყების მეთაურებმა იმედოვნებდა, რომ ქართველი ხალხის ერთობლივი, მასობრივი და თავდადებული გამოსვლა: **1.** უმაღლეს საფეხურზე აიყვანდა მსოფლიოს საზოგადოებრივი აზრის თანაგრძნობას საქართველოს დამოუკიდებლობისადმი, რაც სასურველ გავლენას მოახდენდა საერთაშორისო პოლიტიკის ძალებზე და თვით საბჭოთა ხელისუფლებაზე. **2.** ერთა ლიგას მისცემდა საბუთს ჩარევისას, და **3.** თვით კრემლის მეთაურებს აიძულებდა ანგარიში გაეწიათ ქართველი ერის ნებისათვის: იყოს დამოუკიდებელი.

კრემლის უფულო ტირანების შეგონება შეუძლებელი შეიქნა- ისინი კიდევ უფრო გააგდენ და გამხეცდენ. ერთა ლიგაც, ქართველი ხალხის ტრალედისადმი პლატონურ სიმპატიების გამოცხადებით დაკმაყოფილდა, არავითარი პრაქტიკული ნაბიჯები არ გადადგა. ამის მიზეზი ისიც იყო, რომ აჯანყებამ საკმაოდ დიდხანს ვერ გაძლო. რაც შეეხება აჯანყების მისიის პირველ ნაწილს, ის წარმატებით შესრულდა. ჩვენი სამშობლოს დამოუკიდებლობის საქმეს აგვისტოს აჯანყებამ დიდი თანაგრძნობა მოუპოვა და განუმტკიცა მთელს მაშინდელ მოწინავე კაცობრიობაში. საკმარისია გადავფურცლოთ მაშინდელი პერიოდული გამოცემების გაცითლებული ფურცლები, რომ ამაში დავრწმუნდეთ. მთელმა არაკომუნისტურმა სამყარომ აღშფოთებით დაგმო კრემლის სიმკაცრე ქართველი ხალხის მიმართ. მათში ქართველი ხალხისადმი უსაზღვრო ერთგულებით და თანაგრძნობით გამოირჩეოდნენ მეორე სოციალისტური ინტერნაციონალი, მასში შემავალი ყველა ეროვნული სოციალისტური პარტიებით, და მუშათა პროფკავშირები. ეს მაშინდელი საერთაშორისო აზრის კეთილგანწყობა მკვდარი სიტყვები არ არიან. როცა ქართველი ხალხი კვლავ აბოზოქრდება მისი დღეს დათრგუნვილი უფლებების აღსადგენად, მაშინ იმ საკაცობრიო თანაგრძნობის სიძველის ფერფლიდან განთავისუფლება და თანამედროვეობასთან ზიარება სულ ადვილი იქნება. ამ გაგებით, **1924 წ.** აგვისტოს აჯანყების დროს დაღვრილ ქართულ სისხლს უქმად არ ჩაუვლია.

ჩვენი ხალხი მუდამ მზად უნდა იყოს უცხო მპყრობელთა უღლისაგან განთავისუფლების გადამწყვეტი ბრძოლებისათვის. მზად უნდა იყოს განთავისუფლებისათვის მისი ისტორიული ცხოვრების გამრულ ემბაზში. მოდით, მამულიშვილნო, შემოვკრბეთ ერთად, განურჩევლად პარტიულობისა, სარწმუნოებისა და

სოციალური მდგომარეობისა, აგვისტოს ეროვნული აჯანყების ამ სამოც წლისთავზე, რათა ჩვენც ვეზიაროთ მასში მუდმივად იდეებსა და განცდებს, ავმალდეთ მათ ეროვნულ შიშებსა და მოკრძალებული ქება, მადლობა და დიდება მოვახსენოთ მათ, ვინც მაშინ შემთხვევით თუ განგებით გადურჩენ ჯალათებს და დღემდე ჩვენთან ერთად ერთგულად ემსახურებიან იგივე საქმეს; ხოლო იმათთვის, ვინც მაშინ ქართველი კაცის კაცურკაცობისა და ღირსებისათვის იბრძოდნ და ბრძოლის ველზე დაეცენ, მუხლმოყრილებმა სასოებით და გულმხურვალეებით ვილოცოთ, მათი სულები მამაზეციერს შეეგვედროთ და შარავანდელით შევამკოთ მათი ძვირფასი სახელები!

„ვინცა მოკვდეს მეფეთათვის სულნი მათნი ცათა რბიან!“

შეფიცულების შტაბი და აჯანყების მთავარსარდალი თურქეთში გამოსვლისას, 1924 წ. სექტემბერში. პირველ რიგში სხედან: გენერალი სპირიდონ ჭავჭავაძე და მის მარჯვნივ პოლკოვნიკი ქაიხოსრო (ქაქუცა) ჩოლოყაშვილი; უკანა რიგში ფეხზე დგანან (მარჯვნიდან): ალექსანდრე სულხანიშვილი, რაფო ერისთავი, კაპიტანი ელიზბარ ვაჩნაძე და ლელო ჩიქოვანი.

შ ე ფ ი ც უ ლ ე ბ ს

თქვენ ამბობთ: „მოკვდა, მივაბარეთ დღეს უცხო მიწას, არ გვყავს ქაქუცა, დაგვიობლდა შეფიცულთ კერა.“

1924 - 1984

შეფიცულებო, ნუ ქვითინებთ! თქვენს თავსა ვფიცავ, **ეროვნული
ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილი**
ეს ტყუილია, არ მომგვდარა, მე ეს არ მჯერა!

არ დაიჯეროთ, რომ დაპირილი ვაქვს არწივი
გამოესალმა მთის მწვერვალებს დღეს სამუდამოდ,
რომ მის მაგარ ფრთებს ზედ დაადეს ლოდები ცივი.
არ დაიჯეროთ! ტყუილია! მტერს არ აამოთ!

მე ამას ვამბობ და ეს მჯერა. ვამბობ იცით რას?
დაპირილმა მკერდში, დაქანცულმა, ბოლოს ინება
ნაბადის გამლა რბილ მწვანეზე, დიდ მუხის ძირას
და მიძინება.

და სძინავს, სძინავს მეფურ ძილით საყვარელ ბელადს...
ჩუმად! ნუ სტირით! მოვასვენოთ გუშავი ერის.
ჩვენი მამულის უღრან ტყეში, მთაში და ველად
კვლავ გავიგონებთ ამღერებას ცხელ „მაუზერის.“

თქვენ კი ყოველთვის, მთის არწივი გგონიათ მკვდარი,
თავს რომ დასჩხავით, - გინდათ ლეში ნაკუწ-ნაკუწად?
მალე ზარს დაგცემსთ თეთრ ტაიქზე მკვდარი მხედარი,
ცივ სამარიდგან ამოსული ჩვენი ქაქუცა.

სიმონიკა ბერეჟიანი (აწ განსვენე-

ბული ალ. კარგარეთელის: „ქაქუცა ჩოლოყაშვილი“, პარიზი 1981)

ეროვნული გმირი, პოლკოვნიკი
ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილი.

პოლკ. სოლ. ზალდასტანიშვილი,
„დამკომის“ სამხედრო კომისიის
წევრი დასაწყისიდან ბოლომდე.

ნოე ხომერიკი

ვალეკო ჯუღელი

ორივე გამოჩენილი სოციალისტი, რევოლუციების ორგანიზატორი და მასების წინამძღოლი. ნ. ხომერიკი უცხოეთიდან სამშობლოში დაბრუნდა 1922 წ. ბოლოს, აჯანყების მოსაწყობად და სახელმძღვანელოდ, ჩეკამ დააჯატიმრა შემდეგი წ. ნოემბერში, გადაასახლეს სუზდალში, აჯანყების დღეებში წამოიყვანეს იქიდან და ქურდულად მოკლეს სადღაც მოსკოვსა და როსტოვს შორის, მასთან ერთად ციხეში იჯდნენ და დახვრიტეს: აჯანყების სახელმძღვანელოდ უცხოეთიდან დაბრუნებული პარტიული და სახელმწიფო მოღვაწე: სოც. დემ. ბენია ჩხიკვიშვილი, „დამკომის“ წევრები, სოც. დემ. გოგიტა ფადავა, ვასო ნოღია და ერ. დემ. გიორგი წინამძღვრიშვილი და სხ. ვ. ჯუღელი კი ვ. ნოღიასთან და სხვა სოც. დემ. ჯგუფთან (ვლასა მგელაძე, ბიქტორ ცენტერაძე, ცინცაბაძე და ბენია ჩხიკვიშვილი) საფრანგეთიდან დაბრუნდა აჯანყების სახელმძღვანელოდ, აღფრთოვანება და გამარჯვების დიდი იმედი შთაბერა შეთქმულებს, მაგრამ „ჩეკამ“ ის ხელში ჩაიგდო სწორედ აჯანყების წინა დღეებში, 6 აგვისტოს და ის დაარწმუნა, რომ აჯანყება იყო გაცემული, მისი გამარჯვება იყო შეუძლებელი და გამოიწვევდა დიდ მსხვერპლს. ვ. ჯუღელმა ციხიდან კატეგორიულად მიმართა „დამკომს“ და ს. დ. პარტიის ც. კომიტეტს მოეხსნათ აჯანყება. ამ უკანასკნელებმა არ დააკმაყოფილეს ჯუღელის მოთხოვნა, მაგრამ იძულებული იყვნენ აჯანყება ორი კვირით გადაედგათ. ეს ამბავი გახდა აჯანყების მარცხის მთავარი მიზეზი.

კოტე ანდრონიკაშვილის სიტყვები
 წარმოთქმული „დამკომის“ სას. პროც.-ზე, თფილისი 22/7-1925/26

(აგვისტოს აჯანყების ისტორიის გასაგებად ყველაზე მნიშვნელოვანია „დამკომის“ თავმჯდომარისა და თავმჯდომარის მოადგილის განმარტებითი სიტყვები, რომლებიც მათ წარმოთქვეს მათი გასამართლების დროს და, რომელთა სრულ ტექსტებს ქვემოთ გთავაზობთ. კ. ანდრონიკაშვილის სიტყვა პირველად დაიბეჭდა პარიზში „ბრძოლა“ №14, 1926 წ. აგვისტოს ნომერში, საიდანაც ჩვენ გამოვბეჭდეთ.

ბრალდებული კ. ანდრონიკაშვილი თავიდან პასუხობს სასამართლოს თავმჯდომარის კითხვებს, რომ საჭ. სოც. დემ. მუშ. პარტიის წევრია 1902 წლიდან, თვითმპყრობელობის დროს ორჯერ ვიყავი პოლიტიკური ბრალდებით გასამართლებული, რომელმაც მომიხსაჯა სამუდამო გადასახლება ციმბირში, ამყარა თავადობა და ყველა მასთან დაკავშირებული პრივილეგიებიო. ამის შემდეგ, ბრალდებული დაეინებით თხოვს სასამართლოს, როგორც აჯანყების მეთაურს, ნება მისცენ მას თავიდანვე დაწვრილებით განმარტოს, თუ რა პირობებში და რანაირად ჩაისახა აჯანყების იდეა და რა იყო ამის მიზეზები. ბოლოს თავ-რე თანხმდება იმ პირობით, რომ საბოლოო სიტყვა აღარ ექნება, რაზედაც ანდრონიკაშვილი თანახმაა. იმის ნათელსაყოფად, რომ 1921 წ. მუშათა და გლეხთა რევოლუციას კი არ ჰქონია ადგილი, არამედ საქართველოს რუსის ჯარებმა მოუხდინეს ოკუპაცია, ბრალდებული ნებას თხოულობს სასამართლოს წაუკითხოს „სიტყვები ერთ ქართველ პასუხისმგებელ კომუნისტის“. თავმჯდომარე ზარით წაუკითხვის ნებას არ აძლევს. კ. ანდრონიკაშვილი პაუზის შემდეგ განაგრძობს. გუშავი)

კ. ანდრონიკაშვილი— „დიახ, საქართველო დაიპყრო საბჭოთა რუსეთმა. ეს ფაქტია! როგორ შეხვდა ამ ფაქტს ქართველი ხალხი, ქართული პოლიტ. პარტიები? რასაკვირველია, რომ იგინი ვერ შეურიგდენ ოკუპაციას, მაგრამ გამოუცხადეს მათ საოკუპაციო ხელისუფლებას ბრძოლა პირველ დღიდანვე, როგორც ამას ვტყობილობთ საბრალდებლო დასკვნაში? რა თქმა უნდა, რომ არა! ბრძოლაზე ჯერ ფიქრიც არ შეიძლებოდა, პირიქით პოლიტიკური პარტიები, უწევდენ რა ანგარიშს ფიზიკურ ძალას, რომელმაც საქართველოს მოუსპო დამოუკიდებლობა, შეეცადნენ გამოენახათ

„ახალ ხელისუფლებასთან შემათანხმებელი გზა და ენა კითხვების გადასაწყვეტად საბჭოთა კონსტიტუციის ფარგლებში ამისათვის კიდევაც საქ-ს სოც. დემ-მა პარტიამ ამოირჩია დელეგაცია ხელისუფლებასთან მოსალაპარაკებლად (მეც ვახლდით ამ დელეგაციაში), ვინახულეთ რეგკომის თავმჯდომარე, ფ. მახარაძემ გვიპასუხა: „ეს არის დელეგაციის აზრი, ჩვენთვის კი სასურველია ვიცოდეთ პარტიის აზრი.“ თქვენ იცით, რომ ხელისუფლების ნებართვით თბილისში მოხდა ქართ. სოც. დემოკრატიულ ორგანიზაციების ყრილობა, სადაც გამოტანილი იყო ცნობილი 10 აპრილის 1921 წ. რეზოლუცია. ამ ყრილობის და ამ რეზოლუციის ბედის შესახებ თქვენ მოისმინეთ ვრცელი ჩვენება მოწმეების სეთ დევდარიანის და თევზაიასი, ამიტომ მე აღარ შევარჩებ ამაზე თქვენს ყურადღებას. მე აღვნიშნავ მხოლოდ მხარეებს და ფაქტებს, რომელსაც არ შეეხენ ხსენებული მოწმეები. 10 აპრილის რეზოლუციის შემდეგ, რომელიც წინააღმდეგი იყო ყოველგვარი ინტერვენციისა და შინაური ბრძოლისა ხელისუფლების მიმართ, ეს უკანასკნელი არა თუ ურიგდება ქართველ პოლიტიკურ პარტიებს, არამედ უსპობს მათ ლეგალურ, ნებადართულ ბიუროებს და აძლიერებს რეპრესიებს და ქერას! ჩვენმა ცეკამ მომცა წინადადება მენახა კომუნისტური პარტიის ცეკის მდივანი და გამეგო მისგან ჩვენი ბიუროს დახურვის მიზეზი. იმ დროს საქ-ს კომპარტიის ცეკას მდივანად იყო აღექსანდრე თუმანიშვილი. ვინახულე და შევეკითხე, რითი აიხსნება ხელისუფლების ასეთი პასუხი ჩვენს რეზოლუციაზე, რომელიც მოუწოდებს პარტიულ მასას, ქართველ ხალხს თანამშრომლობისაკენ საბჭოთა ხელისუფლებასთან? ამაზე მიპასუხა: „სწორედ 10 აპრილის რეზოლუცია გულისხმობს მშვიდობიანობას კი არა, არამედ ბრძოლას ხელისუფლებასთან და ამიტომ ყველა მენშევიკები დასაჰკერი ხართ.“

მართლაც შეუდგენ შიგადაშიგ დაპატიმრებას. რაც შეეხება პარტიულ ბიუროს ლეგალურად არსებობას, ამაზე ფიქრიც აღარ შეიძლებოდა. ამავე წელს (1921) ჩამოვიდა თბილისში სტალინი. მან პლენაროვის სახელობის თეატრში გააკეთა მოხსენება, დიდძალი ხალხი დაესწრო, მაგრამ აუდიტორია მისი არ გამოდგა. მოსმენით მოუსმინეს სტალინს, მაგრამ მთელი დარბაზი განწყობილი იყო მის წინააღმდეგ და კრიტიკის ქარცეცხლში გაატარა ეს მოხსენება! კომუნისტებმა სცადეს თავისი რეზოლუცია გამო-

"ეტნათ, მაგრამ ვერ შესძლეს. ამის გამო კომპარტიის სხდომებზე ცეკაში სტალინმა გააკეთა მოხსენება „იმ არანორმალურ მდგომარეობის მარეობის შესახებ, რომელიც არსებობს საბჭოთა საქართველოში იმ დროს, როდესაც ხელისუფლება კომუნისტურია და მასსა კი მენშევიკურად განწყობილი.“ ცეკამ გამოიტანა შესაფერისი დადგენილება (ეს დადგენილება მე ჩამივარდა ხელში) იქ ნათქვამია: „მოისმინა რა სტალინის მოხსენება, ცეკამ დაადგინა, დაუყონებლივ იქნენ დაპატიმრებულნი პასუხისმგებელი მენშევიკები.“ იმ დროს რევკომის თავმჯდომარე ფ. მახარაძე, როგორც რბილი პოლიტიკის მატარებელი, იქნა გადაყენებული და მის ალბას დანიშნეს ბუღუ მდივანი, რომელსაც უნდა აეღო მაგარი კურსი და კიდევაც აიღო: ხელისუფლება შეუდგა მასიურ ჭერას, არა მარტო მენშევიკების, არამედ ყველა ქართველ პოლიტიკურ პარტიათა წევრებისას. ციხეებზე გაივსო პატიმრებით. ბრალდებას კი არ უყენებდნენ. ამის გამო ვინახულე ჩვენი ცეკის დავალებით იმ დროს ჩეკას თავმჯდომარე კოტე ცინცაძე (ეს იყო ჩემს დაპატიმრებამდე 1921 წ. ოქტომბერში). მივაჭკიე მისი ყურადღება დაპატიმრებულთა მდგომარეობას, შევეკითხე თუ რაიმე დანაშაული მიუძღვით წარუდგინეთ ბრალდება და თუ არა, გაანთავისუფლეთ - თქო. ამაზე ცინცაძემ მიპასუხა სიტყვა-სიტყვით შემდეგი: „ვერავითარ ბრალდებას მათ ვერ წარუდგინეთ, იგინი სხედან იზოლაციის წესით, როგორც ხელისუფლებისათვის მავნე ელემენტებიო. იმათი ციხეებიდან განთავისუფლება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად ესა თუ ის პატიმარი აღარ წარმოადგენს საშიშროებას ხელისუფლებისთვისო.“ ამავე საქმეზე ვინახულე იუსტიციის კომისარი, დღევანდელი საზოგადო ბრალმძებელი, ს. ქავთარაძე. მისგანაც მივიღე იგივე პასუხი. ამგვარად იზოლაციის წესით დაპატიმრება და ის განმარტება, რომელიც გააკეთეს იუსტიციის კომისარმა და ჩეკის თავმჯდომარემ, აშკარად ამტკიცებდა იმას, რომ ქართველ პოლიტპარტიების წევრებს, განსაკუთრებით მენშევიკებს, აპატიმრებდნენ არა იმისათვის, თითქოს იგინი აწარმოებდნენ ბრძოლას, ან უწყევდნენ საბჭოთა ხელისუფლებას რაიმე წინააღმდეგობას (მაშინ აშკარაა წარუდგენდნენ კონკრეტულ ბრალდებას), არამედ იმიტომ, რომ ქართველ პოლიტიკურ პარტიების, გარდა კომუნისტების, ლეგალურ არსებობას ვერ ითმენდა საბჭოთა ხელისუფლება. ხელისუფლება თავის ასეთი შეურაცხებელი პოლიტიკით აიძულებდა ქართველ პოლიტ. პარტიებს გადასულიყვნენ

„იატაკქევმ, ეწარმოებიათ არალეგალური მუშაობა. სასამართლოს ყურადღება უნდა მივაქციო იმ გარემოებას, რომელსაც დაქვემდებარებული მნიშვნელობა „დამკომის“ (დამოუკიდებლობის კომიტეტის) დაარსების და მისი მოქმედების ისტორიაში. საბრალმდებლო დასკვნაში აღნიშნულია, რომ დამკომი ვითომ დაარსდა საქართველოს დემოკრატიული მთავრობის ეროპაში გასვლის დღიდან. როგორც უკვე მოგახსენეთ, ეს არაა მართალი. დამკომის დაარსების მიზეზი იყო იგივე შეურიგებელი პოლიტიკა საბჭოთა ხელისუფლების, რომელიც მიმართული იყო ქართველი ხალხის და საქართველოს დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ. მე მოგიყვან ფაქტებს. სამწუხაროდ მე არ შეძლევა უფლება დოკუმენტების საშუალებით დავამტკიცო ცნობილი ფაქტები, მაგრამ მე მაინც აღვნიშნავ.

ავილოთ ამიერ-კავკასიის ფედერაციის შემოღება; ეს სრულიადაც არ გამომდინარეობდა ქართველი ხალხის ნება-სურვილიდან; ვიტყვი მეტს, საქ-ს კომ. პარტიასაც კი არ დაუყენებია ეს საკითხი დამოუკიდებლად; ეს მოახვია თავზე მოსკოვმა და რუსეთის კომ. პარტიამ. ამას დაამტკიცებს რეზოლუციები, რომლებიც გამოჰქონდათ საქ-ს სხვადასხვა რაიონებში (თფილისში, თელავში, სიღნაღში და დასავლეთ საქ-ს სხვადასხვა რაიონებში) ფედერაციის შესახებ. ამ რეზოლუციებში აშკარად და ხაზგასმით არის ნათქვამი, რომ მიესალმებიან და ერთხმად იღებენ რ. კ. პ. ც. კომიტეტის კავბიუროს დადგენილებას ამიერ-კავკასიის ფედერაციის შემოღების შესახებ. კომუნისტები ფედერაციის შემოღების აუცილებლობას ასაბუთებდნენ აგრეთვე ეკონომიური მოსაზრებით, რომ ის სასარგებლო იყო ყველა რესპუბლიკებისათვის. საინტერესოა გავიხსენოთ კიროვის მოხსენება, რომელიც მან გააკეთა თფილისში პროფკავშირების ყრილობაზე ფედერაციის შესახებ 1921 წ. დეკემბერში; მას სხვათა შორის მოჰყავს ერთი პატარა ფაქტი, რომელსაც აქვს ღრმა ეკონომიური მნიშვნელობა ამ საკითხის (ფედერაციის) გასაგებად. მოვლიოდით ჩვენ აზერბაიჯანიდან საქ-ში და თვითველ ჩვენთაგანს ჰქონდა მილიონი მანეთი. გადავედით ფოილოს ხიდზე და შევედით საქ-ს საზღვრებში, და ეს ერთი მილიონი აზერბაიჯანის მანეთი იქცა ნახევარ მილიონად ქართულ ფულზეთ; ჩემთვის ეს გასაგები იყო, მაგრამ აზერბაიჯანის მუშებისათვის, რომლებიც ჩვენთან ერთად მოდიოდნენ, გაუგებარი იყო ეს მოვლენა; იქაც პროლეტარიატის დიქტატურაა და აქაც, მხოლოდ იქაური მილიონი უდრის აქაურს ნახევარ მილიონსო. პირიქით,

„აზერბეიჯანის მუშებისათვის ასეთი ფედერაცია გასაგებია იყო და სასარგებლოც, ვინაიდან აზერბეიჯანის და ქართული ფულის სრული გათანასწორება ხელოვნურად, აშკარა უპირატესობას ანიჭებდა აზერბეიჯანს. მართლაც, თუ აზერბეიჯანის ერთი მანეთი ფედერაციის შემოღებამდე უდრიდა ქართულ ათ შაურს, აშკარაა ღირებულება აზერბეიჯანის ფულისა ითვლებოდა ქართულ ფულზე ორჯერ უფრო იაფად. როდესაც შემოიღეს ფედერაცია, რომელიც არ ეგუებოდა ამიერ-კავკასიის ხალხების განსხვავებულ ეკონომიურ ცხოვრებას, დააკისრეს იგი ზევიდან პოლიტიკური მოსაზრებით და ამ გზით აზერბეიჯანის და ქართული ფული ხელოვნურად ერთმანეთს გაუთანასწორეს, მაშინ მოხდა ის, რომ აზერბეიჯანელს თავის ერთი მანეთით საქართველოდან გაჰქონდა ათი შაურის საქონელი უკვე მუქათა, ეს კი ნიშნავდა იმას, რომ აზერბეიჯანელი მუშა თუ გლეხი ყველფედა ქართველ მუშა-გლეხს.

რომელი სოციალისტური პარტია მოითხოვს თავის პროგრამაში, ერთი ერის მეორე ერის მიერ გაყვლევას? მეორე, რომელ დღიდან მარქსისტი ამტკიცებს იმას, რომ პოლიტიკა (ფედერაცია კი ვახლავთ პოლიტიკური ფორმა) ქმნის ეკონომიკას? მართალია, პოლიტიკა თავის მხრივ ახდენს გავლენას ეკონომიკაზე; ეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ახალი ეკონომიური ურთიერთობა უკვე შექმნის შესაფერის პოლიტიკურ ფორმას. ფედერაციის შემოღება კი სრულიად არ იყო რესპუბლიკების ევოლიუციურად, ბუნებრივად ეკონომიური გათანასწორების შედეგი; პირიქით ამ დროს საქართველო ეკონომიურად ღრმად განსხვავდებოდა აზერბეიჯანისა და სომხეთისაგან და გაცილებით მაღლა იდგა მათზე ამ მხრივ.

ამგვარად, ამიერ-კავკასიის ფედერაციამ მოუსპო საქართველოს ეკონომიური დამოუკიდებლობა და გააღატაკა, და, როცა ამიერ-კავკასიის ფედერაციას ზედ მოეცა უშუალოდ შეეყანა საბჭოთა სოც. რესპ. კავშირში, მაშინ საქართველოს დაეკარგა პოლიტიკური დამოუკიდებლობის ის ნატამალიც, რომელიც შერჩა მას გასაბჭოების შემდეგ. ამ ფაქტით აიხსნება სწორეთ ის უკლონიზმი, რომელიც წარმოიშვა კომუნისტთა რიგებში. უკლონიზმები მოითხოვენ საქ-ს უშუალოდ შესვლას ხსენებულ კავშირში, რათა ამით მაინც შეენარჩუნებიათ საქ-ს პოლიტიკური ერთგვარი დამოუკიდებლობა. მოგახსენებთ, რომ უკლონიზმი ჩაკლეს, უკლონიზმები დაქსაქსეს. როდესაც ქართული პოლიტიკური პარტიები

11 დარწმუნდნენ, რომ საბჭოთა ხელისუფლებასთან საერთო ენის ძიება მონახვა წარმოადგენს უბრალოთ წყლის ნაყვას და დაინახეს, რომ ხელისუფლების გამგებლობის სისტემას მიჰყავს საქ-ლო დაღუპვის საკენ, მათ დაებადათ იღეა მთლიანი ფრონტის შექმნისა საქ-ს დამოუკიდებლობის აღსადგენად უკვე ბრძოლის საშუალებით, და 1922 წ. აგვისტოში ჩაეყარა საფუძველი დამოუკიდ. კომიტეტს.

აუცილებლივ საქიროთ მიმაჩნია მივაქციო სასამართლოს ყრადღება დამკომის მოქმედების ხასიათზე დღიდან მისი დაარსებისა თვით აჯანყებამდე, ამას აქვს დიდი მნიშვნელობა ამ პროცესში ბრალდებულთათვის. დამკომის მოქმედება მოქმედება განიყოფება ორ პერიოდად: პირველი-ნიკო ქარცივაძის თავმჯდომარეობით 1922 წ. აგვისტოდან მის დაპატიმრებამდე (1923 წ. მარტი), მეორე-ჩემი თავ-რეობით 1923 წ. მაისიდან აჯანყებამდე. არსებითი განსხვავება ამ ორ პერიოდს შუა გამოიხატება შემდეგში: დამკომი ნიკ. ქარცივაძის თავმჯდომარეობის დროს ექვემდებარებოდა მასში შემავალ პოლიტ. პარტიებს. უკანასკნელი სწავებდნენ საკითხებს და ცხოვრებაში ატარებდნენ დამკომის სახელით. ჩემი თავ-რეობის დროს ხდებოდა პირიქით: დამკომი მოქმედებდა დამოუკიდებლად, საკითხს თვით დამკომი წყვეტდა, მხოლოდ დასადასტურებლად გადაქონდა პარტიულ ცეკებში. პარტიებს ინიციატივების უფლება არ ეზომოდათ, მათ შეეძლოთ თავიანთი წარმომადგენლების საშუალებით დამკომში ესა თუ ის წინადადება შეეტანათ. პარტიები ეზმარებოდნენ დამკომს. ამგვარად პოლიტიკური პარტიები მთლად არ იყვნენ ჩამოშორებული აჯანყების მოწყობის საქმეს, იგინი იმავე დროს აწარმოებდნენ თავის წმინდა პარტიულ მუშაობასაც. ამას გადაჭრით ვაცხადებ მენშევიკურ პარტიის შესახებ.

დამკომის ასეთი კონსტრუქცია და უფლებები აიხსნება იმ დროით და პირობებით, რომელშიც მას უხდებოდა მუშაობა. ქარცივაძის თავ-რეობით არასდროს აჯანყების საკითხი პრაქტიკულად არ დასმულა. თუ მაინც დაისვა იმ დროს, როგორც ქარცივაძემ განაცხადა, მხოლოდ უფრო თეორიულად, ე.ი., რათა გამოერკვიათ რა ძალას წარმოადგენდნენ პარტიები, თუ მოხდებოდა საქ-ში ოდესმე აჯანყება. როდესაც მე ჩავუდექი დამკომს სათავეში წინანდელ კომიტეტისაგან არავითარი შემკვიდრეობა არ მიმიღია, არც ორგანიზაციული, არც სამხედრო, ვინაიდან წინანდელ კომიტეტის მუშაობას ჰქონდა წმინდა საკონტაქტო ხასიათი პოლიტ. პარტი-

„ათა შორის, როცა მე შევედი დამკომში, იქ დამხვდა მხრისი იასონ ჯავახიშვილი, წარმომადგენლები სხვა პარტიებისა იყვნენ. ჩემ შეკითხვაზე—თუ რატომ არ არიან, ჯავახიშვილმა მიპასუხა, რომ „დაქერის შემდეგ არ აგზავნიან წარმომადგენლებსო.“ ამ საკითხის გამორკვევას მე შეუდექი, პარტიებთან მოვხადინე მოლაპარაკება რათა მოეცათ წარმომადგენლები, მაგრამ ამას ვერ მივალწიე. მხოლოდ „ესერებმა“ გამოგზავნეს წარმომადგენელი, „სხიველებს“ არ ყვდათ კაცი, ფედერალისტებმა ერთხელ გამოგზავნეს წარმომადგენელი.

დამკომმა ჩემი თავმჯდომარეობის დროს აიღო ხელისუფლებასთან აქტიური ბრძოლის ხაზი. მას წინ უძღოდა მთელი რიგი რეპრესიებისა ხელისუფლების მხრივ. მასიურ დაპატიმრებებს და გადასახლებებს თან მოჰყვა პოლიტიკურების დახვრეტაც. ეს მოხდა ობოლადის მკვლელობის შემდეგ. მთავრობამ ამ მკვლელობის გამო, რომელიც მოახვია საქ. სოც. დემ. პარტიას, მიუხედავად ამ უკანასკნელის განცხადებისა ფურცლის სახით, რომ მას ამ მკვლელობასთან არავითარი კავშირი არა აქვს, დახვრიტა ადგილობრივად გურიაში 150 კაცი და თფილისის ციხიდან გამოიყვანეს 92 პოლიტ. პატიმარი. მე არ მახსოვს ის დღე, როცა მე შევხვდი იასონ ჯავახიშვილს და ვუთხარი: დღეიდან ჩვენ და საბჭოთა ხელისუფლებას შორის ველარ მოიძებნება საერთო ენა, მხოლოდ ბრძოლა და ბრძოლა მასთან.

უნდა მოგახსენოთ, მაინც ვცდილობდით მშვიდობიანი გზით გადაგვექრა საქ—ს კომ. პარტიასთან სადაო საკითხები, მიუხედავით იმისა, რომ აჯანყების საკითხი დასმული იყო დამკომში.. ნ. ხომერიკის დაპატიმრებამდე 1923 წ. საქ—ს სოც. დემ. პარტიის ცეკამ მიმართა საქ—ს კომუნისტურ პარტიას და მთავრობას, სხვათა შორის აძლევდა წინადადებას მოეხდინათ საქ—ში რეფერენდუმი იმის შესახებ, თუ რაგვარ მმართველობას ამჯობინებს ქართველი ხალხი. ამასთან მოვითხოვდით, რომ რეფერენდუმი მომხდარიყო ფარულ კენჭის ყრით, თუნდაც მხოლოდ მუშების და გლეხების მონაწილეობით, და წინასწარ პირობას ვსდებდით, რომ თუ ამ კენჭის ყრაში კომუნისტები მიიღებდენ ხმების თუნდა ერთ მესამედს, ჩვენ ვიღებდით ხელს საბოლოოდ ბრძოლაზე საბჭოთა ხელისუფლებასთან. ამაზე გვიპასუხეს „ზარია ვოსტოკაში“ და ჩვენი წინადადება სიცილადაც არ ეყოთ. მუდამ ასე ხვდებოდა საქართველოს საბჭოთა ხელისუფლება და კომუნისტური პარტია ქარ-

“ თველ ხალხის მშვიდობიან წინადადებებს, ამიტომ ქართველ პოლიტიკარტიებს სხვა გზა არ დარჩენოდათ გარდა იმისა, რომ ფაქტურად საკუთარი ძალების საშუალებით და ევროპის დიდ სახელმწიფოთა დიპლომატიური დახმარებით აღედგინათ ქართველი ხალხის შელახული უფლებები და დაებრუნებიათ წართმეული დამოუკიდებლობა. ეს კი შეიძლებოდა მხოლოდ აჯანყების გზით. და კიდევაც 1923 წლის დამლევს შეუდექით ამ საკითხის პრაქტიკულად დასმად აქრას, ენერგიულ მზადებას.

შესდგა სამხედრო კომისია, რომელსაც დაეველა ორგანიზაციული მხარე. როგორც მოგახსენეთ, დამოუკიდებლობის კომიტეტი მოქმედებდა პარტიებისაგან დამოუკიდებლად და ამიტომ, თუმცა აჯანყების საკითხი თავის დღის წესრიგში დასვა, მაგრამ პარტიების ცეკაში არ გადაუტანია, რადგანაც ჯერ არ ჰქონდა გადაწყვეტილი. საჭირო იყო ჯერ თვითონ აეწონ-დაეწონა, გაეთვალისწინებია შინაური მდგომარეობა, საკუთარი ძალები, საერთაშორისო სიტუაცია და, როდესაც მიიღებდა დადგენილებას, მხოლოდ შემდეგ საბოლოოდ მისაღებად გადაეტანა პარტიების ცეკაში. ჩვენ დავიწყეთ ძალების აღნუსხვით. სამხედრო კომისიას მიეცა ავტონომიური უფლებები. ჩვენ არ ვაღგენდით შეიარაღებულ რაზმებს, რადგან არ იყო არც მიზანშეწონილი და არც კონსპირაციული მოსაზრებით დასაშვები. ასეთი რაზმები თავს ვერ დაიჭერდენ და ჩაუვარდებოდენ ხელისუფლებას. მხოლოდ ერთადერთ ჩოლოკაშვილის რაზმს შეეძლო აშკარად ეარსება, რადგან ის ტყეში იმალებოდა და ხელისუფლება მას ვერ იჭერდა.

ჩვენ ვკმაყოფილებოდით ძალების აღნუსხვით, როგორც თფილისში, ისე პროვინციაში. იყვნენ არჩეული მხოლოდ ათის თავები, რომლებიც ცალ-ცალკე იყვნენ დაკავშირებულნი სამხედრო კომისიასთან. მომავალ მებრძოლებმა არც კი იცოდნენ, ირიცხებოდნენ ისინი თუ არა რაზმში, მაგრამ, ვინაიდან ათის თავებს ყუდათ ისინი აღრიცხვაზე აყვანილი, საკმარისი იყო, სამხედრო კომისიას აჯანყების ორი-სამი დღით ადრე ეცნობებინა მათთვის, რომ შეიარაღებული რაზმიც მზად ჰყოლოდა... მუშაობის ამგვარ მეთოდს ჰქონდა ის კარგი მხარე, რომ არ ყოფილა აჯანყებამდე არც გამცემლობა და არც დარბევა ჩვენი ძალების. არ იყო სავალდებულო, რომ რაზმელი ყოფილიყო უსათუეთ პარტიული, რაზმში ჩაწერა შეიძლებოდა უპარტიოსიც.

ყოველ ქალაქში და პროვინციაში ჩვენ ვცდილობდით შეგვედგინა

„პარტიტული კომისია იმავე პრინციპზე, რაზედაც იყო აშენებული-
 დამოუკიდებლობის კომიტეტი. სადაც ასეთ კომისიას ვერ მოახერ-
 რხებდენ, იქ გვყავდენ დანიშნული რწმუნებულები. სრულყოფილ-
 ანი რწმუნებული კი გვყავდა მხოლოდ ბათომში, ვიზო ანჯაფარი-
 ძე. მუშაობა სამხედრო მიმართულებით მიდიოდა კარგათ. როდესაც
 დავინახეთ, რომ ჩვენ თითქმის მუათა ვართ, მაშინ აჯანყ-
 ბის საკითხი დავსვით უკვე გადასაწყვეტად. ეს იყო 1923 წლის
 ოქტომბერი, იქამდის ეს საკითხი არ გადაგვიტანია ცენტ. კომი-
 ტეტიში სანქციის მისაღებად. იგი გადავიტანეთ ჩვენ პარტიაში
 ცეკას თავმჯდომარე სეთ დევდარიანის დაპატიმრების შემდეგ
 და ცეკამ კიდევაც დაადასტურა აჯანყება.

ეხლა გადავივარ იმაზე, თუ რა დამოკიდებულება გვქონდა
 ჩვენ მეზობელ რესპუბლიკებთან. არაა მართალი, თითქოს ჩვენ
 ამ მეზობლებთან მოვაწყვეთ მჭიდრო კავშირი აჯანყებაში მონა-
 წილობის მისაღებათ. არც მუდმივი წარმომადგენლები გვყოლია
 იქ. მართალია ჩვენ ვცდილობდით დაგვეჭირა მათთან მჭიდრო კა-
 ვშირი, მაგრამ ეს ცდა არ დამთავრდა ჩვენ სასარგებლოდ. სომ-
 ხეთმა თავიდან უარი შემოგვითვალა. აზერბეიჯანთან გ. ფაღავას
 დაპატიმრების შემდეგ არც გვიცდია კავშირის დაჭერა. მხოლოდ
 ჩრდილო კავკასიასთან ორჯელ გავგზავნეთ რწმუნებულნი—პირვე-
 ლად გიორგი წინამძღვრიშვილი, მეორეთ მ. იშხნელი, მაგრამ, რო-
 გორც პირველის მოხსენებიდან, ისე მეორისაგან დავრწმუნდით,
 რომ ჩრდილო კავკასიასთან არა გამოვა რა და თავიც მივანებეთ.
 ამიტომ გადაწყდა, რომ საქ-ლო გამოსულიყო თავის საკუთარ
 ძალებზე დაყრდნობილი.

ამასთან ჩვენ გვქონდა იმედი დასავლეთ ევროპის, ჩვენ არ ვი-
 ყავით მომხრენი შეიარაღებულ დახმარების, ე. წ. შეიარაღებული
 ინტერვენციის. ჩვენ ვიმედოვნებდით, რომ დიდი სახელმწიფონი,
 როდესაც საქ-ში მოხდება აჯანყება, გავგიწევენ დიპლომატიურ
 დახმარებას ამა თუ იმ სახით. ჩვენი მუშაობა, განსაკუთრებით
 საქ-ს დემოკ. მთავრობის, სწორეთ ამ მიმართულებით სწარმოე-
 ბდა—რათა ევროპის სახელმწიფოებრივი აზრი და საზოგადოებრი-
 ვი წრეების შეგვექნა ჩვენ სასარგებლოთ, და ამ მხრით კიდევაც
 გვქონდა დამაკმაყოფილებელი ცნობები.

აი ამისა და ჩვენი ძალების იმედით ჩვენ გადავსდგით ნაბიჯი.
 ჩვენ ვიყავით საკმაოთ მომზადებული და კიდევაც გავიმარჯვებდ-

Handwritten notes in the left margin, including '58518' and '110'.

ს ა შ ა რ თ ვ ე ლ ო ს
 პ ა რ ლ ა მ ე ნ ტ ი ს
 მ რ ო ზ ე უ ლ ი
 ბ ი ბ ლ ი ო ტ ე ქ ა

ს ა შ ა რ თ ვ ე ლ ო ს
 მ ი ო გ ე ლ ო ს
 ბ ი ბ ლ ი ო ტ ე ქ ა

ით, თუ არა ის საბედისწერო შეცდომა, რომელიც უკვე აღნიშნა იასონ ჯავახიშვილმა: ესაა ჭიათურაში თითქმის ერთი დღით ადრე გამოსვლა. სწორედ ამან გადასწყვიტა აჯანყების ბედი. ამ გარემოებამ გააფრთხილა ხელისუფლება მიეღო დროზე ზომები და ჩვენი მთავარი ამოცანა— ვაზიანში მყოფი მთელი ამიერ-კავკასიის არტილერიის აღება—ვერ შესრულდა. ამ ამოცანის შესრულება კი (რაც აუცილებლად შესრულდებოდა) ჩვენ გვაძლევდა უტყუარ შანსებს გამარჯვებისას. თფილისი იქნებოდა ჩვენ ხელში და მთელი კახეთი ფეხზე დამდგარი. რაკი ჭიათურა ადრე გამოვიდა, მთავრობა მიხვდა, რომ იწყება საერთო აჯანყება და სწორედ 28 აგვისტოს დღისით მთელი არტილერია გადმოიყვანა თბილისი-საკენ (გამოსვლა კი საერთოთ დანიშნული იყო ღამის ორ საათზე 28-დან 29-მდე).

ცნობილია, რომ ყოველ ფართე მასიურ მოძრაობაში ადგილი აქვს გამცემლობას. აშკარა იყო გამცემლობა ჩვენი გამოსვლის დროსაც. ჩემთვის დღესაც არ არის გამორკვეული, —რატომ სამხედრო კომისიამ, რომელიც დატოვებული იყო თფილისში და, რომელსაც დავალებული ჰქონდა მთელი რიგი ამოცანებისა (ორგანიზაციულად და ტექნიკურად სავსებით მოწყობილი), რატომ ვერც ერთი დავალება ვერ შეასრულა: გარდა ვაზიანის აღებისა, ჰაეროპლანების ხელში ჩაგდება, ბრონევიკების დამორჩილება—ეს სულ თბილისის გარეთ.

პირველი ჩვენი გეგმა იყო თბილისის აღება და ადვილიც იყო მისი აღება. საბჭოთა ჯარები გასული იყო საზაფხულო ბანაკებში. ჩვენ კი საკმარისად ვიყავით მომზადებული, მაგრამ მთავრობას ალბათ ეჭვი ჰქონდა აღებული (აშკარაა აქ გამცემლობას ჰქონდა ადგილი), რადგან 16 თუ 17 აგვისტოს მოულოდნელად თფილისი ვაავსო ჯარებით. გამოსვლა თფილისში ამ პირობებში გამოიწვევდა საშინელ სისხლის ღვრას და ამის თავიდან ასაცილებლად ჩვენ ცენტრი გადავიტანეთ პროვინციაში. მეორე გეგმა, რომელსაც ჩვენ დავადექით, გამოიხატებოდა იმაში, რომ ერთ დღეს და ერთ საათს მთელ საქართველოში გარდა თფილისისა უნდა დაწყებულიყო შეიარაღებული გამოსვლა და ეს ასეც მოხდა, მხოლოდ, როგორც მოგახსენეთ, ჭიათურა ჩემთვის გაუგებარ მიზნების გამო, გამოვიდა ერთი დღით ადრე. თფილისის კი ავიღებდით გარედან: პროვინციაში გამარჯვებული ქართლის, კახეთის, ბორჩალოს შეიარაღებული ძალებით და ვაზიანში აღებულ არტი-

„ლერიის დახმარებით შემოვარტყამდით თფილისს ალყას.

დასავლეთ საქართველოში გამოსვლამ მიიღო ნამდვილი ხალხური ხასიათი, მასიური ხასიათი; სამეგრელოში, გურიაში, ქუთაისის მაზრაში (ჭიათურა). კახეთში და ქართლში აჯანყებას, მართალია, არ მიუღია მასიური ხასიათი. აიხსნება ეს, ერთი მხრით, იმით რომ კახეთის გლეხკაცობა არ არის პოლიტიკურად საკმარისად მომზადებული და შეგნებული, მეორეს მხრივ, კახეთი იმედს ამყარებდა ვაზიანზე, და, რადგანაც ჭიათურის ადრე გამოსვლამ გააფრთხილა მთავრობა, დროზე იყო მიღებული ამიტომ ზომები და სასწრაფოთ ჩააქრეს სუსტათ დაწყებული გამოსვლა კახეთში. კახეთში და ქართლში აჯანყების ჩაქრობამ მისცა მთავრობას საშუალება მთელი თავისი ძალები, რუსის ჯარი, გადაეყვანა დასავლეთ საქართველოში და იქაც დაემარცხებია მთელი მოძრაობა.

საბრალმდებლო დასკვნაში წარმოდგენილია აგვისტოს აჯანყება, როგორც ავანტიურა, ბოროტმოქმედება ჩადენილი უპასუხისმგებლო პირების, თავად-აზნაურების და მღვდლების მიერ. ასეთი წარმოდგენა აჯანყებაზე შეიძლება კიდევ ჰქონოდათ დამარცხების პირველ დღეებში, ვიდრე გამოირკვეოდა, მაგრამ სასამართლო დარწმუნდებოდა დღევანდელ პროცესში მოწმეებისა და ბრალდებულთა ჩვენებებიდან, რომ აჯანყებას ჰქონია ხალხური, ფართე მასიური ხასიათი, რომ შიგ იღებდენ მონაწილეობას უმთავრესად გლეხობა და მუშები. თვით მახარაძე თავის მოხსენებაში ამბობს: „ვიცოდით, რომ თუ მენშევიკები დაიწყებდენ რამეს, გურიიდან დაიწყებდენ და ეს ასეც მოხდაო. აქ გამოსვლებს უფრო მასიური ხასიათი ჰქონდა, ვიდრე სადმე, უმეტესობა მაინც გლეხობა იყო.“ მერე, თუ აგვისტოს აჯანყება იყო ავანტიურა—მე გეკითხებით— ხელისუფლებას რად დასჭირდა ეგრე სასტიკად და ულმობელად გასწორებოდა ქართველ ხალხს და დაეხვრიტა ოთხი ათასამდე, რომელთა შორის უმრავლესობას შეადგენენ მუშები და გლეხები?

ჩვენ დავმარცხდით, დამოუკიდებლობის კომიტეტი მთლად ჩავარდა. ჩვენ დაგვიჭირეს შიო მღვიმის ტყეში, სადაც ვიყავით გასული. მოგვიყვანეს თფილისში: მე, იასონ ჯავახიშვილი, მიხ. ბოჭორიშვილი, გ. ჯინორია. რაც შეეხება მიხ. იშხნელს, ის დააპატიმრეს თფილისში და იმავე დამეს, 4 ნეკენისთვეს მოიყვანეს ზაქრეკაში. ჯერა ჩვენ ცალცალკე მოგვათავსეს ჩეკის სარდაფებში. ჩვენ, რა თქმა უნდა, თავზე ხელს არ დაგვისვამდენ და გამზადებული ვი-

„ყვით დასახვრეტად. ჩემს საკანში შემოვიდა ზაკჩევის თამაშად მარე მოგილევსკი, მან მომცა წინადადება გამეკეთებინა წიგნი (საქ. დემ. პარტიამ დაუშვა დიდი შეცდომა, რომ დაიწყო ავანტიურა და ამ ავანტიურაში ჩააბა ხალხი. ჩემთვის აშკარა იყო, რომ სოც. დემ. პარტიისათვის ასეთ დამამცირებელ განცხადებას კომუნისტები გამოიყენებდნენ, მხოლოდ მე სიკვდილისაგან გადამარჩენდნენ, ამიტომ მე კატეგორიულად უარი განვაცხადე. მოგილევსკი რამოდენიმე ხნის შემდეგ მეორეთ შემოვიდა ჩემთან. იგივე წინადადება, იგივე ჩემგან პასუხი. ეს ლაპარაკი ხდებოდა მაღალი ხმით და ესმოდა ჩემ ამხანაგებს. მოგილევსკიმ გაჯავრებულად კარი გაიხურა და ასე ხუთი წამის შემდეგ მე გამომიძახეს საკანიდან, შემეჩვენეს დიდ ოთახში, გავსილი ჩევის მოსამსახურეებით. ერთ-ერთ კუთხეში თოკით ხელზე გაკრული იდგნენ ი. ჯავახიშვილი, ჯინორია, და ბოქორიშვილი. ამათგან დაშორებით ჩემთვის სრულიად მოულოდნელად იდგა აგრეთვე გათოკილი გიორგი ცინცაძე. მომგლიჯეს მე პალტო და გამიკრეს თოკით ხელები. დამაყენეს ჯავახიშვილის, ბოქორიშვილის და ჯინორიას გვერდით. იასონ ჯავახიშვილმა მომმართა სიტყვებით: „რაიმე გამოსავალი უნდა მოვნახოთო“. მე ვუპასუხე: ყველაფერი ვათავადა, მე მომეცა წინადადება სოც. დემ. პარტიის სახელით გამეკეთებია განცხადება, რომ გამოსვლა იყო ავანტიურა და იგი მოაწყო პარტიამ, მე უარი განვაცხადე. ჯავახიშვილმა მომიგო, რომ ბერია, საქ—ს ჩევის თამაშდომარის ამხანაგი, იძლევა წინადადებას, რომ დამოუკიდებლობის კომიტეტმა გამონახოს გამოსავალი შექმნილ მდგომარეობიდანაო. მე არ ვიცი, რა გამოსავალზე ლაპარაკობს ბერია, მიუხედავად იმისა, რომ არაფერი საწინააღმდეგო არ მაქვს გავიგო მისგან წინადადება. ჯავახიშვილმა მიმართა იქვე მდგომ ქართველ თანამშრომელს, რომ მას გადაეცა ბერიასთვის ჩვენი თანხმობა წინადადების მოსასმენათ. არ გასულა ხუთი წამი, რომ მე და იასონ ჯავახიშვილი გავგიძახეს შენობის სულ ზედა სართულში და შეგვიყვანეს ბერიას კაბინეტში. იქ იყვნენ თვით ბერია, მოგილევსკი, მოროზი, შემდეგ შემოვიდა საქ. ჩევის თამაშდომარე კვანტალიანი. შესვლისთანავე მივმართე ბერიას: თქვენ თურმე იძლევიან წინადადებას, რაში გამოიხატება იგი? ბერიამ განაცხადა: „თქვენ დამარცხდით, მაგრამ ნაწილობრივ შიგ და შიგ შებრძოლება გრძელდ-

"ბა. რა თქმა უნდა, ამ დანარჩენ რაზმებსაც ჩვენ მოუღებთ ბო-
 ლოს, მხოლოდ უბრალო სისხლის დაღვრა იქნება აუცილებელი.
 ამ შეიარაღებულ ჯგუფების შეჩერება შეგიძლიათ თქვენ, კომი-
 ტეტს: გააკეთეთ განცხადება და მიეცით დაფანტულ რაზმებს ჩა-
 გვაბარონ იარაღი და მათ ჩვენ ხელს არ ვახლებთ და მასიურ
 დახვრეტასაც შევაჩერებთო." ასეთ განცხადების შემდეგ ჩვენ
 აშკარად ვიგრძენით, რომ ჩვენი როლი არ დამთავრებულა, რომ
 ჩვენ განვაგრძობთ პასუხისმგებლობას ქართველ ხალხის წინაშე.
 ჩვენთვის აშკარა იყო, რომ ბრძოლის გაგრძელება დაფანტულ შე-
 იარაღებულ ჯგუფების სახით, მაშინ როდესაც მთავარი ძალები
 დამარცხდნენ, იქნებოდა ავანტიურა და დამლუბველი ქართველ მო-
 სახლეობისათვის. ამიტომ, რაკი ჩვენ გვეძლეოდა საშუალება მი-
 გვემართა მოწოდების სახით დაფანტულ რაზმებისათვის, რათა
 შეეჩერებინათ ბრძოლა და ჩაებარებინათ იარაღი მთავრობისათვ-
 ის, ჩვენ პირდაპირ მოვალეობას შეადგენდა დავთანხმებულიყვით
 მოცემულ წინადადებაზე. მე განუცხადე ბერიას, რომ მისი წინა-
 დადება იმდენათ სერიოზულია, რომ საჭიროა დანარჩენების დას-
 წრებაც; მან იმ წამსვე მისცა განკარგულება ამოეყვანათ დანა-
 რჩენებიც: იშხნელი, ჯინორია, ბოკორიშვილი. ჩვენ ყველანი ვის-
 ხედით ხელებშეკრული და ასე ვაწარმოებდით მოლაპარაკებას.
 მხოლოდ შუა მოლაპარაკებაში რომ ვიყავით, მაშინ მოგხსნეს
 თოკები. მე გადავეცი მოსულებს წინადადება. ჯინორია დააბა-
 ტიმრეს დასავლეთ საქართველოში და იყო იქაურ მდგომარეობის
 კურსში და გზა და გზა თფილისისაკენ რა ხდებოდა, ისიც იც-
 ოდა, გააკეთა პატარა მოხსენება, სადაც აღნიშნა, რომ მრავა-
 ლი ხალხი დაჭერილია, განაგრძობენ ჰერას, იხვრიტებიან მასიუ-
 რათ, თვითონ იყო ამის მოწმე, და რიგში დგანან დასახვრეტადო.
 მოწოდებას ექნება მნიშვნელობა მხოლოდ მაშინ, თუ ახლავე შე-
 სდგება დეკლარაცია, მისი ცოტა ხნის დაგვიანება დაუკარგავს
 მას ყველივე ფასსო. ვიღრე გამოქვეყნდებოდეს ეს მოწოდება,
 საჭიროა ამ წუთშივე, ამაღამვე იქნეს გაცემული ბრძანება შე-
 აჩერონ მასიური ხვრეტა. ამაზე ბერიამ გვიპასუხა: „თუ კომი-
 ტეტი დათანხმდება დეკლარაციის გამოშვებაზე, ამ წუთშივე ჩვე-
 ნი თანდასწრებით პირდაპირი მავთულით მთავრობა დაგზავნის
 ბრძანებას ხვრეტის შეჩერების შესახებ.“ ჩემს შეკითხვაზე, თუ
 რამდენათ ჩემს გადაწყვეტილებას გაიზიარებს მთავრობა—მიპა-
 სუხა, რომ რაც ამ კაბინეტში გადაწყდება, არის ამავე დროს

"მთავრობის გადაწყვეტილებაო. ჩვენ დავთანხმდით, რა თქმა უნდა, ჩვენ მივიღოდით რისკზე, დასაშვები იყო, რომ დაგვარაგებოდა იას დაგვაწერიებდნენ და სიტყვას კი არ შეასრულებდნენ. მართალია დეკლარაცია მაინც თავის დადებით როლს ასრულებდა იმ მხრით, რომ შეაჩერებდა უკვე უმიზნო ბრძოლას, რომელსაც განაგრძობდნენ დაფანტული რაზმები, მაგრამ გადარჩებოდა დახვერეთისაგან დაპატიმრებული ხალხი თუ არა, ამის სრული გარანტია არ გვქონდა (ჩვენ რა თქმა უნდა არ ვიცოდით, რომ ხელისუფლებას უკვე ჰყოლოდა ათასობით დახვერეთი). სიმართლე მოითხოვს ითქვას, რომ თავის დაპირება მთავრობამ შეასრულა: მე ვიცი უტყუარი ფაქტები, რომ სწორეთ იმ დამეს, როდესაც ჩვენ ხელი მოვაწერეთ (ეს იყო 4 ენკენისთვის დამის მე-4 საათი) განათავისუფლეს დახვერეთისაგან თფილის-ბათომში, სილნაღში ასობით დაპატიმრებულნი (ამის მოწმეებად არიან თვით დასახვერეთათ გამზადებულნი). როდესაც დავთანხმდით დეკლარაციაზე, მე განვაცხადე, რომ ჩვენ ამ დეკლარაციას სრულიად არ ვუკავშირებთ ჩვენი პირადი დახვერეთის საკითხს, ვინაიდან დეკლარაციას აქვს მხედველობაში სულ სხვა საგანი. ჩვენ დავიხვერითებით თუ არა, ეს მოლაპარაკებაში არ შედის-თქო. ამაზე კვანტალიანმა მიპასუხა სიტყვა-სიტყვით ასე: „თქვენ სწორეთ სვამთ საკითხს: თქვენი დახვერეთა არ უკავშირდება ამ განცხადებას; ადვილათ დასაშვებია, რომ ამ დეკლარაციას მისცემთ და თქვენ კი დაიხვერითებით.“ ჩვენ შეუღებეთ დეკლარაციისათვის დებულების შედგენას; ჩვენ აღვნიშნეთ ფაქტი ჩვენი დამარცხებისა და იმ გარემოების, რომ ევროპა არ დაგვეხმარა და მოტყუებული დავრჩით. ამის შემდეგ ვაძლევთ რაზმებს წინადადებას, დაიშალონ და ჩააბარონ მთავრობას იარაღი. მთელ პასუხისმგებლობას მომხდარ ამბებზე ვიღებდით ჩვენ თავზე. ეს დებულებები ჩვენ მიიღო, მხოლოდ მოგვთხოვა შეგვეტანა ორი დებულება: აგვისტოს გამოსვლები მოგვენათლა ავანტიურათ და ამ ავანტიურაში მონაწილეთ გამოგვეცხადებია ერის ზედაფენები. მძიმე იყო ჩვენთვის ამ დებულების მიღება: ამით მარტო ჩვენი თავისთვის გამოგვექონდა პოლიტიკური სიკვდილის განაჩენი; მეორე, ილახებოდა თვით მოძრაობა; მესამე, კომუნისტები ფართედ გამოიყენებდნენ თავის სასარგებლოდ და კიდევაც გამოიყენეს (ეს ჩვენთვის აშკარა იყო, როდესაც ასეთ დებულებას გვაკისრებდნენ), მაგრამ, როდესაც მივიღეთ მხედველობაში დეკლარაციის

„ეს უარყოფითი მხარე, მეორე მხრივ ის შედეგები, რომლებიც მას მოჰყვებოდა, როგორც დახვეწისაგან ხალხის გადარჩენა, უმიზნო სისხლის ღვრის შეჩერება, მოსახლეობის დარბევისაგან გადარჩენა, ჩვენ ვარჩიეთ „ავანტიურა“ და „ერის ზედაფენები“ სიტყვების ფასად გადაგვერჩინა ის, რისი გადარჩენა ჯერ კიდევ შეიძლებოდა. მით უმეტეს, ყოველი ქართველი, რომელიც შეგნებულად მიუდგებოდა შექმნილ მდგომარეობას, კარგათ მიხვდებოდა საქმე რაში იყო და ამასთან სიტყვები „ავანტიურა“ და „ზედაფენები“ არსებითათ სრულიადაც არ სცვლიდა და არ უკარგავდა აგვისტოს გამოსვლებს მის ნამდვილ ხალხურ და მასიურ მნიშვნელობას. ჩვენ დავმარცხდით, და დამარცხდა აჯანყება ფიზიკურად, მაგრამ მორალურად გამარჯვება ჩვენ დავგერჩა! ამით ვათავებ ჩემ განმარტებას.“

კოტე ანდრონიკაშვილს

გახსოვს შენ წუთი რომ მოგვიფრინდა,
შეკრბა ბედენზედ ჩვენი ლაშქარი,
ბერმა ალამი გვიკურთხა წმიდა
და აჯანყების ზარი დაჰკარი.
მთლად საქართველო აღსდგა უკლებლად,
შეგვექმნა, ძმავო, ომი ჩართული,
წუთით ამაღლდა თავისუფლება,
მაგრამ დამარცხდა დროშა ქართული.
მე გამოვიქეც მარცხის მნახველი,
შენ მანდ დარჩენა უფრო გიჟარდა
და გავიტაცე შენი მახვილი,
დაღლილ ხელთაგან რომ გაგივარდა.
არ იცი ბედი სხვას რას გარგუნებს...
მყევხარ მეტეხში გამოკეტილი,
მაგრამ დადგება წუთი კეთილი
და მოჭე კარებს მოგიკაკუნებს.
თავისუფლება აღსდგება მაშინ,
შენსა მეტეხზედ გადაშლის ალამს.

შ ა ლ ვ ა ა მ ი რ ე ჯ ი ბ ი

(„კავკასიონი“ №13, პარიზი 1968)

 ი ა ს ო ნ ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი ს ს ი ტ ყ ვ მ ა რ ქ ე ნ ე შ უ ლ ი
 [წარმოთქმული საქ. უზენაეს სასამართლოში 31.07.1985 წ.]

უფალნო მოსამართლენო, ბრალმდებელმა ოკუჟაევამ ბრძანა: საქმეში არაა ცნობა შესახებ იმისა, თუ სად მოიჩინა ჭრილობა იასონ ჯავახიშვილმა, და ამიტომ წინააღმდეგი ვარ დაკმაყოფილებული იქნეს იმისი სარჩელიო. ბრალმდებელს თუ ჰქონდა სურვილი შეეძლო მიეღო აღნიშნული ცნობა საგანგებო კომისიაში, სადაც მე მომარჩინეს, მაგრამ...რა შუაშია აქ ჩემი ჭრილობა? არ მეგონა, რომ ამისთანა გამონავარდებას პიროვნულად ჩემს წინააღმდეგ ადგილი ექნებოდა იმ საბრალმდებულო სიტყვაში, რომელშიაც მოითხოვდნენ ჩემს სიკვდილით დასჯას; არ მოველოდი ამას განსაკუთრებით იმ ბრალმდებელისაგან, რომელიც ორი საათის განმავლობაში გვიკითხავდა ლექციას გმირობასა და რაინდობაზედ.

მე ჩემს სიტყვაში არ შევეხები სისხლის სამართლის საქმეებს, რომლებსაც ბრალდა გვდებენ, რადგან ეს საქმეები ჟურით მოთრეულია პროცესში და, გარდა ამისა, ამით დაიჩრდილებოდა ის ეროვნული მოძრაობა, რომელიც დღეს დამნაშავეის სკამზეა დასმული. ვილაპარაკებ მხოლოდ პოლიტიკურ ხასიათის ბრალდებებზე.

მე მატრალებენ იმას, რომ „ვიყავი წევრი ჰარიტეტული კომიტეტისა, რომლის მიზანსაც შეადგენდა საქ-ში მუშათა და გლეხთა მთავრობის ძალით დამხობა და ძალა-უფლების ხელში ჩაგდება.“ ესაა მთავარი ბრალდება. პასუხი ამაზე იქნება იმავე დროს პასუხი სხვა, მეორე ხარისხიდან ბრალდებებზე.

უკვე მოგახსენეთ და კვლავ გავიმეორებ, რომ ვიყავი დამოუკიდებლობის კომიტეტის პრეზიდენტის წევრი მისი არსებობიდან უკანასკნელ დღემდე; ვმუშაობდი ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიის პრეზიდენტში, ვიღებდი აქტიურ მონაწილეობას აჯანყების შემზადებასა და ხელმძღვანელობაში...მაგრამ დამნაშავედ ჩემს თავს არა ვცნობ. რატომ? ამის ასახსნელად საჭიროა შევეხო განვილი მომენტებს, წარსულ ბრძოლას. შევეცდები ჩემს განმარტებაში ავმალდე იმ პრინციპიალურ პოზიციამდე, რომელზედაც იდგა საზოგადოებრივი ბრალმდებელი ქავთარაძე, ვინაიდან სწორედ ეს პოზიცია შეეფერება დღევანდელ ისტორიულ მომენტს და ჩემი ერის ინტერესს.

საზოგადოებრივი ბრალმდებელი ამნაირად ხსნის ჩვენს ბრძოლას ადამ და ევიდან იყო ბრძოლა მეორე და მესამე ინტერნაციონალთა შორის. საქ-ში მომხდარი აგვისტოს აჯანყება-ესაა ერთი ეპიზოდთაგანი ამ ბრძოლაში. თუ ეს ასეა, გაურკვეველია რა კავშირი აქვს ამ საქმესთან ეროვნულ-დემოკრატიებს, რომლებსაც ესე გულუხვად დაუბრუნა სახელმწიფო ბრალმდებელმა დახვრეტის მუხლები. ჩვენ არ შევდივართ არც ერთ ინტერნაციონალში და ჩვენი ინტერნაციონალი კი, ჯერჯერობით, ყველ შემთხვევაში არ შეგვიქმნია? ცხადია, რომ ინტერნაციონალების ურთიერთობით ვერ აიხსნება საქ-ს უკანასკნელი ბრძოლა: არის რაღაც სხვა მომენტი, რომელსაც ბრალმდებელმა, განზრახ თუ უნებლიეთ, გვერდი აუხვია.

ქართულ პატრიოტულ ინტელიგენციის ის თაობა, რომელსაც ჩვენ ვეკუთვნით, პირველად ეზიარა ეროვნულ-პოლიტიკურ მუშაობას მაშინ, როცა აქ მძვინვარებდა მეფური რუსეთი, რომლის წინააღმდეგ ქართ-ლი ერი აწარმოებდა ეროვნულ ბრძოლას მთელი მეცხრამეტე და მეოცე საუკუნეთა სივრცეზედ. ჯერ კიდევ 1802 წ. ამხედრდა კახეთი რუსეთთან საბრძოლველად, შემდეგ 1804 წ. მთიულეთის გამოსვლა, 1812-ში კახეთის მეორე აჯანყება. აღსანიშნავია ალექსანდრე ბატონიშვილის და სოლომონ მეფის თავდადებული ბრძოლა დამოუკიდებლობისათვის, იმერეთის აჯანყება 1820 წელში, ოცდაათიანი წლების შეთქმულება.

მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში ქართული ეროვნული იდეა საუკეთესოდ სახიერდებოდა მოწინავე პირთა სიტყვასა და საქმეში: გასახსენებელია მეორე დიმიტრი თავდადებული - დიმიტრი ყფიანი, რომელმაც სამშობლოს გულისათვის რუსი ჯალათისგან მოწამებრივი სიკვდილი მიიღო; შემდეგ დიდი ილია, რომელიც 50 წლის განმავლობაში იყო ეროვნულ მოძრაობის დიქტატორი და, რომლის მოხვედის სიტყვები: „ჩვენი თავი ჩვენვე უნდა გვეკუთნოდესო“, გახდა ჩვენი ერის ლოზუნგად.

მეოცე საუკუნეში მომხდარი, ე. წ. რუსეთის პირველი რევოლუცია 1905 წ. არ იყო მოკლებული საქართველოს წიაღში ეროვნულ ელფერს. ამ საუკუნის დამდეგს ჩაისახა და ჩამოყალიბდნენ ქართული ეროვნული პოლიტიკური პარტიები, რომლებიც შემოკრბენ ეროვნულ დროშის გარშემო. ძველი სიძლიერით აბობოქრდა ქართველი ერი.

რუსეთის ყფილ იმპერიის სივრცეზედ მოხდა მეორე რევოლუ-

ცია, რომელიც სხვადასხვანაირად შევიგრძენით შიდა და საქართველოში: იმ დროს, როცა იქ, რუსეთში სჯობდა იყო შესახებ იმისა, თუ რა ხასიათი უნდა მისცემოდა რევოლუციას—იქნებოდა ის პოლიტიკური თუ სოციალური, ბურჟუაზიული თუ სოციალისტური,— ჩვენთვის ნათელი და უდავო იყო, რომ აქ რევოლიუცია უნდა ყოფილიყო, უპირველესად ყოვლისა ეროვნული. ორი დიდი თარიღი ახასიათებს რუსეთის რევოლუციას: 28 თებერვალი 1917 წ. და ამავე წლის 25 ოქტომბერი. ქართველებისთვის მნიშვნელობა ჰქონდა როგორც პირველს, ისე განსაკუთრებით მეორე თარიღს, მაგრამ ჩვენ გვაქვს ჩვენი საკუთარი დღესასწაულები: 19 ნოემბერი 1917 წლისა, როცა შეიკრიბა ქართველი ერის პირველი ეროვნული ყრილობა და 26 მისი 1918 წლისა, როცა გამოვაცხადეთ ჩვენი დამოუკიდებლობა.

ჩვენ ყველანი, განურჩევლად პარტიისა, ვიბრძოდით საქ—ს დამოუკიდებლობის განსამტკიცებლად. იყო ბევრი შეცდომები პოლიტიკაში. მათ გამოსწორებას ვცდილობდით შინაური საშუალებებით. როდესაც ესე თუ ისე მიშუშდა საერთაშორისო კრიზისები, გადავწყვიტეთ დამფუძნებელი კრების დათხოვნა და პარლამენტის მოწვევა, და ის იყო უნდა შევდგომოდით ნორმალურ მუშაობას, თავს დაგვატყდა თებერვლის სუსხიანი დღეები.

რა მოხდა თებერვალში? მართალია, პირველად ზოგნი ამბობდნენ, საქ—ში ადგილი ჰქონდა რევოლიუციასაო, მაგრამ ეხლა ამ ზღაპარს აღარავინ იმეორებს. ჩვენ ყველანი აქტიური მომქმედნი პირინი ვიყავით თებერვლის ამბებისა და კარგათ ვიცით, რომ მაშინ იყო არა რევოლუცია, არამედ რუსეთის შეიარაღებული თავდასხმა საქ—ზე. რამდენად მართებული იყო რუსეთის ეს საქციელი? ამის შეფასება საჭიროა, რადგან იქიდგანაა აგვისტოს დღეების დასაწყისი.

დამოკიდებულება საქ—სა და ძველ რუსეთს შორის დამყარებული იყო 1783 წლის ტრაქტატზე, რომლითაც საქ—ომ ერთგვარად შეიზღუდა თავისი უფლებები, რუსეთმა კი მიიღო თავის თავზე გარკვეული ვალდებულებანი ჩვენს მიმართ. რუსეთმა დაარღვია ეს ხელშეკრულება, შემდეგ უარჰყო კიდევ იგი; საქ—ს უფლება ჰქონდა გაუქმებულად ჩაეთვალა ტრაქტატი, რის გამო საქ—ს დაუბრუნდა ის მდგომარეობა, რომელიც ჰქონდა ტრაქტატამდე, ე. ი. სუვერენობა, რაც იცნეს რუსეთმა და ანტანტამ. ამიტომ რუსეთის 1921 წლის შემოსევა იყო საქ—ს დამოუკიდებლობის

შელახვა. რომ ისტორიული უფლებებიც არ გვექონოდა დამოუკიდებლობის გამოცხადებისათვის, საკმარისი იყო გვესარგებლა ჩვენი გად დემოკრატიულ პრინციპით ერთა თვითგამორკვევისა.

დამოუკიდებლობა გამოაცხადა საქ - ოს ეროვნულმა საბჭომ, სადაც შედიოდნენ ყველა პოლიტიკური პარტიის წარმომადგენლები და სეიმის წევრები. იგივე აზრი გაიზიარეს ყველა რევოლუციონურმა პარტიებმა და ორგანიზაციებმა, და ბოლოს, დამოუკიდებლობა დაადასტურა საქ - ს დამფუძნებელმა კრებამ, რომელიც არჩეული იყო ოთხ-ფორმულიანი სისტემით. ესე გამოიჩვენა ჩვენი ერთი და განა ამის შემდეგ შეიძლება ლაპარაკი შესახებ იმისა, რომ ერთი არ იყო დაკითხული ამ საგნის შესახებ, როგორც ბრძანებს ბრალმდებელი ქავთარაძე?

საკითხავია, რამდენად მართებული იყო კომუნისტური რუსეთის შემოსევა თვით კომუნისტური თვალსაზრისით; ამისთვის კი საჭიროა ვიცოდეთ თუ როგორ უცქეროდა ეროვნულ საკითხს კომუნისტური პარტია დღიდან მისი არსებობისა უკანასკნელ მომენტამდე. ჯერ კიდევ 1896 წ. ლონდონის საერთაშორისო სოციალისტურმა კონგრესმა მიიღო დადგენილება, რომ დაჩაგრულ ერებს უნდა მიეცეთ უფლება თვითგამორკვევისა. ეს დებულება გაიმეორა რუსეთის სოც. დემ. პარტიის პირველმა ყრილობამ ორი წლის შემდეგ და იმავე პარტიის მეორე ყრილობამ იგი შეიტანა ცალკე მუხლად პარტიის პროგრამაში.

ლენინის თქმით, მეორე ყრილობაზე, ერთა თვითგამორკვევას ჰგულისხმობდნენ პოლიტიკური და არა კულტურული მნიშვნელობით და ესმოდათ ის, როგორც ერის უფლება განცალკევებაზე. თვით ლენინიც ამავე შინაარსს სდებს ამ ცნებაში: „ერთა თვითგამორკვევა არის არა უფლება ავტონომიაზე, არა უფლება ფედერაციაზე, რადგან ჩვენ წინააღმდეგნი ვართ ყველგვარი ფედერაციისა, ეს არის უფლება განცალკევებაზე“-ო, ამბობს ლენინი. რადგან „თვითგამორკვევა“ ბუნდოვანი ტერმინი იყო, ამიტომ ბოლშევიკებმა იგი შეცვალეს ტერმინით: „უფლება განცალკევებაზე.“ და ამ უფლებას ბოლშევიკები აქლევდნენ მცირე ერებს, არა მარტო კაპიტალიზმის ხანაში, რევოლუციის და მის მიმდევრო მომენტებში, არამედ სოციალიზმის დროსაც. აი რასა სწერს ლენინი 1919 წ. ოქტომბერში თვითგამორკვევის შესახებ წარმოებულ ჯამში: „ჩვენ ვამტკიცებთ, რომ სოციალიზმის ღალატი იქნებოდა, ჩვენ რომ უარგვეყო ერთა თვითგამორკვევის განხორცი-

ელება სოციალიზმის დროს“-ო.

ლენინმა კატეგორიულად მოითხოვა ჩაგრულ ერთათვის კეცების უფლების მინიჭება თებერვლის რევოლიუციის შემდეგ, სახელდობრ 1917 წ. სექტემბერში; ხოლო ოქტომბრის რევოლიუციის შემდეგ საბჭოთა ხელისუფლებამ, ლენინის და ჯულაშვილის ხელის მოწერით, 1918 წ. 2 ნოემბერს გამოსცა „ერთა უფლების დეკლარაცია“, სადაც სხვათა შორის დეკლარატიულად აღტყმული იყო: 1. რუსეთის ერთა სწორუფლებიანობა და სუვერენობა, 2. რუსეთის ერთა უფლება თავისუფალ თვითგამორკვევაზე, თვით განკერძობებამდე და დამოუკიდებელ სახელმწიფოს დაფუძნებამდე.“

საკითხს განცალკევების შესახებ, ბოლშევიკების აზრით, სწვეტს თვითონ ჩაგრული ერთი მარტო და არა მჩაგვრელთან ერთად. როცა ნორვეგია ეყოფოდა შვეციას, ეს საკითხი გადასწვეტა თვით ნორვეგიამ, რომელიც შვეციაზე ორჯერ პატარაა, და არა შვეციაში, ამბობს ლენინი, და სწვეტსო ამ საკითხს ერთი და არა ესა თუ ის კლასიო.

მე-8 ყრილობაზე ლენინმა ბუხარინის საპასუხოდ განაცხადა: „ჩვენმა პროგრამამ არ უნდა ილაპარაკოს თვითგამორკვევაზე, რადგან ეს არაა სწორი. იმან უნდა სტყვას ის რაც არის. ყოველმა ერმა უნდა მიიღოს უფლება თვითგამორკვევაზე, ეს ხელს უწყობს მშრომელთა თვითგამორკვევას. ჩვენ თუ ვიტყვით, რომ არ ვცნობთ ფინეთის ერს და ვცნობთ მხოლოდ ფინეთის მშრომელთა მასებს, ეს იქნებოდა სისულელე(ბუსტიაკოვეიშია ვემჩ). არ ცნობა იმისა, რაც არის, არ შეიძლება. ის თვითონ გაიძულებს თავის ცნობას.“

ამგვარად, კომუნისტურმა რუსეთმა თავისი შემოსევით შელახა საქ — ს უფლებები და მასთან ერთად მან ნაცარტუტად აქცია კომუნისტური პრინციპები ეროვნულ საკითხში.

შეიძლება იმიტომ მოვიდა რუსეთი აქ, რომ საქ — ში ეგულეობდა ანტანტა? ერთ დროს აქ იყო ანტანტა, როგორც სამხედრო ძალა, ბათომის ოლქის ოკუპაციაკ კი მოახდინა მან, რისთვისაც ვებრძოდით, მაგრამ ამისთანა მაგალითები განა მარტო პატარა საქართველოშია? უზარმაზარ რუსეთში ივივეს არა ჰქონდა ადგილი, როცა სახალინის ნაწილის ოკუპაცია მოახდინა იაპონიამ? მამ ამის გამო ამერიკა და სხვები უნდა მისეოდენ რუსეთს?

და ბოლოს, რუსეთმა ხელშეკრულება დაგვიდვა, როცა აქ იყო ანტანტა, შემოგვესია მაშინ, როცა აქ ანტანტა არ იყო და იმ-

იტომ, რომ ის აქ არ იყო.

ან იქნება იმითაა გამართლებული რუსეთის შემოსევა, თომ ჩვენ ვეშველებოდით ვრანგელს და დენიკინს? მაგრამ არც ვრანგელი და არც დენიკინი რუსეთის ზედაპირზე აღარ იყვნენ მაშინ, როცა ჩვენზე წამოვიდა რუსეთი. ისე, რომ ეს „საბუთ-იც“ არა საბუთობს.

მაშ რად დაგვიბჭყეს? არავითარი ექვის შეტანა არ შეიძლება რადეკის გულწრფელობაში, როდესაც ის მესამე ინტერნაციონალის შეერთებულ კრებაზე აცხადებს: „რუსეთმა იმიტომ დაიპყრო საქართველო, რომ უნდა უზრუნველყო ნავთის მისაღდგომი გზები.“

როცა პოლონეთი შეეცადა ერთგვარად შეეღახა დანციგის უფლებები მარკის საკითხში, რუსეთის კომუნისტურმა პრესამ დიდი აურზაური მორთო: პოლონეთი ჩაგრავეს დანციგსო, თვით რუსეთი კი თავით ფეხებამდე ყაპავს საქართველოს.

საბჭ. რუსეთი წამოვიდა ჩვენზე ღამაში ლოზუნგებით, მაგრამ ამ ლოზუნგების ქვეშ ჩვენ დავინახეთ იმპერიალისტური ზრახვანი და საქმენი. კომუნისტურ რუსეთს დაპყრობის საქმეში გვერდში ამოუდგნენ ყველა ჯურის რუსები, როგორც აქ, ისე საზღვარგარეთ.

გაერთიანებულ დამპყრობელ რუსეთის წინააღმდეგ, როგორც ერთი კაცი ადგა გაერთიანებული საქ-ლო, ქართველმა ერმა საკადრისი პასუხი გასცა შემოსეულ მტერს... ჩვენს მატთანეში ოქროს ფურცლებითაა შეტანილი ტაბახმელას, კოჯორის, გომის, მუხადირის, ვაგრის, სოხუმის, ათონის, საჯავახოს ბრძოლები და თუ მტერმა გვძლია—არა იმიტომ, რომ ერს არ უნდოდა ბრძოლა, როგორც ამას ბრძანებს საზოგადოებრივი ბრალმდებელი. მთავრობამ ვერ გამოიჩინა შორსმჭვრეტელობა, არ მიიღო დროზე თადარიგი, ვერ გამოიყენა ერის ძალები. დამარცხდა მთავრობა და არა ერი. ძველმა მთავრობამ მიატოვა საქ-ს საზღვრები, ქართველმა ერმა ხმალი დროებით ქარქაშში ჩააგო და დაუწყო ცდა მოვლენებს...

აქ შესდგა საბუთთა მთავრობა ქართველ ბოლშევიკებისაგან. საჭიროა მოვიგონოთ, როგორ იქცეოდნენ ქართველი ბოლშევიკები თებერვლის დღეებამდე?

1917 წელს ისინი დაესწრნენ ეროვნულ ყრილობას; 26 მაისის აქტს ისინი არ იზიარებდნენ და დაიწყეს სხვადასხვა კუთხეებში აჯანყებების მოწყობა, მაგრამ... ყველგან დამარცხდნენ. როცა მათ დაინახეს, რომ ქართველი ერი მათთან არ არის, მაშინ წავიდნენ

საქართველოდან, გამოუძღვევენ რუსეთის ჯარს და ხელი შეუწევენ საქ -ს დაპყრობას უცხო ძალის მიერ.

რამდენათ მართებული იყო ქართველ ბოლშევიკების ეს ნაბიჯი

თვით კომუნისტურ თვალსაზრისით? სტალინი ამბობს: „ერებს უფლება აქვთ მოეწიონ თავისი სურვილისამებრ; იმათა აქვთ უფლება შეინახონ ყველნაირი თავისი ნაციონალური დაწესებულებანი, როგორც მავნე, აგრეთვე სასარგებლო: არავის არ შეუძლია შეერიოს ძალით ერის ცხოვრებაში“-ო.

მაშ, როგორ უნდა მოქცეულიყო კომუნისტური პარტია, თუ ის არ იზიარებდა დამოუკიდებლობას? ამაზე პასუხს ვპოულობთ იმავ ლენინის წერილში „ეროვნულ თვითგამორკვევის უფლების შესახებ“: „თუ ნორვეგიელთა ერის უმრავლესობა მონარქიას უჭერდა მხარს, ხოლო პროლეტარიატი - რესპუბლიკას, მაშინ ნორვეგიელ პროლეტარიატის წინაშე საერთოდ იყო ორი შესაძლებლობა: ან რევოლუცია, თუ მომწიფებული იყო სათანადო პირობები, ან დამორჩილება უმრავლესობისადმი და ხანგრძლივი მუშაობა პროპაგანდით და აგიტაციით.“ აი, როგორ უნდა მოქცეულიყვნენ ქართველი ბოლშევიკები.

რუსეთ- საქ - ს ომის შემდეგ საქ -ში ხელისუფლების სათავეში ჩადგნენ ქართველი ბოლშევიკები. მოსალოდნელი იყო, რომ ხელისუფლება შეეცდებოდა თავისი ფრთხილი პოლიტიკით დაევიწყებინა ქართველ ერისთვის, ამ ხელისუფლების წარმომშობი მომენტები. მართლაც, ხელისუფლებამ განაცხადა, რომ საქ - ში მოხდა ძალაუფლების შეცვლა: ბურჟუაზიის მაგიერ ქვეყნის სათავეში ჩადგნენ ქართველი მუშები და გლეხები, ხოლო დამოუკიდებლობა დარჩა კვლავინდებურად, იმ განსხვავებით კი, რომ წინედ საქართველოს ჰქონდა ფიქციური დამოუკიდებლობა, ეხლა კი მას ექნება ფაქტიური დამოუკიდებლობა.

რამდენად შეეგუა ამ დეკლარაციის შინაარსს მთავრობის შემდეგი მოქმედება? პირველ რიგში გააერთიანეს რკინის გზა: ამას მოჰყვა მოვლენა, რომელზედაც მე-12 ყრილობაზე მოგვითხრობს კოტე ცინცაძე: „იწერენ მუშებს როსტოვიდან, 12 - X დეპუტატთან № 20- 221 დართულ დოკუმენტში აცნობენ, რომ კავკასიის საჭიროებისათვის აუცილებელია აგენტები: საზოგადო ნაწილისთვის ერთი უფროსი, სამი მისი ამხანაგი, 34 ტეხნიკოსი, 22 გზის უფროსი ხელოსანი, 199 საამხანაგო სტაროსტა, 6 ზედამხედველი, 396 გზის დარაჯი, 317 ხელოსანი, 180 სამატარე-

ბლო დარაჯი, 4 ხიდის დარაჯი, 3 საწყობის გამგე, 6916 მუშა-
ნტის მუშა, 2209 შავი მუშა, 182 ასენიზატორი, 24 მანქანის
მწმენდელი, ერთი საქმის მწარმოებელი, 33 მწერალი, 14 უფრო-
სი მოანგარიშე, 32 მოანგარიშე, 153 კანტორის გამგე, 110
მემანქანე, 16 უფროსი. 15.000 კაცამდე გამოწერილია ადგილო-
ბრივ ელემენტების შესაცვლელად. აი, როგორ ებრძვის საბჭოთა
ხელისუფლება თავდა-აზნაურობას!

თავმჯდომარე : ბრალდებულს ჯავახიშვილს, გაძლევთ შენიშვნას : თქვენ უფლება არ გაქვთ მოიყვანოთ ისეთი საბუთები, რომლებიც არაა დართული საქმეში.

იასონ ჯავახიშვილი : ციტატა, რომელიც მოვიყვანე ამოღებულია მეთორმეტე კონფერენციის ოფიციალურ ანგარიშიდან. საზოგადო ბრალდებულმა აქ არა ერთი საბუთი მოიყვანა იმისთანა, რომელიც არაა საქმეში. მამ მეცოდინება, რომ შეზღუდული ვარ თავდაცვის უფლებებში.

თავმჯდომარე : განაგრძეთ.

იასონ ჯავახიშვილი : ამ ამონაწერიდან გამომდინარეობს ის, რომ საქ - ში თავადები და კაპიტალისტები კი არ შესცვალეს ქართველმა მუშებმა და გლეხებმა, არამედ ქართველი მუშები ჩამოაგდეს და მათი ადგილი დაიჭირეს რუსმა მუშებმა.

შემდეგ, ახალმა ძალაუფლებამ დაიწყო ექსპერიმენტები ქართულ ეკლესიის მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ გამოაცხადეს სინიდი-სის თავისუფლება, დაიწყეს ჩვენი რელიგიის უდიერად დევნა. ძალით დაჰკეტეს ქართული ეკლესიები, რიცხვით, თვით ვაზეთ „კომუნისტის“ ცნობით, 1.500, დაუკეტავი დარჩა არა უმეტეს 15-სა, აიძულდნენ მღვდლებს გაკრეპილიყვნენ. არ გვაკმარეს, შეურაცხვეს საფლავი დავითისა და კონსტანტინესი, რომელიც იყვნენ არა საეკლესიო, არამედ ეროვნული გმირები: ამით შეაგინეს ჩვენი ეროვნული გრძნობა. რად მიმართავდა ხელისუფლება რებრესიებს საქ - ს მართლმადიდებელ ეკლესიის წინააღმდეგ? იმიტომ, რომ სარწმუნოება არ ეგუება კულტურას? საფრანგეთი, ინგლისი ჩვენზე კულტუროსანი ერები, მაგრამ სარწმუნოებისათვის იქ ხელი არ უხლიათ. იქნება ეკლესიას ადგილი არ ჰქონდეს საბჭოთა ქვეყნებში? აზერბეიჯანში არცერთი მიზგითი არაა დახურული. სომხეთში, როგორც სჩანს მიასნიკოვის წიგნიდან : „სომხური პოლიტ. პარტიები საზღვარგარეთ“, დაკეტილია მხოლოდ რამდენიმე ეკლესია. საბჭოთა რუსეთში კი, თითქმის ყველა ეკლ-

სია ღიაა, და გარდა ამისა, იქ სპეციალური სემინარიებიც, რე-
მლებიც მღვდლებს ამზადებენ.

ან შეიძლება, ამ დევნით უნდოდით დაეხშოთ სარწმუნოებრი-
ვი გრძნობები? მერე მიაღწიეს ამას?!

ქართველმა ერმა ქართულ ეკლესიის დევნაში დანახა ვოსტორ-
გოვების მოვლინების საწინაშროება და მართლაც რუსეთის „ცხოველი
ეკლესია“ შეეცადა კვლავ გაბატონებულიყო აქ და საქ – ს ეკლეს-
სია გამოეცხადებინა თავის ეპარქიად.

ჯერი მიდგა საქართველოს ტერიტორიაზე: რუსეთმა დაუთმო
ანგორას ჩვენი უძველესი ტერიტორია: ბათუმის ოლქის ნაწილი,
არტაანი და ამგვარად მოურიგდა მას საქართველოს ხარჯზე.

არ დასტოვეს უსაჩუქროდ სომხებიც. რუსეთმა, რომლის ფარგ-
ლებში შევიდა გასაბჭოებული სომხეთი, იცნო საქ – ს კუთვნი-
ლებათ მთელი ყოფილი თფილისის გუბერნია – 1920 წ. 7 მაისის
ხელშეკრულებით. საქ – ს დაპყრობის შემდეგ კი მისცეს სომხებს
თითქმის მთელი ბორჩალოს მაზრა თვით ხრამამდე. რატომ?

ლორი ისტორიულად ჩვენ გვეკუთვნოდა, ბუნებრივად ჩვენ საზღ-
ვრებში შემოდის, ეკონომიურადაც, და ამას კომუნისტებისათვის,
როგორც მარქსისტებისათვის, გადამკრედი მნიშვნელობა აქვს –
საგეგმით საქ – სთანაა დაკავშირებული. მართალია, სომხები სჭა-
რბობენ იმ კუთხეში ქართველებს რიცხვით, მაგრამ ეს უმრავლეს-
სობა ხელოვნურადაა შექმნილი რუსების მიერ; და შემდეგ, თუ
კი წმინდა ქართული სოფლები შეიძლება შევიდნენ ოსეთში, რად
უნდა იყოს დაუშვებელი სომხური სოფლების დატოვება საქარ-
თველოს საზღვრებში?

აზერბეიჯანს ჩვენთან არაფერი სადავო არა ჰქონდა, უნდა გა-
გვენაწილებინა მხოლოდ ზაქათალა... ძლად მიაჩნეს აზერბეიჯანს
სიღნაღის და თფილისის მაზრების ნაწილები და ზედ დაურთეს
დავით გარეჯის სავანეც, რაც არაფრით არაა გამართლებული.

და ბოლოს, ბულუ მდივანმა მოსკოვში ოფიციალურად განაცხ-
ხადა: „ისე მოვაწერე ხელი სომხეთ-საქართველოს ხელშეკრუ-
ლებაზედ ტერიტორიის შესახებ, რომ არც კი წამიკითხავს.“
რამდენად სახელმწიფოებრივად მოქცეულა მდივანი, როცა თვალ-
დახუჭულად აწერდა ხელს ამისთანა პირველხარისხოვან დოკუმ-
ენტს, სჩანს თუნდაც იქიდან, რომ ამ ათიოდე თვის წინად
ამიერ-კავკასიის ყველა ცენტრებმა აღძრეს უშუამდგომლობა რუ-
სეთის წინაშე, რათა პილენკოვო შეეერთებიათ აფხაზეთისათვის.

რუსეთმა რამდენჯერმე გამოგზავნა კომისია, რომ გამოეცხადებინა ადგილობრივი პირობები და დღესაც არ მიუციათ თავისი დასტური... აი როგორ იქცევა ის უზარმაზარი რუსეთი, რომელსაც ერმაკებმა ხელის ერთი მოქნევით შემოუერთეს უშველებელი ციმბირი... და ჩვენი პატარა საქართველო კი რა იოლად უთმობს სხვებს დიდ ტერიტორიას, რომლის ყოველი გოჯი მორწყულია ჩვენი მამა-პაპათა სისხლით.

ეხლა გადავიდეთ ფედერაციაზე. პირველ ხანებში გამოცხადდა საქ - ს დამოუკიდებლობა და საბჭოთა საქ - ო, ბუნებრივია, „შეუკავშირდა“ საბჭოთა რუსეთს. შემდეგ შექმნა ორსართულიანი ფედერაცია. რატომ არ შევიდა საქართველო უშუალოდ საკავშირო ფედერაციაში? სტალინი ამის შესახებ აზრობს: „საჭიროა შენარჩუნება ამიერ-კავკასიის ფედერაციისა, როგორც ეროვნული ზავის ორგანოსი [ე.ი. ზავი საქართველოს, სომხეთის, აზერბეიჯანის შორის ამ კავკასიაში და ამ ერთა შორის თვითეულ დასახელებულ ერთეულებში], ეს კავშირი ართმევს საქართველოს პრივილეგიურ მდგომარეობას. ეს პრივილეგიებია: თბილისი, როგორც რკინის გზის კვანძი და ბათუმის ნავსადგური, რომლებსაც უადრესად საჭიროებენ აზერბეიჯანი და სომხეთი; საქართველოს კი შეუძლია ბოროტად და მეზობლებისათვის საზიანოდ გამოიყენოს ეს მდგომარეობა...“ რამდენად სწორია ეს ამომწურავი არგუმენტაცია? ბაქოს ნავთი ესაჭიროება უკრაინას, ხოლო აქედან განა გამომდინარეობს ის დებულება, რომ უკრაინამ და აზერბეიჯანმა უნდა შეჰკრან წინასწარი ფედერაცია? რკინის გზა, მისი კვანძები და სადგური გადავიდა საკავშირო ცენტრის ხელში, ულოლიკობა არაა, რომ საქართველოს დაუწყო იმ პრივილეგიების წართმევა, რომლებიც საკავშირო ცენტრსა აქვს?

ან იქნება ამიერ-კავკასიის ფედერაცია მართლა ერთა სოლიდარობის განსამტკიცებლად უნდა არსებობდეს? აზერბეიჯანში, სომხეთში და საქ - ში ხელისუფლება მუსავატელებს, დაშნაკელებს ან ეროვნულ დემოკრატებს რომ ჰქონოდათ, მაშინ ასე თუ ისე გასაგები იქნებოდა კომუნისტების ეს მტკიცება, ვინაიდან ისინი ყოველთვის ამბობდნენ, ვითომ ჩვენ ხელს ვუშლიდეთ ეროვნულ სოლიდარობას... მაგრამ საბჭოთა სისტემის არსებობა და ამ ქვეყნების საერთო ფედერაციაში უშუალოდ შესვლა ნუთუ არ უნდა ყოფილიყო, მათი აზრით, ერთა სოლიდარობის საკმაო გარანტია? მერე, ჩამოაგდო ერთა სოლიდარობა ამ ფედერაციაზე? არასოდეს

ეროვნული შუღლი და მტრობა არ ყოფილა იმ დონემდე ასული, როგორც ეხლა და ამას თვით კომუნისტებიც არ მალავენ. ამიერ-კავკასიის დაარსებით საქ - ს წაერთვა არა პრივილეგიები, არამედ დამოუკიდებლობის უკანასკნელი ნასახი.

შესაძლებელია სთქვან, რომ ტერიტორიის ასე გამიჯვნას, ფედერაციას და სხვას მარქსიზმი და ლენინიზმი მოითხოვს. საკმარისად ვიცნობ ამ მიმართულებებს და გადაჭრით ვაცხადებ, რომ თქმა იმისა, ვითომ ან ერთი ან მეორე მიმართულება მოითხოვდეს, რათა ყველგან და ყველას ქართველი ერის ინტერესები ეწირებოდეს, ცილისწამება იქნებოდა ერთისაც და მეორისაც. ვთქვათ, რომ კომუნისტების თვალსაზრისით ეს ასეც უნდა ხდებოდეს და ჩვენ ვცდებით, მაგრამ აი რას ამბობს თვით ფილიპე მახარაძე: „სახელმწიფო ძალა-უფლება არსებობს არა მარტო კომუნისტებისათვის, არამედ ყველა მუშებისათვის და გლეხებისათვის“-ო. ყველა ამის შემდეგ აი რა მივიღეთ: „ამხანაგებო, ამბობს ფ. მახარაძე, ყველასათვის ცხადია, როგორი თავისუფლება და დამოუკიდებლობა არის ეს. ჩვენ ხომ ერთი პარტია გვყავს, ერთი ცენტრალური ორგანო გვაქვს, რომელიც ბოლოს და ბოლოს ერთი სწოვეტს ყველა რესპუბლიკებისათვის ყველაფერს და იძლევა საერთო დირექტივებს, თვით პასუხისმგებელ პირთა დანიშვნამდე ამა თუ იმ რესპუბლიკებში, ეს ყველაფერი გამოდის ერთსა და იმავე ორგანოსაგან; ასე, რომ ამისთანა პირობებში თავისუფლებაზე, დამოუკიდებლობაზე ლაპარაკი თავისთავად ყოვლად გაუგებარი დებულებაა!“ და ბოლოს ფ. მახარაძე დაასკვნის: „ამხანაგებო ჩვენ დავაწესეთ საბჭოთა რესპუბლიკის ხელისუფლება არა იმისთვის, რომ აგვეფეთქებია სახელმწიფო, რომელსაც ასე თუ ისე იქ (საქართველოში) არსებობდა, არამედ, რომ მასები საბჭოთა სისტემისათვის გვეზიარებინა. გამოქვეყნებული იყო დამოუკიდებლობა და ჩვენ რაიმე უნდა გაგვეკეთებინა“-ო.

ამგვარად, იმ ცვლილებათა დედა-აზრი, რომელიც მოხდა აქ თებერვლის შემდეგ, ფაქტიურად მდგომარეობს არა ხელისუფლების შეცვლაში, რასაც მეორეხარისხოვანი მნიშვნელობა აქვს, არამედ საქ - ს დამოუკიდებლობის გაცამტვერებაში. ამ გარემოებამ თვით ქართველ კომუნისტების რიგებში გამოიწვია გადამხრელობა, ე. წ. „უკლონიზმი“, ქართველი ერი კი აიძულა დადგომოდა აჯანყების გზას.

ხალხის გამოსვლებს პირველ ხანებში ჰქონდა სტიქიური ხასი-

ათი: ხალხმა დაინახა მტრის შემოსევის საშინელება და შედეგები და დაიწყო სხვადასხვა კუთხეებში თავისი აჯანყებით. აჯანყდა სვანეთი 1921 წ. საქ-ოს დამოუკიდებლობის კომიტეტს აბრალებენ არა მარტო იმას, რაც მის დაარსებამდე მოხდა, არამედ იმასაც, რასაც მის ლიკვიდაციის შემდეგ ჰქონდა ალავი, მაგრამ სვანეთის პირველ გამოსვლაზე არას ამბობენ.

აქ მოვისმინეთ მიზეზი სვანეთის აჯანყებისა: სვანეთს ძალას ატანდნენ, თქვენ ქართველები არა ხართ, ამიტომ მოითხოვეთ, რომ რუსეთმა უშუალოდ შეგიერთოდ. ვერ გამიგია: თუ სვანები ქართველები არ არიან, მით უმეტეს რუსები ვერ იქნებიან... და ან როგორ ეწეოდა ანტი-ქართულ პროპაგანდას ქართველი ხელისუფლება, თუნდაც კომუნისტური?

ბევრ ადგილას ტყეში პარტიზანული რაზმები გავიდნენ, სხვათა შორის ქაქუცა ჩოლოყაშვილიც. აქა სთქვეს ვითომც ჩოლოყაშვილი ჩვენი პარტიის კარნახით გასულიყოს. ამ მტკიცებას აფუძნებენ სვიმონ ყფიანის წერილებით ჩვენებზე. მაგრამ მოწმე მიხვილ ჯავახიშვილმა კატეგორიულად უარჰყო, რომ თითქოს ჩოლოყაშვილზე პარტიას ასეთი გავლენა მოეხდინოს.

ჩოლოყაშვილი ხელისუფლებამ აიძულა, რომ ეს ნაბიჯი გადაეღა. ჩვენმა პარტიამ მის რაზმთან კავშირი მხოლოდ შემდეგ დაიჭირა. სახელმწიფო ბრალმდებელი შეეცადა წარმოედგინა ჩოლოყაშვილი, როგორც მძარცველი, კაცის მკვლელი; გაიხსენა მისი წარსული: წინად ადიუტანტი იყო, შემდეგ სასურსათო კომისარიატის რწმუნებულიო. ჩემი ზნეობრივი მოვალეობაა განვაცხადო, რომ ქაქუცა ჩოლოყაშვილი სამი წლის განმავლობაში მხოლოდ ეროვნული მებრძოლი და საუკეთესო პარტიზანი იყო- შიშველ-ტიტველი, მშვიერ-მწყურვალნი ის სამი წლის განმავლობაში იბრძოდა საქ-ოს დამოუკიდებლობისათვის და, როცა დამარცხდა, გახსნილ ალამით დასტოვა ჩვენი მიწა-წყალი. მან პირნათლად შეასრულა მოვალეობა სამშობლოს წინაშე.

წინადაც ჩვენში ასე იყო, როცა მტერი შემოგვესეოდა ხოლმე, საუკეთესო მამულიშვილნი გაიხიზნებოდნენ ტყეში და იქიდან იწყებდნენ პარტიზანულ ბრძოლას. მოიგონეთ თუნდა ის, რომ ლუარსაბ და სვიმონ მეფეები ერთი საუკუნის განმავლობაში აწარმოებდნენ პარტიზანულ ბრძოლას და ამის გამო შეუნარჩუნეს საქართველოს დამოუკიდებლობის იდეა.

თავისით აჯანყდა ხევსურეთიც. აქ ბრალმდებელი ამტკიცებს,

რომ ხევისურეთის აჯანყება ნაკარნახევი იყო დამოუკიდებლობისთვის და ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიის კომიტეტების მიერ ხელმძღვანელობის სჩანს სამფერის ბრძანებიდან ნომერი პირველი. გამორკვეულია, რომ სამფერი დავით ვაჩნაძეა. საბრალმდებლო დასკვნაში სწერია: „ვარდენ წულუკიძე აჩვენებს, რომ ნომერ პირველ ბრძანების შემუშავებაში მონაწილეობა მიიღო თვით იასონ ჯავახიშვილმაო.“ გადავთვალე რე გამოძიების მთელი მასალა და აღმოჩნდა, რომ ვარდენ წულუკიძეს არაფერი ამის მსგავსი არ უთქვამს და ან...შესაძლებელია მას სცოდნოდა ეს? აი რა სწერია სამფერის წერილში: „გასწვიტე ყველივე კავშირი ვარდენთან, რადგან იგი აქტივობის წინააღმდეგია.“ განა დასაშვებია, რომ ვარდენის თანდასწრებით ასეთი რამე დაგვეწერა?

მიხეილ ჯავახიშვილმა აქ აჩვენა, რომ ჩვენ პარტიას არ გაუცია განკარგულება ხევისურეთში აჯანყების მოხდენის შესახებ, რომ სამფერს კომიტეტის დაუკითხავად მიუწერია და ამ წერილის არსებობაზე ვაგიგეთ გაზეთებიდან.

მერე, სამფერის წერილმა გამოიწვია ხევისურეთის გამოსვლა? აქ ამბობდნენ, რომ ხევისურეთის ამბებს ადგილი ჰქონდა 1923 წლის აგვისტოს მიწურულში და სექტემბრის დამდეგსო...დანამდელებით კი თარიღი არ იყო გამორკვეული. ვაცებ ამ ნაკლს: საქართველოს აჯანყება მოხდა 1924 წლის 28 აგვისტოს; ხევისურეთის გამოსვლა მოხდა 1922 წლის 28 აგვისტოს.

ბრძანება ნომერ პირველში სწერია: „გაცნობებთ, რომ საქ — ს პარტიზანთა მთავარი სამხედრო ოპერატიული შტაბის გადაწყვეტილების თანახმად, ოკუპანტებისაგან საქ — ს განთავისუფლების დროთ დანიშნულია ამ წლის სექტემბრის 27 ვიდრე 15 ოქტომბრისა. ოპერატიულ გეგმას გამოსვლის დღის აღნიშვნით მიიღებთ ადგილობრივ, სექტემბრის 20, დართულ პაკეტით. სექტემბრის 15-სთვის უსათუოდ წარმოადგინეთ თქვენი ოპერატიული მოსაზრებანი და სხვა...“

აქედან ნათლად სჩანს, რომ სამფერის ბრძანება ვერ შეიძლება ბოდა ყოფილიყო მიზეზად ხევისურეთის გამოსვლისა, რომელიც მოხდა 28 აგვისტოს, რომ, პირიქით, ბრძანებაში აკრძალული იყო ნაადრევი და სეპარატიული გამოსვლა.

მიუხედავად იმისა, რომ სამფერს არ გაუცია ბრძანება ხევისურეთის გამოსვლის შესახებ, ჩვენ პასუხი მოვთხოვეთ დავით ვაჩნაძეს; დამოუკიდებლობის კომიტეტმა კი გასცა ბრძანება აჯან -

კების ლიკვიდაციის შესახებ, როგორც ეს საქმიდანაც ჩანს. ამგვარად გამორკვეულია, რომ ხევსურეთი გამოვიდა ყველგვარი კარნახის გარეშე. ესე დაიწყო ერის სტიქიური ბრძოლა.

დაპყრობამ და იმ ნაციონალურმა გეზმა, რომელსაც აწარმოებდა აქ ხელისუფლება, აიძულა ქართული პოლიტიკური პარტიები გაერთიანებულიყვნენ რუსეთის საწინააღმდეგო ბრძოლაში.

ვაცამტვერდა ჩვენი დამოუკიდებლობა, გარეშე ძალამ ჩვენ თავს მოგვახვია შეიარაღებული ბრძოლის იდეა... ბრძოლა დამთავრდა აგვისტო-სექტემბრის დღეებით. ფაქტიური მხარე მე გავაშუქე ჩემს პირველ სიტყვაში. აღარ გავიმეორებ.

ბრალმდებელნი თავს გვახვევენ ინტერვენციის მომხრეობას. ამტკიცებენ, რომ ვიღაც სხვა გვიკარნახებდა, გვაბრძოლებდა... აქ დამცველებმა ამომწურავად დაამტკიცეს, რომ ინტერვენციაზე არავინ ცდილობდა და მას ადგილი არცა ჰქონია.

პირადად მე დაგვმაცოფილდები მხოლოდ იმით, რომ წავიკითხავე მემორანდუმს, რომელსაც ხელს ვაწერდით კოტე ანდრონიკაშვილი და მე და, რომელიც მიმართული იყო ინგლის-საბჭოთა კონფერენციის სახელზე. მემორანდუმი თავდება ამნაირად: „დამოუკიდებლობის კომიტეტი სთხოვს სახელმწიფოთა წარმომადგენლებს, რომლებიც დაესწრებიან გენუის კონფერენციას, მიიღონ მხედველობაში ეს განცხადება და წინადადება მისცენ რუსეთის მთავრობას, დაუყოვნებლივ გაიყვანოს საქ — ს ტერიტორიიდან რუსეთის საოკუპაციო ჯარები და ამით საშუალება მისცეს ქართველ უმრავლესობას სურვილისამებრ ამოირჩიოს ერის ნებისყოფის მთავრობა...“

ამით ზედმეტად მტკიცდება, რომ მოვითხოვდით არა ევროპის ჯარების გამოგზავნას, არა ინტერვენციას, არამედ რუსეთის მიერ საქართველოს ინტერვენციის მოხსნას.

აქ დაიღვარა ჩვენი წმინდა ქართული სისხლი და არა სისხლი ზანგებისა, ფრანგებისა, ინგლისელებისა... ხანგრძლივი ბრძოლის პროცესის განმავლობაში ქართველები განუწყვეტელი ხალისით მიდიოდნენ ციხის გზით მეტეხისაკენ, გადასაძლების გზით რუსეთისაკენ, ტანჯვის გზით — საბურთალოსკენ. ამ ბრძოლაში ყველა ქართველები ერთად ვიყავით: მუშები, გლეხები, ბურჟუაზია და სხვა...

საზოგადო ბრალმდებელმა ბრძანა: „აჯანყება, რომელსაც დამო-

უკიდებლობის კომიტეტი ხელმძღვანელობდა, პროგრესიული ძირითადი
 ლენა არ იყო.“ რატომ? — შიომღვიმის მონასტრიდან დაიწყო
 აჯანყება, სად გაგონილა მონასტერი და რევოლუციამ, სთქვა
 მოქალაქე ოკუპაციამ. ამ სტეკებში რამდენიმე შეცდომაა: აჯან-
 ყება ჩვენ სხვა ადგილიდან დაიწყო და არა შიომღვიმიდან.
 ჩვენ ვიყავით არა შიომღვიმის მონასტერში, არამედ ტყეში,
 მის მახლობლად.

რუსეთში ეროვნულ მოძრაობის კერად ხანგრძლივად ითვლებოდა
 ტროიციკო - სერგის ლავრა. ამჟამად მსოფლიო რევოლუციის ცი-
 ტადელი კრემლია, რომელშიც ერთი კი არა, რამდენიმე მონასტე-
 რია. ჩემი აზრით არ უნდა ჰქონდეს გადამჭრელი მნიშვნელობა
 იმას, თუ საიდან დაიწება რევოლუცია. გასახსენებელია, რომ
 ოქტომბრის რევოლუცია დაიწყო იმ პატივცემულ დაწესებულები-
 დან, რომელსაქ ერქვა... (აქ სიტყვა აკლია).

აჯანყება არ იყო მასიური... ბრალმძებელი ქავთარაძე ბრძანებს:
 გამოსვლები გურიაში, სვანეთში, იმერეთში მასიური იყო, მაგრამ
 სამეგრელოში კი არაო, რადგან სენაკი 15-მა კაცმა აიღო.
 ეს არაა სწორი, სენაკზე წავიდა 200 კაცი, აიღო კი პირველმა
 ჯგუფმა, რომელშიც შედიოდა 40 კაცი. კონსპირაციის მოსაზრე-
 ბასაც, რომ დავანებოთ თავი, რა საჭირო იყო ათასები, თუ სე-
 ნაკს ორმოცი კაცი აძლებდა და ისიც მხოლოდ ყვირილით. ხალხი
 იმ წამსვე ადგა უჩვეულო ენტუზიაზმით, შეიარაღდა და ოთხი
 დღის განმავლობაში რამოდენიმე ათასი კაცი უღრეკად ებრძო-
 და რუსის ჯარს.

მოქალაქე ოკუპაციამ თქვა: „ხალხმა ოღონდ კი რაიმე სანახა-
 ობა დაინახოს და თამამად გამოვაო.“ არც ეს არის მართალი!
 1921 წ. 25 თებერვალს თბილისში შემოიჭრა რუსის ჯარი, ქარ-
 თველები კარზე კი არ გამოვიდნენ და ენთუზიაზმით კი არ შე-
 ხვდნენ, არამედ სახლებში ჩაიკეტნენ და გულამოსკენით ტირო-
 დნენ. დასავლეთ საქ — ში გამოსვლებს უდავოთ მასიური ხასი-
 ათი ჰქონდათ. აღმოსავლეთ საქ — ში მოხდა ნაწილობრივი გა-
 მოსვლები და თუ აქ აჯანყება გამარჯვებით არ დაგვირგვინდა,
 ეს ჭიათურის ნაადრევი გამოსვლით აიხსნება და განსაკუთრებით
 — გამცემლობით. ხალხი კი მთლიანად ჩვენთან იყო.

ბოლოს, განა შეიძლება ექვის შეტანა აჯანყების მასიურობაში,
 როცა მსხვერპლი ათასობით ითვლება?

სულ ცოტა რომ ვთქვათ, რამოდენიმე ათასი ქართველი ხომ გა-

მოვიდა აჯანყების დროს? და, როცა მასიურობის ასეთი დიდი პრეტენზიებით მოდიან ბრალმდებელნი, რატომ ავიწყლებსთ, რომ 25 თებერვალს 1921 წლისა მათ გვერდში ხუთი ქართველიც არ ჰყოლიათ და საქართველო მათ რუსის ჯარმა დაუპყრო.

ან შეიძლება იმიტომ არ იყო ჩვენი ბრძოლა პროგრესიული, რომ აჯანყებაში მონაწილეობა მიიღო ყოფილ პრივილეგიურ წოდების ხალხმაც? ჩვენი აჯანყება უმთავრესად მოახდინა გლეხობამ, როგორც ამას თვით სტალინი ამოწმებს, მაგრამ არც მუშები და ყოფილი თავადები და აზნაურები იყვნენ ამ ბრძოლის გარეშე.

„აჯანყებულებს რეაქციონური ლოზუნგები ჰქონდათ, ერთ ადგილას მათ შოთა რუსთაველის ძეგლი დაამტკრიეს, მეორე ადგილას გამოაქვეყნეს ლოზუნგი: გაუმარჯოს ქრისტიანობასო!... ამით საზოგადო ბრალმდებელმა იმ პრინციპიალობას გადაუხვია, რომელიც ახასიათებდა მის პოზიციას. როგორ? რუსეთის ოქტომბრის რევოლუციის დროს არა ერთი ძეგლი, არამედ მთელი რუსეთი დაანგრეს...„გ რ ა ბ ნ ე დ ე ლ ი ა“ და „ლი უ ბ ნ ე დ ე ლ ი ა“ შემოიღეს!... მერე, ამაში იყო ოქტომბრის რევოლუციის დედა-აზრი? აგრეთვე საქართველოში: განა ძეგლის გატეხა და არაქრისტიანების დაბეჩაეება იყო ჩვენი მიზანი? ეს ხომ უბრალო ექსცესები იყო, ნაძირალათა საქმე და, როგორც გამონაკლისი, ვერ დაახასიათებს ჩვენ რევოლუციას. ჩვენი ლოზუნგი იყო: საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა, და განა ეს რეტროგრადობის მაჩვენებელია?

იტყვიან: როდესაც დამოუკიდებლობის მოსაპოვებლად დაბეჩაეებული ერები ებრძვიან იმპერიალისტურ ერებს, ეს პროგრესი არისო, როცა დაბეჩაეებული ერები ებრძვიან ძლევამოსილ საბჭოთა რუსეთს, ეს რეგრესიააო. ნამდვილად კი ბრძოლა დამპყრობელთა და ექსპლოატაციის წინააღმდეგ, ვინც უნდა იყოს ეს მჩავერელი: შავი თუ წითელი იმპერიალიზმი,—დიდი დადებითი, პროგრესიული მოვლენაა.

აი, რატომ არ ვთვლი ჩემ თავს დამნაშავედ!

მე გავათავებ. ჩვენ ვიბრძოდით დამოუკიდებლობისათვის; აჯანყება წავაგეთ და ისინი, ვინც ამ აჯანყებას ვმესვეურობდით, წავალთ გოლგოთაზე.

მაგონდება ერთი არაბული ლეგენდა: მზემ აღარ გამოანათა და დაიკარგა. სიბნელეს ვერ შეეგუა ერთი ჩიტი, რომელმაც მიზნად დაისახა ქვეყნიერებისათვის მზე დაებრუნებინა. ამ მიზნით

მან დაიწყო ფრენა სულ ზევით და ზევით და მიაგნო მსხვერპლს არ მახსოვს, მისცა თუ არა ჩიტმა მზე ქვეყნიერებას. ჩიტი კი დაილუპა...ის დაიწვა მზის სხივებში.

[„დამკომის“ თავმჯდომარის თანაშემწის, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ცენ. კომიტეტის პრეზიდენტის წევრის, იასონ ჯავახიშვილის ეს სტყვა, წარმოთქმული, „დამკომის“ წევრების გასამართლების დროს, საქ-ს უზენაეს სასამართლოს წინაშე, გადმოვბეჭდეთ, განსვენებულ ვანო ნანუკაშვილის ნაშრომიდან: „პასუხი საქ-ს ოკუპანტებს“, რომელიც განსვენებულ ლევან ზურაბიშვილის არქივში აღმოჩნდა. გუშაგის რ.]

ა გ ვ ი ს ტ ო ს დ ღ ე ე ბ ი

როცა შემოჰკრა შეთქმულთა ზარმა, ატოკდა გული, შვებით დამთვრალი; მთას უპასუხა უმაღლვე ბარმა, მოედვა ყველგან შეტევის ალი.

მაგრამ გრიგალი ვინ შეაჩერა, დაღეწავს ვაზებს სექტემბრის სეტყვა მახვილმა მებრძოლთ მკერდი დასერა შეწყდა კჷინა და გულის ფეთქვა.

გარბოდნენ ჩუმად შავი ლანდები... ცხელოდა სოფელს, იწვოდა მიწა. გაინაწილეს ამანათები და ცა უეცრივ ელვამ დაფხრიწა.

მუხლებზე ლოცვით დაეცა ცოლი, დედის გოდება სწვდებოდა ცამდე; იბრძოდა რაზმი და წინამძღოლი უკანასკნელი სისხლის წვეთამდე.

წამოიშალნენ ზღვაზე ტალღები, ქარიშხალს ქშენით მოჰქონდა ქაფი; ამბობდა გრძნობა ნატუსალები, გაირღვა ციხე და ალაყაფი.

დაჭრილი ლომი შველას ელოდა, მაგრამ არ სჭრიდა ძალა მართლისა ეკლიან გვირგვინს ეზიდებოდა სასაფლაომდე შვილი ქართვისა.

ისმოდა ხმები სწრაფად ნასროლი, გათენებისას ხალხს რომ ახარებს; გაეგლო ცეცხლის წითელი ზოლი ლიხის აქეთ და იქეთა მხარეს.

წალეკა ქარმა ნორჩი წალკოტი, გადატყდა ხმალი, დაემვა მკლავი; მრავალათასი გულდანაკოდი, წამება, ხერეტა, ძმათა საფლავი.

მეფობდა ყველგან ერთი სურვილი, ათასი გული ერთ მკერდში სძგერდა; არ იყო შური, არც სიძულვილი, მომავალს ყველა ნდობით უტკერდა.

ოქროს აკვანი ჩაემვა ტბაში; დასწვეს ალაში; გადასჭერეს მაჯა; საბედისწერო დიდ შეტევაში პატარა ერმა ვერ გაიმარჯვა.

მაგრამ სურვილი არ გატეხილა
და საქართველო იმ დღეს მოელონ.
მრავლის მოწამე, მხნე მეტეხიდან
ასწიოს დროშა აგვისტოელის.

ევტიხი აბულაძე,
„კავკასიონი“ №10, პარიზი 1964.

საუკუნოდ იყოს ხსენება მათი!

1921 წლის თებერვალ-მარტში ქართული მზე კვლავ ჩაესვენა და მის შემდეგ 63 წელია მას თავისი სხივები საქართველოზე არ დაუფრქვევია... მაგრამ ქართველ ერს ბრძოლა არ შეუწყვეტია. ბრძოლა განსაკუთრებით ფიცხელი და შეუპოვარი იყო დაპყრობის პირველ 3-4 წლების განმავლობაში და იგი დაგვირგვინდა 1924 წლის აგვისტოს სახალხო-ეროვნულ აჯანყებით, რომელიც, როგორც კარგად ცნობილია, ქართველი ხალხის სისხლის მორევში ჩააღრმავეს ვამპირებულმა საბჭოთა ჯალათებმა.

მიუხედავად იმისა, რომ ამ ჩვენ ეროვნულ ტრადედიამზე ბევრი თქმულა და დაწერილა, მისი ყველა დეტალები ჯერ კიდევ არ არიან ამომწურავად გაშუქებულნი და ალბათ მომავალშიაც არა ერთი აქამდე უცნობი ფაქტი გამჟღავნდება, ქართველ პატრიოტთა მაშინდელ თავდადებაზე და საბჭოთა ხელისუფლების გულშემზარავ მხეცობაზე. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ჭიათურის აჯანყების დამარცხების შემდეგ, რუსის საოკუპაციო ჯარმა და ჩეკისტებმა დააპატიმრეს ყველა ვინც ხელში მოხვდათ, აჯანყებაში ბრალდებული თუ უბრალო, ჩაჰკეტეს რკინის გზის პირუტყვების რონოდებში, ჩაიყვანეს ზესტაფონში, გადააყენეს სანერგეში და აქ ასე რონოდებში კარებ ჩაკეტვით დახვრიტეს... მაგრამ ალბათ ბევრს არ ეცოდინება ამ საშინელების ის შემზარავი ეპიზოდი, რომელსაც, 1978 წ. 8 ოქტომბრის თარიღით, მწერდა ჩემი მეგობარი სიმონ ბლიაძე და, რომლის მთავარი ადგილები მომყავს: „უკან რომ ვიხედები, ტანში ცივი, შიშის ქრუანტელი მივლის; მაშინებს საიქიოს არსებობა; რა ვიცი, იქნება მართლაც არსებობს რამე? და რა პირით უნდა შევხვდე, როგორ გავუსწორო თვალები საიქიოში ჩვენს ძმებს, მეგობრებს, ამხანაგებს, რომ გვენდვნენ, გამოვიდნენ, აჯანყდნენ! ჩვენ კი, ვინც უფრო მოსაკლავები ვიყავით, ყველა გადავრჩით: პავლე, ვასო, ბუკუტა და მე

გადავრჩით; შემთხვევით კი არა, როგორც ზოგიერთი ბრევირტედი ის, არამედ ხალხმა გადაგვარჩინა, იმან შეგვინახა, იმან შეგვინახა გვიყვანა სამშვიდობოს და მისმა ნდობამ და სიყვარულმა გაგვაძლევინა ამდენ ხანს. ბევრი კიდევაც შენნატრის, ბედნიერი კაცი ვგონივარ, და ეს არის, რაც მარცხენს: მე აქ ბედნიერი და ისინი, ზოგს თოფისთვის ხელიც რომ არ მოუკიდნია, უმოწყალოდ შეეწირნენ საერთო ქართულ საქმეს!

რა უნდა ვუთხრათ შეხვედრისას ნიკოლა ხარშილაძეს, პარმენა სამხარაძეს, კოლა სარალიძეს, აკაკი ლოლაძეს, პავლე გაფრინდაშვილს და რამდენი უნდა ჩამოვთვალო ჭიათურა-საჩხერის რაიონებიდან, 176 კაციდან, ბევრი მხოლოდ ოციოდ გაზაფხულს რომ ითვლიდა ძლივს, რკინის გზის ვაგონებში ჩაკეტილები, ზესტაფონის სანერგეებში შეყვანილები, პირუტყვებით ამოხოცილნი, მდინარე ყვირილის პირის რიყე-სილაში გათხრილ ორმოებში ჩაყრილები; მეგონა რუსებმა დახვრიტეს, უარესი, რუსის პოლკი გარს ერტყა და ქართველ ჩეკისტებს დაახვრეტინა! თუ არ დაგიხოციათ, მათთან ერთად თქვენც დაგზოცავთო, ყოფილა მუჭარა. და, როდესაც გაისმა რუსულად ბრძანება: ცეცხლი!-ო, ქართველ ჩეკისტებს ხელი აკანკალებიათ, სროლა ვერ გაუბედნიათ...მაგრამ გამოჩენილა ერთი სულით და ხორციტ მახინჯი, ვინმე კალენიკე კურტანიძე, რომელსაც ეს ბრძანება არც კი ეხებოდა, ჩეკისტი კი არა, უბრალო მილიციონერი, და იმას ბოროტი მეტიჩრობით პირველს უსვრია; შემდეგ სხვებიც აყლიან... შემზარავი ყვირილი, გმინვა და კვნესა დაჭრილების...და, როცა ეს ჯოჯოხეთური ხმაური წყდება და ვაგონების კარებებს აღებენ, დაუჯერებელი სანახაობა: სისხლის და ხორცის მორევიდან, რომელშიც ირეოდენ დაჭრილი ქართველი ჭაბუკები, გადმოხტება ერთი ბიჭი, რომელსაც ტყვია არ შეხებოდა იმიტომ, რომ ვაგონის ჭერის რკინის ზღართებში შეკუმშულიყო, და სანამ ჩეკისტები გონზე მოსულან, არჩილა მაჭარაშვილს (ასე რქმევია სასწაულობრივად გადარჩენილ ჭაბუკს) მდინარეში შეუტოპავს და მეორე მხარეზე გასულა. მაგრამ, ვაი ამ გადარჩენას! ჭკუაზე შეშლილა და თორმეტი წლის წინად თბილისში კიდევ ცოცხალი იყო, მითხრეს.*

*ამავე დასახვრეტ ვაგონებში იმყოფებოდნენ ქალიშვილები: იულია გაფრინდაშვილი და ნინა წერეთელი, რაც შემთხვევით გაიგო ონის ჩეკის თავმჯდომარე სოფრომაძემ. ქალწულთა დახვრეტა სად გაგიგონიათო, უკიჟინა ჯალათებს, გამოიყვანა ვაგონიდან დახვრეტის წინო,

დაპრილ-დახოცილები ჩაუყრიათ ორმოებში და დაფეთებულნი ჩვენი ტები გაქცეულან და დღესაც მოუთხოვრებენ საქართველოში ყოფილანა ყურში თვალთ მხილველ მოწმეთა ნაამბობს: მეორე დღეს მიწა კიდევ ინძრეოდაო; ამ საშინელებას, იმ დღეებში სტიქიის უღმო-ბელობაც დამატებია: დიდი ნიაღვრის გამო აღიდებული მდინარე ყვირილა ნაპირებიდან გადმოსულა, ორმოები გადმოუშლია, ცხედრები ვინ სად და ვინ სად ქალებში ღამსა და ქვიშაში შეურევია, ზოგი კიდევ გაურიყავს და ყვავ-ყარნების საყორტნად გაუხდიაო — მწერდა გულდათუთქული მეგობარი სიმონი.

176 ქართველი ჭაბუკის ასეთი ტრადიციული ბოლო საქ — ს ისტორიაში იმავე ადგილს დაიკავებს და ისევე დაუეწიყარი იქნება, როგორც სამასი არაგველი, ცხრა ძმა ხერხეულიძე, მარაბდის, დიდგორის, კრწანისის, ასპინძის, კოჯორის გმირულ ბრძოლებში დაცემულთა სათაყვანებელი სახელები.

მათთვის პირადი ბედნიერება არ არსებობდა, ყველაფერი სამშობლოსა და მშობელი ერის ბედნიერებას შესწირეს და ხსენება მათი საუკუნოდ დარჩება, სანამ ერთი ქართველი მაინც ცოცხალი იქნება.

ამოდენა ბოროტება, ცოდვა და დანაშაული ერისა და კაცობრიობის წინაშე დღემდე დაუსჯელია და დავიჯეროთ, ასე დარჩება მუდამ? კითხულობს სიმონი და პასუხსაც თვითონვე აძლევს: ადრე თუ გვიან განკითხვის დრო დადგება, რის ნიშნებიც ნათლად ისახებიან ჩვენი ფირუზი ცის ქვეშ, ზურმუხტ ხმელეთზე: შავი ზღვის ნაპირებიდან სამხრეთ-საათაბაგოზე გადავლით, სამხრეთ-სპარსეთის საზღვრებზე, კასპიის ზღვის ნაპირებზე, მთელ შუა-აზიაზე იაპონიის ზღვამდე, ექვსი ათასი კილ. მეტ. სიგრძეზედ და ოციოდე კილომეტრის სიღრმეზე, თანამედროვე სამხ. ტექნიკით კბილებამდე შეიარაღებული ექვსი მილიონი ჯარები პირისპირ დგანან და ერთმანეთს ზვერავენ. განა ისინი ბედურებზე სანადიროდ არიან გამოყვანილნი? არა, კიდევ ერთხელ გავარდება... რომელ დიქტატურას უცოცხლია ამ ქვეყნად მუდმივად? იქნებ ეს ხვალ არ მოხდეს ან ზეგ,

და გადაარჩინა ორი პატრიოტი ქალწული მოწამებრივ სიკვდილსო, — გვწერს ჩვენი უხუცესი მოღვაწე ვალერიან (ვალიკო) ჩუბინიძე.

რამდენ დედას დაებადებოდა იმედი, ჩემი შვილი შეიძლება გადაარჩენილი იყოსო. მაგონდება, ჩემი და მარგალიტა, იმასაც კი მწერდა ქუნია იაშვილი, პაოლოს ძმა, გადარჩენილა, მად, ევროპაში სადღაც უნდა ცხოვრობდეს, მოძებნე და შეგვატყობინეო. დ. ვ.

სულ ერთია ჩვენ მოვესწრებით თუ არა, ჩვენ რწმენით ვაძინებთ
 დით უნდა ვესალმებოდეთ ჩვენ უთვალავ წამებულთა ხსენებას.
 ვინც 1924 წ. აგვისტო-სექტემბრის შავ ღღეებს გადაურჩა, შო-
 რეულ გადასახლებებში უკრეს თავი, საიდანაც ცოცხალი და საღი
 თითქმის აღარავინ დაბრუნებულა, მაგრამ ქართველი ხალხის ბრძო-

ლა დამპყრობლების წინააღმდეგ ამით არ დამთავრებულა და არც
 მისი სისხლისდენა. აქ ჩვენ მიზნად არ ვვაქვს ყველას აღნუსხვა
 მაგრამ მაინც უნდა გავიხსენო ერთი პერიოდი, 1936 - 37 - 38 წწ.,
 საბჭოთა კავშირის ე. წ. „კულტურული რევოლუციის“ ხანა, რომლის
 შედეგადაც გაანადგურეს ქართული ინტელიგენციის ის ნაწილი, რო-
 მელიც მორალურად ვერ გატეხეს, ვერ დაიმორჩილეს. მათ შორის
 იყვნენ მწერალი მიხეილ ჯავახიშვილი, პოეტი ძმები ტაბიძეები; პა-
 ოლო იაშვილმა თვითმკვლელობით დაასწრო, ისე როგორც ჭკუაზე
 მოსულმა ბუღუ მდივანმა. იმავე სისხლით გაუმადლარი სტალინის
 ამნისტიის შედეგად საქართველოში დაბრუნებულ 50-ამდე ყოფილ ემ-
 იგრანტს უეცრად ყველას ერთად თავი მოუყარეს და იმავე ღამეს
 დახვრიტეს, მათ შორის: ჩემი ძმა სიმონიკა, დათიკო წერეთელი,
 ვახტანგ ოთხმეზური, გოგი მგელაძე, ზურაბ ელიავა, ლევან ნაკა-
 შიძე-მარტო ესენი რომ დავასახელო, რომელთაც პირადათ ჰაიდელ-
 ბერგისა და დარმშტადტის უნივერსიტეტებიდან ვიცნობდი და, რო-
 მელთა საფლავები საქართველოში დღემდე მიუგნებელია.

სისხლის მსმელ საბჭოთა ტირანიას გადაურჩა მხოლოდ ქურდიანი
 (სახელი აღარ მგონდება, ჩემ ძმასთან ერთად სწავლობდა დარმშ-
 ტადტში საინჟინეროზე). იმ დროს თითქოს შემთხვევით მისი ცოლის
 მშობლებთან ყოფილა გერმანიაში სტუმრად.

ქართველი ხალხი თავისი არსებობის მთელ სიგრძეზე თავისუფლებას
 იცავდა, რისთვისაც მან უამრავი მსხვერპლიც გაიღო, მაგრამ საერ-
 თო ჯამში ის ყოველთვის გამარჯვებული დარჩენილა, მაშინ, როცა
 მის მოწინააღმდეგე ბევრ სახელმწიფოს მსოფლიო რუქაზე ვეღარ
 ვნახულობთ. გამორიცხული არ არის, რომ ასეთივე ბედი ეწიოს ჩვენს
 დღევანდელ მპყრობელ საბჭოთა რუსეთსაც.

სიმონ ბლიაძე

დავით ვაშაძე

1984 წლის მაისი.

აგვისტოს აჯანყების ზოგიერთ
საკითხებზე

უდავოა: აგვისტოს აჯანყების სათავეები 1921 წლის თებერვლის წაგებულ ომში ძვეს და ბუნებრივად თხრობაც იქიდან უნდა დაეიწყეთ.

1921 წელს იოლად დამარცხდა ჩვენი მხედრობა. ეს არა იმიტომ, რომ ქართველი ხალხი უკმაყოფილო ყოფილიყოს მენშევიკური მთავრობის და წინააღმდეგი საქართველოს სახელმწიფოს საბჭოთა რუსეთიდან გამოყოფის, როგორც ამას დღემდე ირწმუნება საბჭოთა პროპაგანდა, არამედ იმიტომ, რომ საქართველოს მაშინდელი ხელისუფლება მოუმზადებელი შეხვდა საბჭოთა რუსეთის, მაშინ ჯერ კიდევ შენიღბულ, იმპერიალიზმს, დროზე და სათანადო სიმაღლეზე ვერ მოაწყო თავდაცვის სამხედრო ორგანიზაცია და შეიარაღება.

მე მგონია, რომ ეს იოლი დამარცხება, ერთ - ერთი სტიმულთაგანი იყო ქართველი ხალხის გადაწყვეტილებისა: ნებით თუ ძალით, რადაც არ უნდა დაჯდომოდა, სამშობლოდან გაქცევებია მოძალადე რუსი და კვლავ გამხდარიყო თავისი თავის ბატონ-პატრონი.

ომისა და დამარცხების დღეებში ცხადი გახდა, რომ პატარა საქართველო მარტოდმარტო იყო მტრულად განწყობილ უზარმაზარ იმპერიის პირისპირ და, რომ საჭირო იყო მეგობრების და თანამებრძოლების ძიება.

დამარცხების პირველ დღეებშივე დაიწყო პასიური წინააღმდეგობა და მზადება მომავალ საბედისწერო შეტაკებისა. მზადება ორ ფრონტზე გაიშალა: თვით სამშობლოში და საზღვარგარედ, საერთაშორისო არენაზე.

1921 წლის 16 მარტს, ქალ. ბათუმში შეკრებილი დამფუძნებელი კრება ადგენს: მთავრობა გაიხიზნოს საზღვარგარედ და იქიდან აწარმოოს საქმიანობა საერთაშორისო ასპარეზზე დამოუკიდებლობის აღსადგენად. ნოე ჟორდანიას მთავრობამ პარიზი არჩია თავის სარბიელად, საფრანგეთის მთავრობის მიპატიყება მიიღო და იქ დასახლდა. აქვე იმყიდებოდენ კარლო ჩხეიძე, ირაკლი წერეთელი, აკაკი ჩხენკელი, ექვთიმე თაყაიშვილი, ზურაბ ავალიშვილი, სამსონ ფირცხალავა, გიორგი გვაზავა და სხვა საქართველოს გარედაც კარგად ცნობილი ლიდერები, რომლებმაც დაუყოვნებლივ გააჩაღეს დიპლომატიური დემარშები და წარმომადგენლობა, როგორც სახელმწი-

ფოებრივი, ისე საზოგადოებრივი დაწესებულებების წინაშე, რეისი კი იყო ახლად დაარსებული საერთაშორისო წესრიგის დამაფასებელი, ე. წ. „ერთა ლიგის“, რომელსაც მსოფლიო ომში გამარჯვებული „ანტანტის“ სახელმწიფოები მეთაურობდნენ, — თანაგრძნობის და მხარდაჭერის მოპოვება.

უნდა ითქვას, რომ ამ მხრით, დამარცხების პირველ ხანებში მაინც, გამოძახილი მეტისმეტად გულისგამტეხი იყო. არც ერთ ევროპის ძლიერ სახელმწიფოთა ოფიციალური პროტესტის ხმა არ გაისმა მათ მიერ ცნობილი დამოუკიდებელი საქართველოს უმიზეზო დაპყრობის საპროტესტოდ. კიდევ მეტი, ინგლისის მთავრობამ მიღებაც კი არ ისურვა სამშობოდან დევნილ საქ — ს მთავრობის თავმჯდომარე ნოე ჟორდანიასი და მით აგრძნობინა, ჩვენიდან ნურავითარ დახმარებას ელითო. ამიტომაც არის, რომ ჟორდანიას „ჩემი წარსული“-ში მწარედ იგონებს: „დავბრუნდი პარიზში გულდაწყვეტილი. არავინ არავითარ ინტერესს არ იჩენდა, გარდა სოციალისტებისა. არც ერთ სხვა პარტიას თანაგრძნობის რეზოლუციაც კი არ გამოუტანია, არც ერთ მთავრობაზე ახალგაზრდა სახელმწიფოს დაპყრობას და მოსპობას შთაბეჭდილება არ მოუხდენია. აშკარა იყო ჩვენითვის, რომ ევროპის საზოგადოება დაღალულია, სხვისი სატყვივარი მათ არ სტკივა, არც კი ამჩნევს მას და ცდილობს მხოლოდ ერთს: იყოს თავისთვის წყნარათ, უდარდელათ.“

ბატონ ნოეს მიერ აქ მოყვანილი მიზეზი — ევროპის დაღლილობა — სწორია. პირველი მსოფლიო ომის ხოცვა-ჟლეტა-ნგრევიდან ახლად გამოსული დასავლეთი ევროპა, ქართველების ლამაზი თვალებისათვის, საბჭოთა რუსეთს ომს აღარ აუტეხავდნენ. მით უმეტეს მას შემდეგ, რაც ამ უკანასკნელმა გაიმარჯვა ინგლის-საფრანგეთის მიერ მხარდაჭერილ დენიკინის, ვრანგელის და კოლჩაკის მოძრაობებზე.

გარდა ამისა იყო სხვა ღრმა პოლიტიკური მიზეზებიც, რომლებიც საქართველოს მენშევიკურ-მარქსისტულ მთავრობას სიმპატიურს არ ხდიდა ევროპის ანტი-მარქსისტულ პარტიებისა და მთავრობებისათვის. ქართველ სოციალისტებს არ შეიძლებოდა ერთსა და იმავე დროს თანაგრძნობა და პატივისცემა ჰქონებოდათ სოციალისტური წრეებისაც და მათდამი მტრულად განწყობილი მთავრობებისაც. ჩვენი ბედი თუ უბედობა კი ის იყო, რომ ძლიერი სოციალისტური პარტიები და მთავრობა გვყავდა, ხოლო ერთი ლიბერალური ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია მეტად სუსტი, რომლის გავლენა საერთაშორისო არენაზე სრულიად უმნიშვნელო იყო.

სამაგიეროდ, როგორც ითქვა, საქ - ს სოც. დემოკრატიული მხარეების ბას საერთოდ და მის წარმომადგენლებს: ნოე ჟორდანიას, ვახოანჯიჩხიძეს, ირაკლი წერეთელს და სხ. დიდი ავტორიტეტი ჰქონდათ სოციალისტური ინტერნაციონალის, რომელიც მძიმე-მძიმედ აახლებდა ომის განმავლობაში შეწყვეტილ მოღვაწეობას, და ინტერნაციონალში შემავალ ერების სოც. პარტიების წინაშე. მიუღვამელი გამკითხველი ვერ უარყოფს, რომ ქართული სოციალიზმის წარმომადგენლებს ძალა და ღონე არ დაუზოგავთ, რომ ეს მათი ავტორიტეტი ქართული ეროვნული საქმისათვის მოეხმარებინათ. ამ დროს ლენინის რუსეთსაც არ ეძინა და მისი მოკავშირე კომუნისტური პარტიების საშუალებით ქართველებს წყალს უმღვრევდნენ, იმ მთავარი არგუმენტით, რომ თითქოს **1921** წლის თებერვალში საქართველოში რუსეთის ინტერვენციას კი არ ჰქონებოდეს ადგილი, არამედ შინაურ სამოქალაქო ომს, რომლის დროსაც კომუნისტებს გაემარჯვებინათ ბურჟუაზიულ ხელისუფლებაზე.

მაშასადამე, პირველი ნაბიჯები გადადგმული იქნა ევროპის სოციალისტურ წრეებში, რომელთა საშუალებითაც იმედი იყო საერთოდ საზოგადოებრივ აზრზე და მთავრობებზე ზეგავლენის მოხდენის.

ასე მაგალითად, **1921** წ. მაისში საფრანგეთის სოციალისტური პარტიის ცენტ. კომიტეტმა გამოიტანა რეზოლუცია. ის მოითხოვდა „საქ - ს და ცლას რუსის ჯარისკაცებისა და მოხელეებისაგან.“

13 ივნისს იმავე წლისა, ქართული დელეგაცია ნ. ჟორდანიას მეთაურობით ჩადის ბელგიაში, სადაც ბ. დე-ბრიუკერის წინადადებით, სოციალისტური პარტია იღებს რეზოლუციას, რომელიც მოითხოვს: „შეიქმნას საარბიტრაჟო კომისია, რომელშიც შევლენ კომუნისტები და სოციალისტები, საქართველოს საკითხის მოსაგვარებლად. მთელ ბელგიაში გამართულ სოციალისტთა და მუშათა მიტინგებზე გამოსული ორატორები სიმპატიას უცხადებდნენ საქართველოს და აღუთქვამდნენ მხარდაჭერასა და დახმარებას.“

იმავე წლის **22** ივნისს ქ. ბრაიტონში გაიხსნა ინგლისის მუშათა პარტიის წლიური ყრილობა, რომელსაც დაესწრო ნ. ჟორდანია. კონგრესის რეზოლუცია საქართველოზე ამბობს: „კონგრესი, უცხადებს რა თავის თანაგრძნობას ქართველ ხალხს, გამოთქვამს რწმენას, რომ მას უნდა მიეცეს საშუალება რათა სამხედრო ძალდატანების გარეშე, თავისუფლად აირჩიოს ფორმა თავისი მმართველობისა, ის რაც მას სასურველად მიაჩნია. ამიტომ იგი მხარს უჭერს ქართ. სოც. დემოკრატების წინადადებას, შეიქმნას საერთაშორისო შერეული კომისია, რომელშიც შევლენ სოციალისტები და კომუნისტები, და ამ კო-

მისიის ზედამხედველობის ქვეშ ქართველმა ხალხმა რეფორმების საშუალებით გამოთქვას თავისი ნებისყოფა“-ო. ა.შ. და ბოლოს 1921 წ. 22 ნოემბერს, სოც. ინტერნაციონალის აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომამ ქ. ბრიუსელში განიხილა საქართველოს საკითხი, მას დაესწრნენ: ბბ. კ. ჩხეიძე და ვლ. ვოიტინსკი და კრებამ საბოლოოდ ერთხმად მიიღო: 1. საქ-ს ტერიტორია დაპყრობილი იქნა მოსკოვის ჯარების მიერ და მოსკოვის ხელისუფლებას საქ-ში დანიშნული ჰყავს ხალხისათვის უცხო ხელისუფლება, რომლისადმი მცხორებლები მტრულად არიან განწყობილი. მსოფლიო პროლეტარიატის თვალში მოსკოვის მთავრობა ერთადერთი პასუხისმგებელია საქართველოს დანგრევისა და იქ გამეფებული ტერორის რეჟიმისათვის. 2. იმ დროს, როცა მოსკოვის მთავრობა მოითხოვს, რომ ის ცნობილი იქნეს სხვა სახელმწიფოთა მიერ, ის პატივისცემით უნდა მოეპყრას სხვა ხალხების უფლებას თუ უნდა, რომ მის უფლებებს სცენ პატივი, და არ უნდა გათელოს ის ელემენტარული პრინციპები, რომელნიც საფუძვლად უნდა ედოს კულტურული ერების ურთიერთობას.

ამიტომ, აღმასრულებელი კომიტეტი კვლავ დაეინებთ მოითხოვს: ა) რომ რუსეთის მთავრობამ გაიყვანოს თავისი ჯარები საქართველოდან და მით შეძლება მისცეს ქართველ ხალხს თვით გახედეს თავისი ბედის პატრონი; და ბ) წინადადებას აძლევს მეორე ინტერნაციონალის მომხრე ყველა პარტიებს, როცა მათ წინაშე დადგება საკითხი მოსკოვის მთავრობის ცნობის შესახებ, ანგარიში გაუწიონ იმ მჭიდრო კავშირს, რომელიც არსებობს ამ საკითხსა და საქ-ს დემოკრატიის განთავისუფლების შორის.“

იმავე ხანებში მსგავსი რეზოლუციები იქნა მიღებული საფრანგეთის და ევროპის ყველა სხვა სოც. პარტიების აღმას. კომიტეტის მიერ.

ლენინის მთავრობამ ყველა ეს წინადადებები უარყო და განაცხადა, რომ მას განზრახული აქვს მოაწყოს საქ-ს მუშათა, გლეხთა და ჯარისკაცთა ყრილობა, რომლის დადგენილებები უკეთ გაგვაცნობენ ქართველი ხალხის გრძნობებს!!!

გენუის საერთაშორისო კონფერენციის მოახლოებასთან დაკავშირებით, საბჭოთა მთავრობამ მოინდომა სოციალისტურ პარტიებთან დაახლოება, რომ მათი დახმარებით მიეღწია საერთაშორისო ცნობისათვის, რაც მას იმ დროს მეტად ესაჭიროებოდა. ამ მიზნით მან ეშმაკობას მიმართა და სოციალისტურ ინტერნაციონალებს საერთო პროლეტარული ფრონტი შესთავაზა. საქართველოს საკითხშიდაც მან ვითომც შემარბილებელი პოზიცია აიღო.

მეორე ინტერნაციონალის აღმასრულებელ ორგანოში სერიოზული დანახვა საკითხი საქართველოს შესახებ შერეული კომისიის შესაქმნელად რომელშიც შევიდოდნენ კომუნისტები და სოციალისტები. აქედან კი ეს საკითხი გადავიდა სამი ინტერნაციონალის ეკზეკუტივების კონფერენციაზე, რომელიც გაიმართა ბერლინში 2 აპრილს. აქ, მეორე ინტერნაციონალის სახელით ბბ. ვანდერველდემ და მაკდონალდმა განაცხადეს, რომ მათთვის ბოლშევიკებთან ერთად საერთაშორისო სოციალისტური კონგრესის მოწვევა და მათთან საერთო ფრონტი შესაძლებელი იქნებოდა მხოლოდ მაშინ, თუ ბოლშევიკები ზოგ სხვა პირობათა შორის დასთანხმდებოდნენ საქ-ში ოკუპაციის მოხსნაზე და ქართველ ხალხს მიეცემოდა საშუალება თავისუფლად ეთქვა თუ რა მთავრობა და რა გვარი წესწყობილება სურდა მას. ყველა ამის გამოსარკვევად კი, ორატორები მოითხოვედნენ სამივე ინტერნაციონალის წარმომადგენელთაგან სააკენტო კომისიის შექმნასა და გაგზავნას საქართველოში. ამ განცხადებას შეუერთდა 2½ ინტერნაციონალის სახელით ბ. ბაუერი. რადეკი, რომელიც კომინტერნის წარმომადგენელი იყო, თავიდან სასტიკად წინააღმდეგი იყო ამ წინადადების, მაგრამ, როცა დანარჩენებმა კედელთან მიიმჯდდიეს, იძულებული იყო დათანხმებულიყო. (სხვათა შორის, ამ კონფერენციაზე რადეკმა, პირველმა საბჭოთა მთავრობის წარმომადგენლებიდან, საჯაროდ განაცხადა, რომ „მათ (საბჭოთა მთავრობამ) დაარღვიეს საზავო ხელშეკრულება საქ-სთან და ამ ქვეყნას ომის საშუალებით დაეპატრონენ, რადგანაც საბჭოთა რუსეთს ნავეთი სპირიაო.“ ირაკლი წერეთლის მოთხოვნით, რომელიც კონფერენციას ესწრებოდა, რადეკის ეს განცხადება ოქმში იქნა შეტანილი.)

და კონფერენციამ საბოლოოდ ერთხმად მიიღო რეზოლუცია, რომელიც ამბობდა: „კონფერენცია ადასტურებს სამივე ინტერნაციონალის აღმასრულებელ კომიტეტების განცხადებას, რომ ისინი მზად არიან მიიღონ და განიხილონ სხვადასხვა მიმდინარეობათაგან წარმოდგენილი მასალები საქ-ს საკითხის შესახებ. კონფერენცია ავალბებს საორგანიზაციო კომიტეტს დააგროვოს ამ მასალის დასკვნები და მოახსენოს იგი სამივე ინტერნაციონალის აღმასრულებელ კომიტეტების მომავალ კონფერენციას.“ ამ რეზოლუციის შესაბამისად შეიქმნა 9 კაცის კომისია, რომელსაც უნდა განეხილა ყველა მასალები საქ-ს შესახებ, მაგრამ საბჭოთა მხარეს სრულებითაც არ ჰქონდა განზრახვა ამ კომისიასთან გულწრფელი თანამშრომლობისა; როგორც კი გენუის კონფერენცია დამთავრდა, რუსებმა მიატოვეს სოციალისტურ ინტერნაციონალთან ერთად საერთო ფრონტის შექმნის იდეა, პირიქით, მათ, როგორც ბურჟუაზიის“ აგენტებს“ და „ლაქიებს“ სასტიკი ომი

გამოუცხადეს, ხოლო საქართველოში რეპრესიები გააძლიერეს. ერთხელ და სამუდამოდ გაეტეხათ ქართველების წინააღმდეგ.

ქართველი ხალხის ცხარე წინააღმდეგობის, რაც გამოიხატა: სვანეთ-რაჭა-ლეჩხუმის, შემდეგ ფშავ-ხევსურეთის ამბოხებებში, თბილისის მუშების წერილობით პროტესტებში და გაფიცვებში, გენუის კონფერენციისადმი საქართველოს ეკლესიის მწყემსი ამბროსის მიმართვაში, ბოლოს ერთა ლიგისათვის მირთმეული დამოუკიდებლობის კომიტეტის წერილით, —გამოძახილმა, რის გავრცელებასაც, რა თქმა უნდა, ყველმხრივ ხელს უწყობდენ გადმობეჭდილობაში მყოფი მთავრობის და პარტიების წარმომადგენლები, გამოიწვია, არა მარტო სოციალისტური წრეების, არამედ აგრეთვე მსოფლიო საზოგადოებრივი აზრისა და მთავრობათა სიმპატიების ზრდა ქართველი ხალხის მიმართ.

1923 წლის ჰამბურგის სოც. ინტერნაციონალის კონგრესმა, რომლის საქმიანობაში მონაწილეობას ღებულობდა საქ-ს სოც. დემ. პარტიის მრავალრიცხოვანი დელეგაცია ირ. წერეთლის მეთაურობით, საქ-ს შესახებ ერთხმად მიიღო შემდეგი რეზოლუცია:

„კონგრესი ადასტურებს მეორე ინტერნაციონალის და სოციალისტური პარტიების ვენის გაერთიანების რეზოლუციებს საქ-ს შესახებ; ის მოითხოვს საქ-დან საბჭოთა ჯარების გაყვანას და ქართველი ხალხის სუვერენულ უფლებების აღდგენას.“

აგვისტოს აჯანყების წინ, 1924 წლის თებერვალში, ქ. ლიუქსემბურგში შეკრებილი გაერთიანებული სოც. ინტერნაციონალის აღმასრულებელი კომიტეტი საქ-ს შესახებ იღებს შემდეგ რეზოლუციას:

“იღებს რა მხედველობაში, რომ საბჭოთა მთავრობის იურიდიული ცნობა ევროპის მთავრობების დღის წესრიგში დგას, აღმასრულებელი კომიტეტი მოაგონებს ინტერნაციონალში შემავალ პარტიებს, რომ თანახმად ჰამბურგის კონგრესის დადგენილებისა, სოც. პარტიები, როცა მოითხოვენ თავიანთ მთავრობებისაგან საბჭ. მთავრობის ცნობას, ვალდებული არიან იზრუნონ, რომ ამ აქტმა ხელი არ შეუშალოს საქ-ში სამხედრო ოკუპაციის შეწყვეტის შესახებ მოლაპარაკებას. ეკზეკუტივი მოუწოდებს ყველა სოც. პარტიებს გასწიონ შესაფერი პროპაგანდა საქართველოს საბჭ. საოკუპაციო ჯარების მიერ დაცლის სასარგებლოდ.“ [ყველა ზემოდ მოყვანილი რეზოლუციები ამოღებულია აწ განსვენებულ კონსტანტინე (კოწია) გვარჯალაძის წიგნაკიდან: „საქ-ს სოც. დემ. მუშათა პარტიის მუშაობა საზღვარგარეთ“ პარიზი 1936.]

საყოველთაო აღშფოთებამ აიძულა ერთა ლიგის მეთაურობამ, რომ ამ საერთაშორისო მშვიდობის ორგანიზაციას თავისი სიტყვა ეთქვა ქართველი ხალხის ტრადიციის შესახებ. და, როცა ჩვენი მთავრობის სრულუფლებიანმა წარმომადგენელმა პარიზში, ბ. აკ. ჩხენკელმა, 1922 წ. 26. აგვისტოს, ერთა ლიგის მთავარ მდივანს საქ-ს მთავრობის მემორანდუმი გადასცა, ერთა ლიგის საბჭოთა და უახლოეს საზოგადო კრებისადმი წარსადგენად: ერთა ლიგის სამდივნომ დადებითად უპასუხა და საქართველოს საკითხი დღის წესრიგში დასვა. საქართველოს დაცვა ითავა, ქართველი ხალხის დიდმა მეგობარმა, ბელგიის მთავრობის წარმომადგენელმა, ბ. დე-ბრიუკერმა, რომელმაც შემდეგი შინაარსის რეზოლუციის პროექტი შეიტანა, ერთა ლიგის საზოგადო კრებაზე დასამტკიცებლად:

„ერთა ლიგის საზოგადო კრება აღშფოთებული იმ უსაშველო მდგომარეობით, რომელშიაც იმყოფება დღეს საქართველო, მტერშემოსეული და მის მკვიდრთა სურვილის წინააღმდეგ დაჭერილი, მოუწოდებს საბჭოს ყურადღებით ადევნოს თვალი ქვეყნიერების ამ კუთხის ამბებს, რათა ისარგებლოს ყველივე შემთხვევა, რომელიც კი მოეცემა, ამ ქვეყნისათვის ნორმალური მდგომარეობის დასაბრუნებლად.“

ერთა ლიგაში მიღებული წესის თანახმად, ბ. დე-ბრიუკერის რეზოლუციის პროექტი, სანამ საზოგადო კრება განიხილავდა, დასამტკიცებლად გადაეცა ე. წ. მეექვსე კომისიას. ამ უკანასკნელმა ის განიხილა 20 სექტემბრის სხდომაზე, ბ. დე-ბრიუკერის ბრწყინვალე და დასაბუთებული მოხსენების შემდეგ გაიმართა კამათი, ყველა სახელმწიფოს წარმომადგენელი თანაგრძნობას გამოთქვამდა ქართველი ხალხისადმი, გმობდა საბჭოთა რუსეთის მთავრობას... მაგრამ ინგლისის წარმომადგენელი შიშს გამოთქვამს, რომ ასეთი რეზოლუცია სამხედრო ჩარევას არ გვახვევდეს თავზეო და წინადადებას იძლევა, რეზოლუცია შესწორდეს ისე, რომ ნათლად ნათქვამი იყოს: ერთა ლიგის საბჭომ იზრუნოს მშვიდობიან და საერთაშორისო სამართლის შესაფერ საშუალებებით, რათა ამ ქვეყნის დაუბრუნდეს ნორმალური მდგომარეობაო. ახრთა გაცვლა-გამოცვლის შემდეგ, ერთხმად მიღების სურვილმა გაიმარჯვა, ინგლისის წარმომადგენლის შესწორება მიღებულ იქნა და კომისიამ საბოლოოდ ერთხმად შემდეგი რეზოლუცია მიიღო: „ერთა ლიგის საზოგადო კრებამ, გაითვალისწინა რა საქ-ს მდგომარეობა, მოუწოდებს საბჭოს ყურადღებით ადევნოს თვალი ქვეყნიერების ამ კუთხის ამბებს, რათა ისარგებლოს ყველივე შემთხვევა, რომელიც კი მოეცემა, და დაეხმაროს მშვიდობიან და საერთაშორისო სამართლის შესაფერ საშუალებით ამ ქვეყნისათვის ნორმალურ

მდგომარეობის დაბრუნებას.“

მეექვსე კომისიის მიერ ერთხმად მიღებული ეს რეზოლუცია ერთ-ერთი იქნა, ასევე ერთხმად იქნა მიღებული საზოგადო კრების მიერ. რეზოლუციის მიღებას წინ უსწრებდა მხოლოდ ბელგიის წამომადგენლის ბ. დე-ბრიუკერის მჭევრმეტყველი წარდგინებითი სიტყვა. ამ სიტყვის ის ნაწილი, რომელიც ქართველებისადმი მიმართული, ზედმეტი არ იქნება ჩვენს მკითხველებს შეეახსენოთ :

„...რადგან საქ—ო გაიგებს, რაც აქ მოხდა, ნება მომეცით მივმართო სიტყვით ჩემს მრავალრიცხოვან ქართველ მეგობრებს და მტკიცედ განვუცხადო მათ, რომ საზოგადო კრებაში შემოტანილი რეზოლუცია მათთვის მარტოოდენ დაპირებას კი არ შეიცავს, არამედ რჩევასაც, რომელსაც აძლევს მათ : ერთა ლიგა აქ არის; ის წარმოადგენს ჯერ ახალსა და ნაკულვოვან მეთოდს, მაგრამ ისეთს, რომელიც წარმოებაში შედის და, რომლის მნიშვნელობა იზრდება. ამ მეთოდის დანიშნულებაა საერთაშორისო უთანხმოებათა მოწესრიგება სხვა გზით, ვიდრე იარაღისათვის ბრიყულის მიმართებით...ის იმედს გაძლევთ; რადგან იმედი არის, რადგან იცით, რომ დრო სიმართლისა, რომელსაც თქვენ მოითხოვთ, მოვა, თავი შეიკავეთ ისეთ მოქმედებისაგან, რომელიც სასოწარკვეთილებას შეუძლია აღძრას...შეინახეთ თქვენი გულის სიღრმეში ის ცეცხლი, რომელიც თავისუფლებისათვის იწვის.“

პირველი დიდი მარცხი

უბრალო თვალის გადავლებითაც ცხადია, რომ ბ. დე-ბრიუკერის პირველ რეზოლუციის ტექსტსა და ერთა ლიგის საზოგადო კრების მიერ საბოლოოდ მიღებულ ტექსტს შორის მნიშვნელოვანი განსხვავებაა. უკანასკნელში ხაზგასმულია, რომ „საბჭომ ...დაეხმაროს მშვიდობიან საშუალებებით...“ მაშინ, როცა ბ. დე-ბრიუკერის მიერ კომისიისადმი წარდგენილ რეზოლუციის ტექსტში ნათქვამი იყო : „...ისარგებლოს (საბჭომ) ყოველი შემთხვევა, რომელიც კი მოეცემა...“ ამის გარდა, საზოგადო კრების რეზოლუცია საბჭოს არ უდებს მოქმედების ვადას, საბჭოს შეუძლია პრაქტიკული ნაბიჯი გადადგას, როცა ის ამისათვის შესაფერ მომენტს დაინახავს. საბჭოს შეუძლია ხელსაყრელ მომენტს ელოდოს რამდენიმე თვე, რამდენიმე წელი და, რატომაც არა, რამდენიმე ათეული წელიც. ამიტომ ერთა ლიგის ეს რეზოლუცია უფრო მორალური, ვიდრე პრაქტიკული ხასიათისაა.

ცხადია : უკვე ამ დროს ერთა ლიგის უძლიერეს სახელმწიფოებს, პირველ რიგში ინგლისს და საფრანგეთს, უკანა ზრახვები ჰქონდ-

ათ: მიუხედავად საქართველოსადმი აშკარა თანაგრძობის, სურდათ, რომ ამას მათთვის ხელი შეეშალა საბჭოთა მორიგებაში. რეზოლუციის ერთხმად მიღების მოტივით, ბელგიის, შვეიცარიის და სხვა ჩვენი დამოუკიდებლობის ერთგული დამცველი დელეგატებიც დათანხმდნენ რეზოლუციის საბოლოო ტექსტის მიღებაზე. ბოლოს და ბოლოს, რა შეეძლოთ ამ პატარა სახელმწიფოების წარმომადგენლებს? თუ ინგლისი და საფრანგეთი უარს იტყავენ, ისინი ხომ ვერ აუტეხდნენ რუსეთს ომს საქართველოსთვის?!

მიუხედავად ასეთი სიკოკლისა, და შეიძლება სწორედ ამის გამოც, ერთა ლიგის ამ რეზოლუციამ დიდი გავლენა მოახდინა, ჩვენი აზრით, აგვისტოს ეროვნული აჯანყების მოწყობის გადაწყვეტილებაზე. საქ-ს ეროვნულმა მთავრობამ და სხვა პოლიტიკურმა ხელმძღვანელობამ, როგორც დევნილობაში, ისე ადგილობრივ, სამშობლოში, ყურად არ იღეს ბ. დებრიუკერის ჰათეთიური გაფრთხილება და:

ევროპის საზოგადოებრივი აზრის, სოცლისტური ინტერნაციონალის და მასში შემავალი პარტიების მხარდაჭერით გამხნეებულეზმა, გადაწყვიტეს აჯანყების მოხდენა, ალბათ იმ მოსაზრებით, რომ კარგად მოწყობილი სახალხო გამოსვლები საქართველოში, ერთი მხრივ, ხელსაყრელ პირობებს შექმნიდა ერთა ლიგის საბჭოს თუნდაც მშვიდობიანი ჩარევისათვის, და მეორე მხრით, ქართველი ხალხის წინააღმდეგობის მასიური მანიფესტაცია, თვით საბჭოთა მთავრობასაც ჩააფიქრებდა და კომპრომისზე უბიძგებდა. რომ ჩვენი მთავრობა აჯანყების მომხრე იყო, ამას გვაფიქრებინებს ის ფაქტი, რომ 1922 წის ბოლოს უცხოეთიდან სამშობლოში ჩავიდა აჯანყების მოსამზადებლად, სოც. პარტიის გამოჩენილი ორგანიზატორი, ნოე ხომერიკი.

მაგრამ ამ დროს უკვე, ჩემი ღრმა რწმენით, საყოველთაო ეროვნული აჯანყების გადაწყვეტილება დაგვიანებული იყო, საერთაშორისო მოვლენები სწრაფად ვითარდებოდნენ ჩვენს წინააღმდეგ, ხოლო 1922 წლის აგვისტოში საქართველომ ხელიდან გაუშვა, მცირე მსხვერპლით რუსეთის უღლის გადაგდების ერთ-ერთი იშვიათი შემთხვევა. ამაზე ღირს ცოტა შევჩერდეთ. დამოუკიდებლობის კომიტეტი 1922 წლის მარტში ქმნის „სამხედრო ცენტრს“, გენ. კ. აფხაზის თავმჯდომარეობით, აჯანყების მხედრულად მოსამზადებლად და სახელმძღვანელოდ. კახეთში ქაქუცა ჩოლოყშვილის რაზმი არ ასვენებს ხელისუფლებას, ქართლში მიშა ლაშქარაშვილის, სახალხო განწყობილება

საერთოდ მთელ საქართველოში შეამბოხე იყო, ხოლო კავშირს უდრი ხევსურეთში გამოსვლების შეკავება აღარ ხერხდებოდა. სასამხედრო ცენტრს აქვს პოლკ. როსტომ მუსხელიშვილის, რომელიც საბჭოთა არმიის შტაბის უფროსია, ეროვნული აჯანყების სადა მაგრამ ადვილად განსახორციელებელი გეგმა. ამ შეთქმულების და მისი წარუმატებლობის შესახებ მოთხრობილი იყო „თავისუფლების ტრიბუნა“ №40, 1983 წლის მაისის ნომერში, როცა აღენიშნეთ ჩეკის მიერ 15 მაღალი რანგის ქართველი ოფიცრისა და პატრიოტის დახვრეტის სამოცი წლისთავი. მხოლოდ, მაშინ არ შეეცხებივართ იმ მიზეზს თუ მიზეზებს, რამაც გამოიწვია საქ. სოც. დემ. პარტიის ცაკის ისეთი მტკიცე წინააღმდეგობა მაშინდელ აჯანყებისადმი..

როგორც კარგად ცნობილია, ს. დ. პარტიის ცაკმა მაშინ ოფიციალურად განაცხადა: აჯანყება ჯერ ნაადრევია, მისთვის ჩვენ კიდევ მზად არ ვართო. ეს მოტივი სერიოზული და სარწმუნოა, მაგრამ, მე მგონია, საკმარისი და ამომწურავი არ არის. მაშ რა იყო ამაზე უფრო სერიოზული საბუთი, რაც ჩვენს სოციალისტებს თავს აკავებინებდა აჯანყებაზე?

ამაზე პასუხის გაცემა ადვილი იქნება, თუ გავითვალისწინებთ ჩვენს მიერ ზემოდ აღნიშნულ საერთაშორისო ფაქტს: 1922 წლის გაზაფხულზე ლენინის მთავრობამ, კომინტერნის საშუალებით, სურვილი გამოიჩინა სოციალისტურ ინტერნაციონალთან დაახლოების, რამაც დიდი იმედები აღძრა ევროპის სოციალისტურ წრეებში. 2 აპრილს ბერლინში კიდევაც იკრიბება ამ ინტერნაციონალების აღმასრულებელი ორგანოების კონფერენცია, რომელზედაც კომინტერნის წარმომადგენლებმა პრინციპში მიიღეს საქართველოს საკითხის შეთანხმებით მოგვარება და კონფერენციის მიერ შექმნილ „ცხრა კაცის შერეულ კომისიას“ დაავალა ცნობების შეკრება, თუ რა მოხდა და რა ხდება საქართველოში.

ჩვენ ზემოდ ისიც ვთქვით, რომ ეს შემათანხმებელი იდილია დიდ ხანს არ გაგრძელებულა, რადგანაც შეთანხმება ზოგიერთ დამოუბესაც გულისხმობს, რაც კომუნისტებს არ შეეძლოთ, მაგრამ მან მაინც მოასწრო თავისი ცუდი როლის თამაში აჯანყების საკითხში. იმ დროს, როცა ევროპის სოციალისტურ წრეებში დიდი იმედი ჰქონდათ, რომ რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციის საკითხი მშვიდობიანი მოლაპარაკებით და შერიგებით მოგვარდებოდა სოციალისტურ და კომუნისტურ ინტერნაციონალებს შორის, მაშინ აჯანყების მოხდენა საქართველოში იქნებოდა ამ იმედისათვის უკნიდან

ლახვრის ჩაცემა, რასაც ქართველი სოციალისტები ვერ ჩაიღებდნენ ვფიქრობთ, რომ სწორედ ასეთი შინაარსის უნდა ყოფილიყო ის დი-რექტივები, რომლებსაც პარიზში მყოფ ეროვნულ მთავრობიდან დე-ბულოზდა საქ-ს სოც. დემ. პარტიის ხელმძღვანელობა 1922 წლის კახეთ-ხევსურეთის აჯანყების წინ.

მართლაც და, სამი ინტერნაციონალის „ცხრათა კომისია“ ხომ კი-დეგ შეიკრიბა 1922 წ. 23 მაისს და იმსჯელა საქართველოში შერე-ული კომისიის გაგზავნაზე, „იქაური მდგომარეობის შესასწავლად და გამოსარკვევად.“ რის შემდეგაც, სანამ საბოლოოდ ხიდი ჩატყებო-და სოციალისტურ და კომუნისტურ სამყაროს შორის, ერთ თვეს მა-ინც უნდა გაეველო და ეს ამბავი საქართველოში აჯანყების, 28 აგ-ვისტოს, წინა დღეებში არ ეცოდინებოდათ.

ჩვენი ვარაუდით, საერთაშორისო მდგომარეობის შეტრიალების ამ-ბავი და მასთან დაკავშირებული ახალი პოლიტიკის ინსტრუქციები, თბილისში უნდა მოსულიყო 1922 წლის ბოლოს, რასაც ამოწმებს სწო-რედ ამ პერიოდში ნოე ხომერიკის დაბრუნება პარიზიდან და სოც. დემ. პარტიის გაცხოველებული მზადება ამ დღიდან აჯანყებისათვის...

მაგრამ, მაინც, მე მგონია, რომ ლენინთან მშვიდობიანი მორიგების იმედი ჯერ კიდევ არ იყო მთლად მკვდარი ჩვენს სოციალისტ ლიდე-რთა შორის. აღსანიშნავია: ნოე ყორდანის პოლიტიკური ანალიზის მიხედვით, საქ-ს დაპყრობა ლენინის საქმე არ იყო, არამედ მის ირგვლივ მყოფ მეორე ხარისხოვან ბოლშევიკების, როგორც სტალინი და ორჯონიკიძე. ამიტომ საბჭოთა ჯარების შემოჭრის პირველ დღე-ებიდან ლენინის სიკვდილამდე ის იმედოვნებდა, ლენინის მთავრობა-სთან მშვიდობიან შეთანხმებას. ასეთი აზრი გამოსჭვივის განსვენე-ბული მთავრობის თავმჯდომარის მოგონებების წიგნიდან: „ჩემი წა-არსული“. ამ აზრის ის მარტო არ უნდა ყოფილიყო მის პარტიაში.

ამრიგად, უნდა დავასკვნათ, რომ 1922 წლის კარგ დროს შერ-ჩეული და კარგად დაგეგმილი შეთქმულება ჩაიშალა, არა რომელიმე პარტიის ქვენა მოსაზრებებით, ან ხელმძღვანელთა დოცლაპობით, არამედ არსებული რეალური საერთაშორისო მდგომარეობის შედე-გად. შეიძლება ითქვას, რომ დამნაშავე იყო საქართველოს უბედობა.

სანამ ამ შეთქმულების შესახებ საუბარს დავამთავრებდე, მინდა მოკრძალებული პატივი მივავო ამ შეთქმულების მთავარ გმირს. ის შეიძლება გიორგი სააკაძეს შეედაროს იმ გაგებით, რომ ორივე საქართველოს მტრების სამსახურში იყვნენ, როცა ღალატის ფასად,

სამშობლოს ხსნა გადაწყვიტეს, თუმცა როსტომ მუსხელიშვილის მოქმედებაში უძირო მამულიშვილობის გარდა ვერაფერს აღმოაჩინეს. ბევრიც რომ ეძებოთ მაშინ, როცა ქართლის მოურავისაში, შეიძლება ეჭვი შეგივიდეთ.

თავისი მოწამებრივი სიკვდილით მას ეკუთვნის, ჩვენს ჯერ კიდევ დაუწერელ ისტორიის ფურცლებზე, მხარი დაუმშვენოს კახეთის გმირებს: ბიძინას, შალვას და ელიზბარს.

ავვისტოს ეროვნული აჯანყების თარიღის საკითხი

კ. ანდრონიკაშვილის და იას. ჯავახიშვილის სიტყვები, რომლებსაც აქვე ხელახლად ვბეჭდავთ, საკმაო სურათს იძლევიან ჩვენი ქვეყნის მდგომარეობაზე, არა მარტო საბჭოთა, არამედ აგრეთვე ძველი რუსეთის ჩექმებქვეშ და საუსტხოოდ ასაბუთებენ ქართველი ხალხის აჯანყების უფლებას. ჩვენ, რა თქმა უნდა, მათ ნათქვამებს აღარ გავიმეორებთ. მაგრამ მათ არ შეეძლოთ ყველაფერი ეთქვათ საჯაროდ მაშინ, დღეს კი დასაფიცი აღარაფერია, ანდა მათ მაშინ ზოგი რამ არ შეეძლოთ ცოდნოდ და მხოლოდ გვიან გახდა ცხადი. აი, ზოგიერთ ასეთ საკითხზე მინდა ვისაუბრო და პირველ რიგში თარიღის შერჩევაზე და აჯანყების პასუხისმგებლობაზე.

1922 წლის ბოლოდან მოყოლებული „დამკომი“ და მასში შემავალი პარტიები გადაწყვეტიტ ემზადებოდენ აჯანყებისათვის. დამკომში გაერთიანებული იყვენ: სოც. დემოკრატიული, ეროვნულ-დემოკრატიული, სოც.-ფედერალისტების, სოც.-რევოლუციონერების და სხიველების პარტიები, მათში უძლიერესები იყვენ პირველი ორი და ეს უმაღლეს დამკომშიაც ჩანდა, რადგანაც თავმჯდომარე იყო სოც. დემ.

კ. ანდრონიკაშვილი, ხოლო თავმჯდომარის მოადგილედ ერ. დემოკ. იას. ჯავახიშვილი. უმაღლეს დონეზე დამკომში სრული თანხმობა და ურთიერთ პატივისცემა სუფევდა, მაგრამ, როგორც პოლკ. სოლ. ზალდასტანიშვილი ბრძანებს, მომდევნო დონეებზე, პარტიებში კიდევ ჰქონდა ადგილი უნდობლობას. გასაგებიცაა: არ შეიძლებოდა გავლილ მეოთხედ საუკუნეში წარმოებულ კლასთა ბრძოლის პოლიტიკას, თავისი დალი არ დაემჩნია ქართულ საზოგადოებაზე.

პოლიტიკური ემიგრაცია, მთავრობის ჩათვლით, მუდამ უარყოფდა აჯანყების პასუხისმგებლობას და, გასაგები მიზეზის გამო, არც კ. ანდრონიკაშვილსა და იასონ ჯავახიშვილს გაუმეღავენებია, მაგრამ დღეს, აჯანყებიდან 60 წლის მერე, სიმართლე როგორღა დაიმალება,

ანდა რად უნდა დაიმალოს? რომ ჩვენი ეროვნული მთავრობა თანახმა იყო პრინციპში საყოველთაო აჯანყებისა 1922 წლის ბოლოდან მოყოლებული, ეს მე უკვე აღვნიშნე და, რომ საქ. ს. დ. პარტია აჯანყებაში მონაწილეობას არ მიიღებდა, თუ ბ. ნოე ჟორდანიას ნებართვა არ ექნებოდა, ესეც უდავოა. უმთავრესი დამკომი კი პასუხისმგებელია აჯანყების დაწყების დღისა და საათის.

ჩვენს მიერ ზემოდ მოყვანილი ინტერნაციონალის და ერთა ლიგის რეზოლუციები საქ-ს შესახებ, თავისთავად მეტყველებენ საყოველთაო ეროვნული აჯანყების იდეის სასარგებლოდ, მაგრამ 1923 და 1924 წლებში საბჭოთა კავშირის საერთაშორისო მდგომარეობა სწრაფად და მკვეთრად იცვლება: ჯერ ინგლისი, მერე საფრანგეთი და მათ შემდეგ ყელა ევროპის ქვეყნები სდებენ ცნობისა და ვაჭრობის ხელშეკრულებებს მასთან. ამასთან ერთად, საბჭოთა ხელისუფლებამ თავისი ავტორიტეტი საკმაოდ გაამტკიცა თითქმის მთელ ყოფილ რუსეთის სივრცეზე, თავის წიაღში ჩაჰკეტა რა ყოფილი სახალხო რესპუბლიკები ბუხარისა და ხივისა. ამასთან არც ისაა მნიშვნელობას მოკლებული, რომ ლენინის „ნების“ პოლიტიკის წყალობით, რუსეთი ეკონომიურადაც მომძლავრდა, რუსმა დამპყველი კუჭი ცოტა ამოიფსო.

ასეთ შეცვლილ პირობებში, გარდა სოც. ინტერნაციონალის რეზოლუციებისა, აღარავითარი დახმარების იმედები აღარ შეიძლება ყოფილიყო არც ერთა ლიგისაგან, არც რომელიმე სახელმწიფოსაგან, თუნდაც მშვიდობიან საშუალებებით.

ყელა ამ ცვლილებებს, რომლებიც საქ-ს საყოველთაო აჯანყების გამარჯვების საწინააღმდეგოდ მეტყველებდნენ, სამწუხაროდ აჯანყების უშუალო ხელმძღვანელებმაც და ემიგრაციის პასუხისმგებელმა პირებმაც ანგარიში ვერ გაუწიეს და ერთხელ აჯანყების მზადებაში გადაშვებულებმა თავის დროზე თავი ვეღარ შეიკავეს.

1924 წლის დამდეგს დამკომის სამხედრო კომისიის მიხედვით აჯანყება მხედრულად მზად იყო. სანამ აჯანყებას დაიწყებენ, რომელსაც თებერვლისთვის ვარაუდობენ, დამკომი პარიზში აგზავნის ვასო ნოდის ინსტრუქციების ჩამოსატანად და აჯანყების ხელმძღვანელთა ჩამოსაყვანად. ვ. ნოდია უკან ვერ ბრუნდება მაისამდე და თან ჩამოიყვანა: ვალიკო ჯუღელი, ბენია ჩხიკვიშვილი, ვლასა მგელაძე, ბიქტორ ცენტრაძე და ცინცაბაძე, ხუთივე სოც. დემოკრატი, არც ერთი სხვა პარტიელი, რაც უკვე უნდობლობის კიას აჩენს ერ. - დემოკრატთა შორის, მაგრამ ეს მაინც არ იყო

აჯანყების წარუმატებლობის მიზეზი.

„ახალმა ჩამოსულებმა, იგონებს პოლკ. ს. ზალდასტანიშვილის დასახელებულ წიგნში, ჩამოიტანეს შემდეგი ინფორმაცია: საერთაშორისო მდგომარეობა ხელს უწყობს აჯანყების დაწყებას, და, თუ ვინიცობაა აჯანყება დამარცხდეს, მაშინ მოძრაობა პროვინციებში უნდა გაგრძელდეს, რომ ამით პარიზში მყოფმა გაერთიანებულმა ცენტრმა შესძლოს ზოგიერთ მეგობრულად განწყობილ სახელმწიფოსთან დიპლომატიური წესით მოავგაროს საქ-ს საკითხი რუსებთან.“

ბ. ზალდასტანიშვილის სიტყვებს ადასტურებს თუნდაც ის ფაქტი, რომ საქ-ში იმ დროს ჩავიდნენ ეს გამოჩენილი სოციალისტები ვ. ჯუღელის მეთაურობით. საერთაშორისო მდგომარეობის დასახვა, „რომ ის ხელს უწყობს აჯანყების დაწყებას“, როგორც ის ზემოდ თქმულ ანალიზიდან გამომდინარეობს, უეჭველად იყო შემცდარი: საერთაშორისო მდგომარეობა 1924 წლის ზაფხულისათვის არამც და არამც არ იყო ხელსაყრელი საყოველთაო ეროვნულ აჯანყების. პარიზის „გაერთიანებული ცენტრის“ მოვალეობა იყო, ვასო ნოდიასადმი მიცემულ ინსტრუქციებში, გადაჭრით გაეფანტა საქ-ში არსებული ერთა ლიგის და „ზოგიერთი მეგობრული სახელმწიფოს“ დახმარების ილუზიები და საქ-ში აჯანყების სახელმძღვანელოდ არ გაეგზავნა ვალიკო ჯუღელი და ბენია ჩხიკვიშვილი.

ახლა ვნახოთ რა მდგომარეობა შეიქნა თვით საქ-ში აჯანყების წინ. 1924 წლის დასაწყისიდან „ჩეკამ“, თავისი ბინძური და ყველად არაადამიანური მეთოდებით, შესძლო ქართველების ერთი ნაწილის მორალური გახრწნა, პატრიოტულ წრეებში შეაპარა ისინი, თავი იჩინა გამცემლობამ, თვით აჯანყების ხელმძღვანელ ორგანოებში, ერთი-ერთმანეთზე მიყალბებით აპატიმრებენ გამოცდილ ავტორიტეტურ ხელმძღვანელებს, შიშს და უნდობლობას სთესავენ გარედ დარჩენილებში. მიეცეთ ისევ პოლკ. ს. ზალდასტანიშვილს:

„ამ ხანში „ჩეკამ“ ხელში ჩაიგდო დიდი აქტიური და ენერგიით სავსე პირები: ჯერ ნ. ხომერიკი, შემდეგ, 1924 წ. 24 იანვარს, გოგიტა ფალავა... 28 იანვარს დაიჭირეს აგრეთვე გიორგი წინამძღვრიშვილი... სამხედრო კომისიაში გ. ფალავას მაგივრად შემოვიდა ლ. ბელთაძე, რომელიც ერთი კვირის მუშაობის შემდეგ დაპატიმრებული იქმნა. მის მაგივრად შემოვიდა ნ. კახიანი, აპრილში ესეც ხელში ჩაუვარდა ჩეკას...“ მაგრამ ყველაზე დიდი მარცხი იყო ვ. ჯუღელის „ჩეკის“ კლანჭებში ჩავარდნა, რასაც ადგილი ჰქონდა, სწორედ აჯანყების დაწყების წინა დღეებში, 6 აგვისტოს.

ვალიკო ჯუღელი

აჯანყებასთან დაკავშირებით, ვალიკო ჯუღელის პიროვნება ღირსია მასზე შეჩერებისა. ის ახალგაზრდობაში იყო შეგნებული და გატაცებული ბოლშევიკი. 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის დღეებში, თბილისში რომ საბჭოები დგებოდნენ, ვ. ჯუღელი ნ. ჟორდანიას მიემხრო და ამრიგად ის აღმოჩნდა, იქნებ მისი რწმენის წინააღმდეგ, საქ-ს დამოუკიდებლობის მამამთავართა შორის. თავისი დინამიურობით ის ხდება გვარდიის უფროსი და მით რეჟიმის დასაყრდენი ძალა. საბჭოთა რუსეთის ჯარების მიერ საქ-ს დაპყრობის თანავე ვ. ჯუღელი მთავრობასთან ერთად მიდის ევროპაში, ხოლო ეროვნული აჯანყების ორი თვით ადრე ბრუნდება, რა თქმა უნდა ფარულად, როგორც აჯანყების ერთ-ერთი ხელმძღვანელი და, როგორც მთავრობის მესაიდუმლე და სანდო პირი.

ვ. ჯუღელს, რომ უფრო მეტი სიფრთხილე გამოეჩინა, აჯანყების დაწყებამდე გურიაში დარჩენილიყო, თბილისში არ ჩასულიყო, შეიძლება აჯანყებაც სხვაგვარად დამთავრებულიყო და არც ის ჩავარდნოდა „ჩეკის“ ბრჭყალებს. თბილისიდან მან კავშირები დაამყარა საქ-ს ყველა კუთხეებთან, გაახშირა საიდუმლო თათბირები და შეხვედრები, რაც არ შეიძლებოდა შეუმჩნეველი დარჩენოდა „ჩეკის“ ჯაშუშთა ქსელს და მართლაც, სულ რაღაც თორმეტი დღით ადრე აჯანყების დაწყებისა, ვ. ჯუღელი შეიპყრეს, რაც დასაწყისი გახდა აჯანყების დამარცხების ტრალედიისა.

ვ. ჯუღელი ნიჭიერი და ენერგიული პიროვნება ჩანს, მას გააჩნდა ხელმძღვანელის, მეთაურის და წინამძღოლის საჭირო თვისებები: ავტორიტეტიულობა, დამაჯერებლობა, მომხიბვლელობა, აღმადგრთოვანება, მაგარამ, ამავე დროს, იგი ჩანს აღვზნებული ბუნების: ადვილად იცის ადგრთოვანება და ასევე ადვილად ვარდება სასოწარკვეთილებაში. საქარ-ში ახლად ჩასული, როცა მოისმენს ინფორმაციას აჯანყების სამხედრო მზადების შესახებ, სწრაფად აენტება და მოითხოვს დაუყოვნებლივ დაიწყოს აჯანყება. ასევე, როცა დაპატიმრებულს „ჩეკა“ გააცნობს ნამდვილ თუ მის მიერ შეითხზნულ საბუთებს, ის ადვილად ირწმუნებს მათ, დარწმუნდება, რომ აჯანყება გაცემულია წინასწარ და თუ მოხდა მას სისხლში ჩაახრჩობენ. ამის შემდეგ ის მისთვის ჩვეული ენერგიით გადაეშვება ბრძოლაში, აჯანყების სალიკვიდაციოდ. „ჩეკას“ თხოვს გაანთავისუფლოს, რომ დამკომი დააჯეროს აჯანყების მოხსნაში, როცა უარს ეუბნებიან,

ჩეკასთან შეთანხმებით, ციხიდან სალიკვიდაციო წინააღმდეგობით გზაგადასრულებულია ს. დემ. ვანო ლლონტს. ამ უკანასკნელმა მისი მისია შეასრულა, ინახულა სოც. დემ. პარტიის ცაკი და მას ჯუღელის სახელით აჯანყების მოხსნა სთხოვა. ვ. ჯუღელი მისი პარტიის ცაკის პასუხით არ დაკმაყოფილდა და, რა თქმა უნდა, „ჩეკის“ თანხმობით და ალბათ ჩაგონებითაც, ფიცხლად გაილაშქრა აჯანყების წინააღმდეგ საბჭოთა პრესის ფურცლებზე. ეს კი ამჟამად დალათის ტოლფასი იყო.

ჩეკის ჯალათებმა ის მაინც დახვრიტეს აჯანყების პირველ დღეებში... თავისი მოწამებრივი სიკვდილით, მან გამოიყარა თავისი დროებითი სისუსტე, პარტიულმა და სხვა პატრიოტმა მეგობრებმა მას გულწრფელად შეუძღვეს ეს მისი დროებითი სისუსტე და ჩვენი რწმენით, ისტორიის სამსჯავროც არ დარჩება მის მიმართ გულქვა.

სანამ ვ. ჯუღელზე საუბარს დავამთავრებდეთ, ერთი ამბავი გვინდა გავიხსენოთ და ისტორიის წინაშე გამოსარკვევად საკითხი დავაყენოთ იმ მოსაზრებით, რომ მას დიდი მნიშვნელობა ექნება, როგორც აგვისტოს აჯანყების,

ისე ვ. ჯუღელის პიროვნების გასაგებად: აგვისტოს აჯანყების მზადებასთან დაკავშირებით, თავის მოგონებაში ბ. ვალიკო ჩუბინიძე ამბობს:

„ჭიათურაში წამოსვლის წინ საიდუმლოდ მაჩვენა სოლომონ თელიამ ვალიკო ჯუღელი (თუ რა რიცხვში მოხდა ეს შეხვედრა ბ. ვალ. ჩუბინიძის „მოგონებიდან“ არ ჩანს)... მისივე გეგმის მიხედვით მე 12 აგვისტოს 1924 წელს 8 კაცით უნდა ჩავსულიყავი თბილისში ... ამასთანავე შევადგინე რაზმი 12 აგვისტოსათვის თბილისში წასაცხანად, ამ რაზმში შედიოდნენ: გრიშა წერეთელი (ვასილის), გრიშა გამყრელიძე, იოველ ცერცვაძე, კალისტრატე სარალიძე, ვანო ბედენაშვილი, სევერიან ხვედელიძე, დ. ჩუბინიძე, გოგიტა აბდუშელიშვილი. ეს პირები, უკვე შეიარაღებული, მზად მყავდა და ველოდი თბილისისაკენ გამგზავრების დღეს. ეს მზადება, სხვათა შორის, არ იცოდა არც გიორგი წერეთელმა და არც გიორგი გურულმა. ეს იყო ვალიკო ჯუღელის პირადი დავალება, რომელიც მოელოდა, რომ ამ გზით პროვინციებიდან თბილისში შეიკრიბებოდა 600 კაცზე მეტი ...“ (ვ. ჩუბინიძე: „მოგონება“, პარიზი 1953, გვ. 256, 258)

ბ. ვ. ჩუბინიძის „მოგონებიდან“ ვიცით აგრეთვე, რომ ის იყო ჭიათურის „დამკომის“ აქტიური წევრი, ერთ-ერთი შეიარაღებული რაზმის უფროსი, რომელსაც აჯანყების დროს უნდა აეღო ქალაქის ერთი მნიშვნელოვანი უბანი და მან მართლაც პირ-

ნათლად შეასრულა მასზე დავალებული ამოცანა, მაგრამ ესე იგი უნდა იყოს ჯუღელის დაპატიმრების შემდეგ.

თუ ბ. ვ. ჩუბინიძის ზემოდ მოყვანილი განცხადება სინამდვილეს წარმოადგენს, მაშინ იქიდან ორი მთავარი დასკვნა გამომდინარეობს:

1. ვ. ჯუღელი რომ „ჩეკის“ ხელში არ ჩავარდნილიყო, მაშინ ვ. ჩუბინიძე მისი რვა შეიარაღებული რაზმელთ და მასთან ერთად საქართველოს სხვა რაიონებიდან სულ 600-ზე მეტი რაზმელი (შეიარაღებული) 12 აგვისტოს, ე. ი. შეიარაღებული აჯანყების დაწყების წინ (რადგანაც ჯუღელის დაპატიმრებამდე, აჯანყების დაწყება დანიშნული იყო 17 აგვისტოს გამთენიას) თბილისში უნდა ყოფილიყვნენ, ვ. ჯუღელის პირად განკარგულებაში, ისე, რომ ამის შესახებ არაფერი არ უნდა ცოდნოდათ, არც ჭიათურის და არც სხვა რაიონების „დამკომებს“. ეს ხომ დალატის ტოლფასი იყო, რაც დიდათ დააბრკოლებდა საერთოდ აჯანყებათა წარმატებებს ყველა უბნებში და კერძოდ ვ. ჩუბინიძის შემთხვევაში—ჭიათურას?

ამასთან ერთად ისიც საკითხავია, თუ როგორ შეიძლებოდა აჯანყების წინა დღეებში, თბილისში ისე შეპარულიყვნენ 600-ზე მეტი შეიარაღებული რაზმელები, რომ „ჩეკის“ თვალყურს ისინი გამოპარვოდნენ?

2. ვ. ჯუღელის ჩავარდნის შემდეგ, ვ. ჩუბინიძეს არც კი უცდია, რომ, ვ. ჯუღელის მიერ მასზე დავალებული მისიის შესახებ, კავშირი დაემყარებია მთავარ დამკომთან, ანდა საკუთარი პარტიის ცეკასთან მაინც. ეს კი იმას მოწმობს, რომ ვ. ჯუღელის განზრახვა სხვამ არავენ არ იცოდა.

პირველ კითხვაზე ვ. ჩუბინიძეს შეუძლია პასუხი გასცეს, თუ მას ეს სურს და თუ უნდა, რომ მისი ამდენი მსხვერპლი შეუზღალავი დარჩეს მომავალი შთამომავლობის წინაშე.

რაც შეეხება მეორე დასკვნას, იქიდან გამომდინარე დიდმნიშვნელოვან კითხვაზე: რისთვის უნდოდა ვ. ჯუღელს ეს „600-ზე მეტი“ შეიარაღებული ერთგული რაზმელები, აჯანყების ყველა სხვა ხელმძღვანელების ფარულად, ვ. ჩუბინიძე ვერ გაგვცემს პასუხს, რადგანაც, არც მას არ ეცოდინება, მაგრამ საქ—ს ისტორიას კი შეუძლია ის გამოიძიოს.

„დ ა მ კ ო მ ი“

ვ. ჯუღელის ჩავარდნა თავისთავად დიდი დანაკლისი იყო აჯანყების საქმისათვის, მარტო იმის გამოც, რომ სოც. დემ. პარტიისათვის ის იყო „იმედი“ გამარჯვების და არა დამკომის თავ—რე კ. ანდრო-

ნიკაშვილი, მაგრამ მისი ასეთი შემობრუნება, უყოყანო მოწოდებები აჯანყების მოსახსნელად, დიდ მერყეობა - უიმედობას ქვეყანაში შეთქმულებში, განსაკუთრებით კი სოც. პარტიის რიგებში და ამავე დროს გააფრთხილებდა აჯანყების გარდუვალობაში ხელისუფლებას. ასეთ პირობებში კ. ანდრონიკაშვილის განცხადება:

„ჩვენ ვიყავით საკმაოდ მომზადებული და კიდევაც გავიმარჯვებდით, თუ არა ის საბედისწერო შეცდომა, რომელიც უკვე აღნიშნა იასონ ჯავახიშვილმა: ესაა ჭიათურაში თითქმის ერთი დღით ადრე გამოსვლა. სწორედ ამან გადასწყვიტა აჯანყების ბედი“-ო, -მეტი რომ არ ვთქვათ, დამაჯერებელი არ არის.

როცა სამოციის წლის სიშორიდან ვაკვირდებით, „დამკომის“ მთავარი პასუხისმგებლები: კ. ანდრონიკაშვილი და იას. ჯავახიშვილი ყველმხრივ შემკობილი ჩანან, რომელთა წინამძღოლობაც ჩვენზე ბევრად დიდ ერებსაც დაამშვენებდა. მხედველობაში უნდა მივიღოთ, რომ მათ უხდებოდათ გადაწყვეტილებების მიღება და მოქმედება, პოლიციის აგენტებისგან გაუღწევილ გარემოში, რაც კიდევ უფრო სულშემხუთავი გახდა ვ. ჯუღელის დაპატიმრების შემდეგ. ალბათ ამის მიზეზითაც იყო, რომ მათ თბილისი დასტოვეს და შეფიცულთა ბანაკში გადაიტანეს აჯანყების შტაბი. ამით მათ თავი გადაიარჩინეს დროებით, აჯანყების დაწყებამდე, მაგრამ აჯანყების დღეებში სრულიად მოწყვეტილი დარჩენ დედაქალაქიდან, სადაც უიმითოდ აჯანყების დაწყების პასუხისმგებლობა ვერაფერს გახდა, ისევე, როგორც ქვეყნის სხვა კუთხეებიდან და ამის გამო აჯანყებას ველარავითარი ხელმძღვანელობა ველარ გაუწიეს, მაშინ, როცა ეს ისე საჭირო და აუცილებელი იყო.

აჯანყების მთავარსარდლად გენ. სპირიდონ ჭავჭავაძის არჩევა, სრულიად უნაყოფო გამოდგა: ვერავითარი ინიციატივა ვერ გამოიჩინა, ვერარა კვალი ვერ დაამჩნია ამ დიდ საქმეს, ბოლოს და ბოლოს კი შეფიცულთა რაზმის ზედმეტი ბარგი გახდა.

„დამკომის“ საპასუხისმგებლო გადაწყვეტილებათა კულიმინაციებს წარმოადგენენ აჯანყების დაწყების და შეწყვეტის გადაწყვეტილებები. ორივე მათ მიიღეს უაღრესი გარეგანი დაწოლის პირობებში, მაგრამ, როცა ბრძოლის შეწყვეტის რეზოლუციას იღებდნენ, მათ აღარავითარი თავისუფლება აღარ გააჩნდათ, ისინი „გათოკილები“ იყვნენ „ჩეკის“ სარდაფში და შეიძლება ითქვას, რომ ეს გადაწყვეტილება მათ ძალით გამოგლიჯეს. ამ გადაწყვეტილებამ სიკვდილს გადაარჩინა ბევრი პატიმრობაში მყოფი პატრიოტი და ამიტომ ის ოფი-

ციალურად, საჯაროდ არც ერთ პასუხისმგებელ პირს არ შეეძლო მაგრამ იგი არაარად ხდიდა უკვე გაღებულ ამდენ მსხვერპლს, მთელი იყო თვით აჯანყების საბოლოო მიზნებისა და იმედების.

რა იყო, რაში მდგომარეობდა აჯანყების მიზნები და იმედები? არავეს არ შეიძლებოდა ეფიქრა, რომ აჯანყებული ქართველი ხალხი საბჭოთა რუსეთს დაამარცხებდა და მას აიძულებდა საქართველოს დაპყრობაზე ხელი აეღო, არამედ მაშინდელი ჩვენი პოლიტიკური ხელმძღვანელობა, როგორც ჩვენი ქვეყნის შიგნით, ისე საზღვარგარეთ იმედოვნებდა, რომ ძლიერ და გამძლე სახალხო გამოსვლების შემთხვევაში, მსოფლიო საზოგადოებრივი აზრის აღშფოთება, საქართველოს მეგობარ სახელმწიფოთა და განსაკუთრებით ერთა ლიგის დიპლომატიური მხარდაჭერა მოსკოვის მთავრობას აიძულებდა საქართველოს ოკუპაციაზე ხელი აეღო. აი, ამ მიზნის და იმედის ხორცშესხმას აწარმოებდა აჯანყების სწრაფად ჩაქრობამ, რასაც ხელი შეუწყო დამკომის მოწოდებამ წინააღმდეგობის შეწყვეტაზე, რაც 5 სექტემბერს გამოქვეყნდა. სულ მოკლედ მაინც განვმარტოთ ეს.

მსოფლიო საზოგადოებრივი აზრის და ერთა ლიგის ასამოქმედებლად საჭირო იყო საკმაოდ დიდი დრო. სანამ ქართველების აჯანყების ამბავი ევროპაში ჩავიდა თითქმის ერთმა კვირემ გაიარა. აკ. ჩხენკელის და ხ. შავიშვილის პირველი მემორანდუმი ერთა ლიგის საზოგადო კრებისადმი, რომელიც სწორედ ამ დროს მიმდინარეობდა ენევაში, დათარიღებულია 5 სექტემბრით, სწორედ იმ დღით, როცა საქართველოში ცნობილი გახდა დამკომის მოწოდება, წინააღმდეგობის შეწყვეტაზე.

ნოე ჟორდანიას მემორანდუმები, იგივე ერთა ლიგის საზოგადო კრების თავმჯდომარისადმი, დათარიღებულია 6. და 10 სექტემბრით. ამის შემდეგ ერთა ლიგის საზოგადო კრება თავის დღის წესრიგში სვამს საქართველოს საკითხს, დებატები და რეზოლუციის მიღება გრძელდება 22 სექტემბრამდე, რეზოლუცია იგივე შინაარსისაა, რაც ჩვენს მიერ დასაწყისში მოყვანილი მისივე 1922 წ. რეზოლუცია, ის სამოქმედოდ ეძლევა ერთა ლიგის აღმასრულებელ ორგანოს — საბჭოს, რომელსაც, თუ სურს, შეუძლია დაუყოვნებლივ იმოქმედოს, „რომ მშვიდობა ჩამოაგდოს ქვეყნის ამ კუთხეში“, მაგრამ ამ დროს საქართველოში მკვდრების სიჩუმეა გამეფებული, გარეშე დამკვირვებლისთვის იქ მშვიდობა სუფევს და სიწყნარეა.

ამიტომაც, 26 სექტემბერს, როცა, საქ — ს დამოუკიდებელი მთავრობის სახელით, აკ. ჩხენკელი და ხ. შავიშვილი ერთა ლიგის საბჭოს

მიმართავენ, რომ საბჭომ პრაქტიკული ნაბიჯები გადადგმის საბჭო
გაღო კრების რეზოლუციების შესაბამისად, — ეს მიმართავენ უკანასკნელ
რჩება; უპასუხოდ და უშედეგოდ რჩება, ჩვენი შეფასებით, იმიტო-
მაც, რომ 5 სექტემბრის შემდეგ საქართველოში ბრძოლებს ადგილი
ალარა აქვს და ერთა ლიგის საბჭოს უკვე აღარ ჰქონდა საბუთი
საბჭოთა მთავრობისათვის აჯანყებულ საქართველოსთან ომის შეწყ-
ვეტის წინადადებით მიემართა.

აი ამ გაგებით, „დამკომის“ მოწოდება აჯანყებულთადმი, ძალიან
ნაადრევი იყო, ვნებდა ეროვნულ განთავისუფლების საქმეს და, ავ-
ტორთა უნებურად წყალს ასხამდა საბჭოთა „ჩეკისა“ და ხელისუფ-
ლების წისქვილზე.

ცოტა რამ ჭიათურის ადრე გამოსვლაზე

ასეთი დიდი ეროვნული ტრადედიის დროს, ჭიათურის საკითხი რა-
ღა სახსენებელია, მაგრამ ამ საკითხზე იქნება ისიც მიბძვება, რომ
მეც ჭიათურელი ვარ და უფრო მეტად კი ის, რომ ჭიათურის ადრე
გამოსვლების შესახებ ბ. ალექსანდრე სულხანიშვილმა ისეთი რამის
საჯაროთ თქმა იკადრა, რაც დაუშვებელი და უმართებულოა; ის
ჩირქსა სცხებს არა მარტო ჭიათურის აჯანყების ხელმძღვანელებს,
არამედ საერთოდ მთელს ეროვნულ აჯანყებასაც.

ჭიათურაში რომ აჯანყება ერთი დღე-ღამით ადრე დაიწყო, ეს არ
ყოფილა არც გიორგი კონას ძე წერეთლის წინასწარი განზრახვით
და არც დოკლავიობით, როგორც მას ზოგიერთები აბრალებდენ, არ-
ამედ ჭიათურის დამკომის კოლექტიური შეცდომა, რომელმაც განი-
ხილა და იმსჯელა გ. წერეთლის მიერ თბილისიდან მოტანილი აჯან-
ყების დამკომის დროს ქარაგმულ წარწერის თაობაზე და მივიდა იმ
დასკვნაზე, რომელიც ცნობილია. ამაში, რომ მკითხველი კარგად
გაერკვეს, უნდა წაკითხული ჰქონდეს თვით გ. წერეთლის მოგონე-
ბა, სათაურით: „ვალიკო ჩუბინიძის მოგონებების გამო“, რომელიც
დაიბეჭდა „თავისუფლების ტრიბუნა“ № 5, 6 და 8-ში; ამავე საკითხს
მიეძღვნა გრიგოლ (გრიშა) წერეთლის, ჯერ ექვს გვერდიანი ბროშუ-
რა, სათაურით: „გიორგი წერეთლის ხსოვნისათვის“, პარიზი 1961.
და შემდეგ 1971 წელს უფრო მოზრდილი წიგნაკი: „ქართული
ემიგრაცია და ადამიანები“, რომელშიც ერთი თავი აქვს მიძღვნი-
ლი საერთოდ აჯანყებას და კერძოდ ჭიათურის ადრე გამოსვლას.

გრ. წერეთელს ჰქონდა ამის უფლება და მოვალეობაც: ის აქტიუ-
რი წევრი იყო ჭიათურის აჯანყების მომზადების, გიორგი წერე-

თლის უმცროსი, მაგრამ ახლო თანამშრომელი, და, აჯანყების დაწყების წინ, სწორედ ის გააგზავნა გიორგი წერეთელმა ქუთაისში ბ. პორ. ჯინორიასთან, სხვათა შორის თვით აჯანყების დაწყების დროის დასაზუსტებლად. (ეს ფაქტი დასტურებს, რომ თვით გიორგი წერეთელიც ეჭვობდა აჯანყების დაწყების დროის შესახებ)

27 აგვისტოს ქუთაისში ჩასულმა გრ. წერეთელმა იმ დღეს ვერ ნახა, ვერც ჯინორია და ვერც სხვა ვინმე ადგილობრივი „დამკომის“ წევრი, მეორე დღეს, როცა გაიგო და ჭიათურას გადასცა ამბავი, ჭიათურაში აჯანყება დაწყებულიც და გამარჯვებულიც იყო. გრ. წერეთელი აქვე უფრო დწვრილებით აღწერდა, მაგრამ, სამწუხაროდ, დავლა დაცემული მოხუცი მოკლებულია სიტყვისა და წერის საშუალებებს.

უდავოა: ჭიათურის ადრე გამოსვლა შეცდომა იყო და მან კიდევ ზედმეტი ზიანი მოუტანა აჯანყებას. ამას კარგად გრძნობდა განსვენებული გიორგი წერეთელი და მთელი სიცოცხლე სტიკურად იტანდა უსამართლო ქირდვასა და კიცხვას, მაგრამ, როგორც ვთქვი, ბ. აღექსანდრე სულხანიშვილმა მთლად წაბღიწა მისი და ჭიათურის დამკომის ყველა წევრის სახელებიც. „ახლა ჩვენთვის, წერს ბ. აღ. სულხანიშვილი, უკვე ცხადი შეიქნა, თუ ჭიათურაში რად მოხდა გამოსვლები 24 საათით ადრე: ჩვენ კარგად ვიცით ზოგიერთი ფულის მსუნავი ქართველის ხასიათი, რომლებიც ყველაფერს დათმობენ თუ კი ფულის შოვნა შეიძლება იოლი გზით. ალბათ, ჭიათურაში სხვა ჯგუფსაც ეჭირა თვალი მარგანეცის სალაროზე და, რომ არავის დაესწრო, გიორგი წერეთლის ჯგუფმა იხელთა დრო და სწორედ ამისთვის მოახდინეს გამოსვლები დათქმულ ვადაზე ადრე, შესაძლოა იფიქრეს: სულ ერთია, ერთი დღე რა განსხვავებაა, ვერც კი მიხვდებიანო.“ [აღ. სულხანიშვილი: „მოგონებები“, გვ. 181]

ეს რომ ბავშვური აზროვნებაა, კარგი მკითხველი თავად მიხვდება. გ. წერეთელი გენიოსი არ ყოფილა, მაგრამ ასეთი სუსტი ჭკუის რომ ყოფილიყო, ასეთ საპასუხისმგებლო საქმეს არ მიანდობდენ.

ბ. აღ. სულხანიშვილს, რომ გ. წერეთელი საქ-ში ცნობოდა, ის მას ფულის ხარბობას არ დასწამებდა. (გ. წერეთელი ჩემი ნათესავი არ ყოფილა, იყო ახლო მეზობელი და ამიტომ მის ოჯახს კარგად ვიცნობდი—ეს მკითხველის საინფორმაციოდ.) გ. წერეთლის ოჯახი იყო ერთ-ერთი დიდი და შეძლებული მთელ ჭიათურის რაიონში. მისი ოჯახი სოფ. პერევისაში, ომის წინ თავშესაფარი იყო უანდამერიის მიერ დევნილ რევოლუციონერების, ხოლო საქ. „გასაბჭოე-

ბის“ შემდეგ—ჩეკისაგან დევნილ მამულიშვილების. აგვისტოს აჯანყებას შეეწირა აწ განსვენებულ გიორგის ორი ძმა და მამულიშვილები ხეში სახელოვანი ოჯახი. ჭიათურაში მამინ არავინ სხვა ჯგუფი არ ჩანს, რომელსაც შეძლებოდეს „გ. წერეთლის ჯგუფისათვის დაესწროს“, ფული წამოიღეს, რადგანაც ეგონათ, რომ დამარცხება დროებითი იყო, როცა საბოლოო დამარცხებაში დარწმუნდნენ, უცხოეთში გადმოიხვეწენ, წამოღებული თანხის დიდი ნაწილი, მეგზურისა და მგზავრობის ხარჯებს მოანდომეს; გ. წერეთელს ის ფული არ ბარებია, როგორც კი პარიზში ჩამოვიდნენ, ანგარიში გაუკეთეს მთავრობას და ჭიათურის ამხანაგებს. ეს ანგარიში არ დაკარგულა, დღესაც შეუძლია ნახოს არქივში ბ.—მა სულხანიშვილმა და მამინ, თუ ბ. სულხანიშვილი გულწრფელია, შეიძლება შეინანოს მისი უსაფუძვლო ცილისწამება.

ჩემი აქ გამოთქმული საყვედურები ოდნავადაც ხელს ვერ შემიშლის ქებადიდება მივაგო ბატონ ალ. სულხანიშვილს, რომელმაც ლეგენდად ქვეულ ქაქუცა ჩოლოყშვილის წინამძღოლობით, გამირული წინააღმდეგობა გაუწია ჩვენი ქვეყნის დამპყრობელებს და, რომელიც აგვისტოს აჯანყების დამარცხების 60 წლისთავს ხვდება, როგორც მამულის გულგაუტეხელი და დაუღალავი დამცველი-მეომარი.

ბ ო ლ ო თ ქ მ ა

ყველასათვის, ვისაც სწამს ჩვენი ერის მომავალი და მას ემსახურება, 1924 წლის აჯანყება, დიდ მწუხარებასთან ერთად, წარმოადგენს უძირო, თავანკარა იმედების ფურჩქვნა-ყვავილობას. ახალ ხანაში მის წინ არასოდეს ასე ცხადად არ გამოვლინებულა საჯაროდ ქართველი ხალხის, მისი ღრმა, ჭეშმარიტად ხალხური ფენების, თავდადებული ტრფიალი სამშობლოს დამოუკიდებლობისა და თავისუფლებისადმი. იგი დიდხანს დარჩება ჭეშმარიტ პატრიოტობის მისაბაძეტალონად.

თავს ნებას მივცემ ეს სიტყვაობა დავამთავრო სიმონიკა გოგიბერიძის, გურიაში აგვისტოს აჯანყების მამაცი და შეგნებული მონაწილის,—სიტყვებით :

„ქართველი ერის ისტორია, ეს მუდმივი, შეუწყვეტელი ბრძოლაა არსებობისათვის, თავისუფლებისათვის. ჩვენს წარსულში ხშირად გქონია შავი დღეები, როცა ქართველი ერი მოსპობაზე იყო მისული. და ამ დროს ერთი ნაწილი ქართველებისა მტერთან შეგუების გზას

ადგებოდა, ხან სპარსელობდა, ხან თურქობდა, ხან მონგოლი იყო და ხან რუსი და ყველივე ამას უდიდეს, გონიერ ხერხად სთვლიდა, თავი ერის მხსნელად მოჰქონდათ. ქართველი ერი რომ ამ პოლიტიკას გაჰყოლოდა, დღეს ჩვენ ყველაფერი ვიქნებოდით გარდა ქართველებისა. საბედნიეროდ იყო კიდევ სხვა ქართველობა „გიჟი“, „უნაგარიშო“, „წინდაუხედავი“, მუდამ შეთქმული, მუდამ აჯანყებული, მოუსვენარი, მტრის რიცხვისაგან თითქმის მუდამ ძლეული, მაგრამ მაინც გაუტეხელი... აი ამ ხალხს უნდა ვუმადლოდეთ, რომ ჩვენ კი არ მოვისპეთ, არამედ ჩვენი მტრების მოსპობას და დაგლახებას მოვესწარიო.

1921 - 1924 წლებში საქართველოს ასეთი ხალხი უძლოდა წინ, ასეთმა ხალხმა დაჰკრა უძლიერეს მტერს, ასეთმა ხალხმა მორეცხა საქართველოს გუშინდელი სირცხვილი, და ჩაჰყარა სამუდამო საფუძველი, საკუთარი ძვლებით და სისხლით შედლუღებულ, სულიერად მკვდრებით აღმდგარ ეროვნულ საქართველოსი.

ამ საზომით უნდა მიუდგეთ ჩვენ 1924 წლის აგვისტოს აჯანყებას. ვინც ამ შეხედულებას იზიარებს, მან იცის, რომ ჩვენი მომავალი ბრწყინვალეა, რომ საქართველო მიიღებს იმას, რისიც ღირსია ის, რომ „მოგა დრო და თავს აიშვებს, იმ ჯაჭვს გასწყვეტს გმირთა გმირი, სიხარულად შეეცვლება ამდენი ხნის გასაჰირი.“ [ს. გოგიბერიძე: „ბრძოლა სამშობლოსათვის“, პარიზი 1938.]

გ. წერეთელი

წყართოა დასახელება

- ივ. ზურაბიშვილი: „საქ. საერთაშორისო მდგომარ-ბა“, პარიზი 1936.
 კ. გვარჯალაძე: „საქ. ს.დ.მ.პ. მუშაობა საზღვარგ-ეთ“, პარიზი 1936.
 ს. ზალდასტანიშვილი: „საქ. 1924 წ. ამბოხება“, მიუნხენი 1956.
 ს. გოგიბერიძე: „ბრძოლა სამშობლოსათვის“, პარიზი 1938.
 ალ. სულხანიშვილი: „ჩემი მოგონებანი“, სან-ფრანცისკო 1981.
 ალ. კარგარეთელი: „ქაქუცა ჩოლოყაშვილი“, პარიზი 1981.
 ალ. ბადურაშვილი: „ჩემი თავგადასავალი“ „ივერი“ №25, პარიზი 1982.
 ვ. ჩუბინიძე: „მოგონება“, პარიზი 1953.
 გ. წერეთელი: „ვ. ჩუბინიძის მოგონების გამო“, „თ.ტ.“ №5, 6გ;
 გრ. წერეთელი: „გ. წერეთლის ხსოვნისათვის“, პარიზი 1961.
 „ „ : „ქართ. ემიგრაცია და ადამიანები“, პარიზი 1971.

Documents relatifs a la question de la Georgie devant la Societe des Nation. Paris 1925.

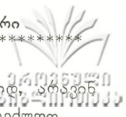
ს ა ხ ე ლ მ წ ი ფ ო მ კ ვ ლ ე ლ ო ბ ა

ეროვნული
პენსიონატი

გ ა ს უ ლ ი წ ლ ი ს 18 - 19 ნოემბერს საქართველოში მომხდარი თვითმფრინავის გატაცების ცდის შედეგად დატრიალებული ტრადე - დიის ეპილოგი, ბოლოს და ბოლოს, ოფიციალურად ცნობილი გახდა, „ტასის“ და „საქინფორმის“ განცხადებების მიხედვით: თეიმურაზ ჩიხლაძეს, ყოფილ მღვდელს და ბოროტმოქმედთა სულიერ მამას, ძმებს კახა და პაატა ივერიელებს, ექიმებს, და 23 წლის კინომსახიობ გერმანე კობახიძეს, საქ. უმაღლესმა სასამართლომ, სასჯელის უმაღლესი ზომა—სიკვდილი მიუსაჯაო. ხოლო, 19 წლის თინათინ ფეტვიაშვილს— 14 წლის პატიმრობა, და თბილისის აეროპორტზე მოსამსახურე ქალიშვილს, ანა ვარსიმაშვილს—3 წლის პირობითი პატიმრობა და 5 წ. აკრძალვა „აეროფლოტში“ სამსახურის.

ეს შემადრწუნებელი ცნობა გადმოსცა „რეიტერის“ სააგენტომ მოსკოვიდან და დასავლეთის პრესამ გაავრცელა პარასკევს 17 აგვისტოს, „ტასის“ განცხადებას კი ადგილი ჰქონდა ოთხშაბათს საღამოს, 15 აგვისტოს.

17 აგვისტოს ფრანგული გაზეთი „ლე კოტიდიენ“ გვაწვდის დამატებით ცნობებს, რომლებიც მას მიუღია „ქართველ დისიდენტთა წრეებიდან.“ ჩამოთვლის რა შეთქმულთა ჯგუფის წევრებს, ასკვნის: ყელა იყო შედარებით ახალგაზრდა და ეკუთვნოდა ინტელიგენციას, ისევე, როგორც თბილისის ლიტერატურის და ხელოვნების ფაკულტეტის 7 სტუდენტი, რომლებიც გასულ წლის 11 ივნისს დააპატიმრეს, საქართველოს რუსეთის იმპერიასთან შეერთების 200 წლისთავის ოფიციალური ზეიმის საწინააღმდეგო მანიფესტაციებში მონაწილეობისა გამო. „ახალგაზრდობის მრისხანების ეს დამთხვევა, ყველ შემთხვევაში, გამოხატავს იმას, რომ ქართველ ახალგაზრდობაში ადგილი აქვს აშკარა უკმაყოფილებას ხელისუფლებისადმი“, ასკვნის გაზეთი „კოტიდიენი“. და აგრძელებს ქართველ „დისიდენტებისაგან“ მიღებულ ცნობებს: „ჩვენ გავაცეთთ ასე, რათა მოგვეპოებია თავისუფლება“, განაცხადეს პროცესზე ბრალდებულებმა. გასამართლებას ადგილი ჰქონდა პირველსა და ცამეტ აგვისტოს შორის, მას ესწრებოდნენ მხოლოდ განსასჯელთა ოჯახის წევრები და მოკლულ მოსამ-

სახურეთა (თვითმფრინავის ეკიპაჟი) კოლეგები. სამაგიეროდ არ არის არ ყოფილა თვითმფრინავის მგზავრებიდან, რომლებსაც შეეძლოთ, უკუვედოთ ან დაემოწმობიათ ბრალდებულთა განცხადება იმის შესახებ, რომ „სისხლიანი ბოლოს პასუხისმგებლობა „უშიშროების სპეციალურ ბრიგადას“ ეკისრება, რომელმაც იერიში მიიტანა თვითმფრინავზე“, —უთქვამს ერთ პირს, რომელსაც მოუხერხებია პროცესზე დასწრება. იგივე პირის თქმით: „ბრალდებულთა დამცველები, როგორც ყოველთვის ასეთ შემთხვევაში, სასამართლოს მიერ იყვნენ დანიშნული. ერთმა მათგანმა თქვა: „ყოველ შემთხვევაში, საქმე წინასწარ არის გადაწყვეტილი და ადგილი არ ექნება არავითარ გასაჩივრებას.“ ამრიგად სასამართლოს არ შეუძლონ დასაბუთება კახას, უფროსი ძმა ლეკიშვილის განცხადება, რომლითაც ის თავის თავზე იღებდა, თვითმფრინავის გატაცების მთელ პასუხისმგებლობას, ორგანიზაციას და კვლავ ფერს, რაც მას თან მოჰყვა.

ირაკვევა, რომ კორეის თვითმფრინავის დამსხვრევის სამი თვის შემდეგ, „უშიშროების სპეციალურ ბრიგადას ერთი წუთითაც არ უყუარებია, ისე მიიტანა ჯიქური იერიში და მათი ეს მხეცური მოქცევა უნდა იყოს მიზეზი იმ ინციდენტის, რომელსაც მოყვა ათი მსხვერპლი.

ერთი კურორტული ამბავი, რომელიც შეიძლება პასუხი გამოდგეს ზოგიერთი გამოურკვეველი კითხვების: 2 ჯარისკაცი, რომლებიც მონაწილეობდნენ თვითმფრინავ „ტუპოლევის“ იერიშში, უნდა წარსდგნენ სამხედრო ტრიბუნალის წინაშე „უწესრიგო მოქმედების“ ბრალდებით. ორი ჰიპოტეზა: შეიძლება ვიგულისხმოთ, რომ ისინი პასუხისმგებლები არიან მგზავრების მოკვლის; ან არა და, მათ გაამხილეს ის ამბავი, რაც საიდუმლოს შეადგენდა. ასეთია ჟურნალ-სტუდიის დიუპუას კორესპონდენცია, გამოქვეყნებული ფრანგულ გაზეთ „ლე კონტიდიან“-ში, 1984 წ. 17 აგვისტოს თარიღით.

საბჭოთა ოფიციალური პრესის მიხედვით

როგორც ჩვენმა მკითხველებმა იციან, ფართო საზოგადოებამ, არც სამშობლოში და არც მის გარეთ, არ იცის სარწმუნო ცნობები, საქ-ში გასულ წლის 18-19 ნოემბერს მომხდარ საჰაერო ტრადენიის შესახებ, რადგანაც საბჭოთა ხელისუფლებამ იდუმალბით შემოსა ის საჯაროდ, ხოლო ფარულად ცდილობდა გზა-კვალი აერია, ვინც სიმართლის გაგებას შეეცდებოდა. ჩვენ, თუ გონის ჰერეტიკით არა, იქნებ ინსტიტუტურად, მივხვდით, რომ „სუკ“-ის ასეთი კონსპირაცია,

კარგს არაფერს მოასწავებდა და ამიტომაც დაუყოვნებლივ განვაგვიანა, რომ პასუხისმგებლობაში მიცემულთ ესარგებლათ მათი მდგომარეობის შესაბამის საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებებში, კერძოდ დამცველ-ვეჭილთა არჩევის და მათი შეუზღუდველი მომსახურების უფლება. ავტენხეთ განვაგვიანა, არა საპაერო პირატობის აქტის დასაცავად და სასარგებლოდ, არამედ - წესიერი გამოძიებისა და მიუტკრიძობელი მართლმსაჯულების სასარგებლოდ, რომ ადგილი არ დარჩენოდა პოლიტიკურ მკვლელობას, სახელმწიფოს მიერ. სავალალოდ ჩვენდა და ყველა იმათ სამარცხვინოდ, ვის მოვალეობასაც შეადგენს მსოფლიოში ადამიანის უფლებების და ღირსების დაცვა, ჩვენი სასოწარკვეთილი კივილი დარჩა „ხმად მღალადებლისა უდაბნოსა შინა!“

რადა უნდა ვუსაყვედუროთ უცხოელებს, რომლებსაც ქართული ხორცი ჩვენსავით არ სტკივათ, მაშინ, როცა თვით ჩვენი ემიგრაციის ერთი ნაწილი წარმოუდგენელ გულგრილობას შეუპყრია (იქნებ ცნობილი საბჭოური დეზინფორმაციის გავლენით?), ხოლო მეორე ნაწილი პირუტყულ შიშს შეუპყრია და ხმის ამოღება ვერ გაუბედია.

როგორც კი ევროპაში გავრცელდა საბჭოთა სააგენტოს კომუნიკე, დიდხანს ამაოდ ვეძებდით საბჭოთა პრესის გამომხაურებას და ბოლოს, ა. წ. .28 აგვისტოს გაზეთ „ახალგაზრდა კომუნისტში“ [ს.ს.ს.რ. კომკავშირის ც. კომიტეტის ორგანო] მივაკვლიეთ „საქინფორმის“ საკმაოდ ვრცელი კომუნიკე-სტატია, სათაურით: „რესპუბლიკის სახელოთ.“

ცრუობა თვით სათაურიდან იწყება, რომელსაც ჩვენი განმარტება არ ესაპიროება, და რაც უფრო წინ და წინ მიდიხართ, სულ უფრო ცხადი ხდება, რომ საქმე გაქვთ უნიკო ზღაპართან, რომლის ავტორს თუ ავტორებს მიზნად დაუსახავთ ბრალდებულთა შემზარავად წარმოდგენა და მათი სიკვდილის განაჩენის აპოლოგია.

„საქინფორმის“ მორალისტები ასეთ კვალიფიკაციას აძლევენ 4 ქართველი ახალგაზრდის სიკვდილით დასჯის განაჩენს:

„მართლმსაჯულების მიზანია ამკვიდრებდეს სამაგიეროს მიზღვის გარდუვალობის პრინციპს. საზოგადოებრიობა ვერ იარსებებს, თუ მტკიცედ არ იქნა დაცული ეს პრინციპი. ბოროტმოქმედების უპასუხოდ დატოვება უკვე თავად არის სოციალურად საშიში. სიტუაციას ფრთხილად უნდა შევხედოთ. ამ შემთხვევაში გულმონწყალება გულმონწყალებისათვის აბსტრაქტული ჰუმანიზმია. იგი ნაყოფს არ იძლევა.“

აქ „საქინფორმს“ ჯერ უნდა შევნიშნოთ, რომ ბოროტმოქმედების პასუხგება არ ნიშნავს აუცილებლად სიცოცხლე მოუსპო ადამიანებს,

რომლებსაც წინასწარი განზრახვით არ მოუკლავთ არავინ და შემდეგ კი, კითხვას დავუსვამ: რას უშვრება ის კომუნისტური პარტიების მიერ საჯაროდ აღიარებულ პრინციპს კრიმინალურ დარგში, რომ ყველა ბოროტმომქმედი შეიძლება გამოსწორდეს და სასარგებლო მოქალაქედ იქცეს?

„საქინფორმის“ კომუნიკის მიხედვით შეგვიძლია უკეთ დავაზუსტოთ, თვითმფრინავის გატაცების მცდელობის მონაწილეთა ვინაობა, რაც ზოგიერთ შემთხვევაში დამახინჯებული იყო უცხოეთის პრესის მიერ.

— გრიგოლ ტაბიძე, 32 წლის არქიტექტი, თბილისის არქიტექტურის ინსტიტუტის კურსდამთავრებული, „საქინფორმის“ მიხედვით, მოიკლა შტურმან ვ. გასოიანის ტყვიით. მამამისი, თეიმურაზ ტაბიძე, მომხდარ ტრადიკულ ამბამდე იყო თბილისის პროექტექანათლების სახელმწიფო კომიტეტის საპროექტო ბიუროს დირექტორი, კომუნისტური პარტიის წევრი.

— იოსებ წერეთელი, 25 წლის თბ. სამხატვრო აკადემიის კურსდამთავრებული, მამა-კ. წერეთელი იყო საქ. მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, თბ. სახ. უნივერსიტეტის პროფესორი. ტრადიკული ამბის შემდეგ მოხსნილი. იოს. წერეთელი დასჭრა იგივე გასოიანმა, მაგრამ „საქინფორმი“ აღარ მართავს, ვინ მოკლა და რა პირობებში ის.

— დავით მიქაბერიძე, 25 წლის, თბ. სამხატვრო აკადემიის მეოთხე კურსის სტუდენტი, მამა—რაყდენი იყო საქ. „ინტურისტის“ საამშენებლო ტრესტის მმართველი, ტრადიკულ ამბის შემდეგ მოხსნილი. ყველა ცნობების მიხედვით, დ. მიქაბერიძემ თავი მოიკლა, რომ პოლიციას ცოცხალი ხელში არ ჩავარდნოდა.

— ძმები კახა და პაატა ლეკიშვილები, რომლებიც შემდეგ „ტასმა“ და „საქინფორმმა“ ივერიელებად გამოაცხადეს, პირველი იყო 29 წ. ექიმი-თერაპევტი, პაატა კი 27 წ. ექიმი-ქირურგი, დამთავრებული ჰქონდათ მოსკოვის პატრის ლუმუმბას სახელობის უნივერსიტეტი, მამამთი-ვაჟა იყო თბ. ექიმთა დახელოვნების ინსტიტუტის კათედრის გამგე, პროფ. ანდოკრინოლოგი, მოხსნილია თანამდებობიდან.

— გერმანე(გეგა) კობახიძე, 23 წ., კონოსტუდია „ქართული ფილმის“ მსახიობი, მამა გაშორებულია ოჯახთან, დედა—ნათელა მაჭავარიანი თბ. მოზარდმაყრებელთა ქართ. თეატრის მსახიობია. როგორც ირკვევა, გ. კობახიძე ღრმად მორწმუნე ყოფილა.

— თინათინ ფეტვიაშვილი, გ. კობახიძის მეუღლე, 19 წ., თბ. სახელ-

მწიფო სამხატვრო აკადემიის მესამე კურსის სტუდენტი ქალონა ნახაშვილი ჯვარდაწერილი გ. კობახიძეზე, მამამისი, გლადიმერი, მეცნიერ-ნამშრომელი გაცილებულია თინას დედასთან, ცხოვრობს მოსკოვში, თინას დედა—თამარ გლურჯაძე იყო მომხდარ ტრადედიამდე თბ. სახ. უნივერსიტეტის ფიზიკის კათედრის მეცნიერი თანამშრომელი.

— ანა ვარსიმაშვილი, თბ. აეროპორტის მოსამსახურე, იმ საბედისწერო დღეს მორიგედ მყოფი, რომელიც „საქინფორმის“ მიხედვით, გულუბრყვილად დაეხმარა შეთქმულებს, თვითმფრინავში იარაღის შეტანაში, მიღებული კონტროლის გარეშე.

— ანა მელივა და ევგენია შალუტაშვილი, იგივე სამხატვრო აკადემიის სტუდენტები, თ. ფეტვიაშვილის მეგობრები იყვნენ და მისი ჯვარისწერის ხელის მომკიდებები; „საქინფორმის“ მიხედვით, მათ არაფერი არ იცოდენ შეთქმულების, ამ მოტივით, ისინი დუყვენებლივ ჩააბარეს მშობლებს ისე, რომ საბჭ. საჯამომძიებლო ორგანოთა სუსხი არ განუცდიათ; მით უკეთესი მათთვის, მათი მშობლებისთვის და საქართველოსთვისაც! იცოდენ, ვინც პარტიული და კლასთა ბრძოლის პრინციპების სახელით, ქართველ მამულიშვილებს სდევნიან, აპატიმრებენ, აწამებენ და უწყალოდ ხოცავენ, რომ ჩვენ ასეთი თვალსაზრისით არ ვუდგებით არც მოვლენებს და, მით უფრო, არც ადამიანებს.

— თეიმურაზ გლადიმერის ძე ჩიხლაძე, ქართ. მართლმადიდებელი ეკლესიის ღვთისმსახური დაპატიმრებამდე (მამა თეოდორედ წოდებული), 33 წლისა; საპაერო ტრადედიამი მისი სახელი აქამდე არსად არ გამოჩენილა, ხოლო, როცა სასამართლოს განაჩენი გამოცხადდა, სიკვდილმისჯილთა შორის ის სულ თავშია და იგი გამოცხადებულია „ბოტოტომოქმედთა ბანდის მეთაურად, მაგრამ, თვით „საქინფორმის“ მიხედვით, ჩიხლაძეს, არამც თუ მონაწილეობა არ მიუღია მისი სულიერი მოწაფეების მიერ განხორციელებულ თვითმფრინავის გატაცების ცდაში, არამედ მან არც კი იცოდა რა, მისი განზრახვის შესახებ. ამ საკითხზე კიდევ შეგჩერდებით უფრო დწვირლებით.

„ტუპოლევის“ გატაცების სცენარი

„საქინფორმის“ მიხედვით, თვითმფრინავის აერიკაში გატაცების შეთქმულება დიდი ხნით ადრე მზადდებოდა და მას თავიდან მეთაურობდა მამა თეოდორე, მაგრამ, როგორც ითქვა, შემდეგ ახლგაზრდებმა, თავიანთი განზრახვის გეგმა და განხორციელება აღარც კი

გაუმხილეს მას და, მაშასადამე, არც ტრადიციის მონაწილე ვარაუდობდი. შეთქმულმა ახალგაზრდებმა ისარგებლეს გ. კობახიძის და ს. ფეტვიანვილის ქორწინებით, საქორწილო მოგზაურობის სცენა გაითამაშეს, რათა უკედ მოედუნებინათ პოლიციური მეთვალყურეობა:

წინა დღით ჯვარდაწერილთა წყვილი, ხელის მომკიდებებით—დ. მიქაბერიძე, იოს. წერეთელი, ანა მელივა, ევ. შალუტაშვილი—გამოცხადდებიან 18 ნოემბრის ნაშუადღევს თბილისის აეროპორტზე, ვითომც შეზარხოშებულები, ვაეებს კიდევ ხელში უჭირავთ შამპანური ღვინის ბოთლები, ქალიშვილებს კი მომცრო ხელბარგი, ცეცხლმსროლელ იარაღით და ხელყუმბარებით საცხე. რეჟიმის ბობოლგებისთვის განკუთვნილი სალონით, მათ უკონტროლოდ გადატარებთ, მათი მეგობარი, სალონის მორიგე ქალიშვილი, ანა ვარსიმაშვილი. დანარჩენი მათი შეთქმული მეგობრები — პაატა და კახა ივერიელები და გრიგოლ ტაბიძე—ჩვეულებრივ მგზავრებთან ერთად გაივილიან საერთო დარბაზს და თვითმფრინავში მათ შეუერთდებიან. „ტუპოლევის“ თვითმფრინავი დაგვიანებით აფრინდება და კურს აიღებს მისი პირველი ესკაღის—ბათუმის მიმართულებით და ამ მომენტიდან შეთქმულები იწყებენ მოქმედებას: იარაღდებიან. აქამდე შეგიძლიათ ირწმუნოთ „საქინფორმის“ მოთხრობა; ამის შემდეგ კი ის თავისი ულოლიკობით აშკარად ამუღანებს მის პროპაგანდისტულ განზრახვას: რაც შეიძლება შეფერებში დაგვიხატოს შეთქმულთა მოქცევა, რათა გაამართლოს „სასამართლოს“ მკაცრი განაჩენი, და ამისათვის ის არ ინდობს იმათაც კი, ვინც უკვე თვითმფრინავში დაიღუპენ.

„საქინფორმის“ მიხედვით, კახა ივერიელი და სოსო წერეთელი წაწამოდებიან და პილოტის კაბინისკენ გაემართებიან, რაც ნიშანია მოქმედების დაწყების. სწორედ ამ მომენტში, პაატა ივერიელი ხელს დასტაცებს შამპანური ბოთლს და თავში ჩაარტყავს მამაკაცს, მასვე მიბრჯნით ესვრის გრ. ტაბიძე და ასე ჰკლავენ უდანაშაულო მგზავრს, რომელიც შემდეგ აღმოჩნდება ალუდა სოლომანია, „რუსთაველის“ სამმართველოს უფროსი. პირველ გასროლას მოყვება რამდენიმე სხვა. ტაბიძე და მიქაბერიძე ესვრიან და მძიმედ სჭრიან ა. პლოტკას, რომელიც პილოტის ფორმაში იყო და წამომდგარ მგზავრს—გვალას, და, მხოლოდ ამის შემდეგ თითქოს, „პაატა ივერიელმა და კობახიძემ ხელყუმბარები აღმართეს და მგზავრებს დაემუქრნენ, რომ წინააღმდეგობის გაწევის შემთხვევაში თვითმფრინავს ააფეთქებდნენ და უბრძანეს, იატაკზე გაწოლილიყვნენ.“ ნორმალური და გონიერი ადამიანებისაგან მოქმედების ასე დაწყება შეუძლებელია: შეთქმულები

აღბათ ჯერ ხელკუმბარებს აღმართავდენ, თავიან განზრახვას ვაგაშობი აცხადებდენ, იატაკზე დაწოლის და გაუნძრევლობის ბრძანებას, ვახ- ცემდენ და მხოლოდ ამის შემდეგ, ვინც წინააღმდეგობას გაბედავ- და, დაეკრათ და მოეკლათ კიდეც.

თვითმფრინავის პილოტთა კაბინა დაჯავშნულია, მხოლოდ ბორტ- გამცილებელმა იცის როგორ დააკაკუნოს, რომ კარები გაუღონ. კ. ივერიელი და წერეთელი აიძულებენ ბორტ-გამყლ კრუტიკოვას, გა- აღებინოს პილოტთა კაბინის კარები. „კრუტიკოვას დაკაკუნებაზე პი- ლოტთა კაბინის კარი გააღო შტურმან - ინსტრუქტორმა ზ. შარბათი- ანმა, მაშინვე, ხმის ამოუღებლად, მას ესროლეს ერთხელ ტაბიძემ და ექვსჯერ კახა ივერიელმა. დამნაშავენი მისცივიდნენ პილოტებს, რომლებიც თვითმფრინავს მართავდნენ. თავისი ადგილიდან წამომხტა- რი ბორტმექანიკოსი ანზორ ჭედია იქვე მოცულა ტაბიძის ტყვიამ. და მაშინ შტურმანის სამუშაო ადგილიდან, რომელსაც ჩვეულებისა- მებრ ფარდა ჰქონდა ჩამოფარებული, გაისმა საპასუხო გასროლა. შტურმანმა ვ. გასოიანმა, რომელმაც ელვის სისწრაფით შეაფასა სი- ტუაცია, პირველივე გასროლით მოკლა გ. ტაბიძე, მძიმედ დაჭრა კ. ივერიელი და ი. წერეთელი. სიტუაცია კი მეტად დიდ საფრთხეს ქმნიდა - მოსალოდნელი იყო მართვის დაკარგვა, კაბინის ჰერმეტიზა- ციის დარღვევა, ხანძარი და თვითმფრინავის ჟანგბადის სისტემის აფეთქება. ვ. გასოიანის მოქმედებამ შესაძლებლობა მისცა ეკიპაჟს კაბინაში შეეფხანა სასიკვდილოდ დაჭრილი ზ. შარბათიანი და ჩაე- კეტა კარი. თვითმფრინავის მეთაურმა ა. გარდაფხაძემ უბრძანა პილოტ-სტაჟიორს ვ. გაბარაევს თვითმფრინავი სხვადასხვა მხარეს გადაეხარა და ამით ხელი შეეშალა ბანდიტების შემდგომი მოქმედე- ბისათვის, დაუკავშირდა დედამიწას და დაჯდომის ნებართვა ითხო- ვა. თვითმფრინავმა კურსი თბილისისაკენ ატოა.“

სანამ წინ წავიდოდეთ, „საქინფორმის“ ეს ვერსიაც უნდა განვმა- რტოთ: საბჭოთა „სასამართლომ“ ბოროტმოქმედნი სალი გონების მქონებლებად შეამოწმა აღბათ, რომ ისინი ფსიქიატრული მკურნა- ლობის მავივრად, ჯალათებს გადაცა სასიკვდილოდ. სალი გონების ადამიანები კი ასე ვერ მოიქცეოდენ. შეთქმულთა ანგარიშში არ- ამც და არამც არ შედიოდა თვითმფრინავის ეკიპაჟის ამოხოცვა, რადგანაც, ამ შემთხვევაში, უმკველი დაღუპვა ელოდა თვითმფრი- ნავს, მგზავრებსაც და თვით შეთქმულებსაც. ამიტომ, ისინი გაუფ- რთხილებლად თავიდანვე სასიკვდილოდ არ დაჭრიდენ შარბათიანს და არც ან. ჭედიას მოკლავდენ. ორში ერთი: ან შარბათიანი და

კედია მსხვერპლნი გახდენ, შეთქმულთაღმი წინააღმდეგობის გაწევის, ან არადა, შტურმანმა გასოიანმა პირველმა ესროლა პილოტთა კაბინაში შევარდნილ შეთქმულებს, რამაც გამოიწვია უკანასკნელთა საპასუხო სროლა, რომელსაც შეიძლება მოყოლოდა, არა მხოლოდ შარბათიანის და ჭედისა, არამედ მთელი ეკიპაჟის სიკვდილი და თვითმფრინავის კატასტროფაც. გასოიანი გმირად გამოაცხადეს, ორდენი ჩამოჰკიდეს გულზე და დღეს ვინ გახდება მას რამე უსაყვედუროს. შეუცდომლად შეიძლება ითქვას, რომ გასოიანი, მისი უფროსების ბრძანების თანახმად, იარაღით ხელში ჩასაფრებული იყო, რომ ეკიპაჟი დაეცვა მოსალოდნელ საჰაერო პირატების თავდასხმისაგან, თუნდაც ამას მოჰყოლოდა თვითმფრინავის კატასტროფაც. ჩვენ, რა თქმა უნდა, ტრალედიის ჭეშმარიტ სცენას ვერ აღვადგენთ და არც შეიძლება ამის პრეტენზია გვქონდეს, მაგრამ ჩვენთვის ცხადი ის არის, რომ „საქინფორმის“ მოთხრობა ტყუილია, განზრახ შეთხზული, ულოღიკო ტყუილი.

მივყვით მაინც „საქინფორმს“: „მიქაბერიძემ უწესრიგო სროლა დაიწყო. შემდეგ პისტოლეტის ტარი ჩაართვა ბორტამცილებელ ი. ხიმინის. კობახიძემ კი თმებში სწვდა ქალს და სავარძელს დააკრა. სალონში ისმოდა დაჭრილთა კვნესა, ბავშვის ტირილი, ითხოვდნენ შველას. დაიჭრნენ ა. მელივა, ე. შალუტაშვილი, ბორტამცილებელი ი. ხიმიჩი, მგზავრები ი. კილაძე, ი. ინაიშვილი, ი. კუნდარენკო.“ „შეტაკების 27 წუთი და უაღრესად მღელვარე თოთხმეტი საათი აეროპორტში... გრძელი თოთხმეტი საათი, სანამ ბანდის ცოცხლად დარჩენილი მონაწილეების შეპყრობა და გაუფენებლბა მოხერხდებოდა. 14 საათს მიმდინარეობდა ბანდიტებთან მოლაპარაკება. აეროპორტში მოიყვანეს მათი მშობლები. შვილებმა მათ თვითმფრინავთან მიახლოების საშუალებაც კი არ მისცეს – აფეთქებით იმუქრებოდნენ. გამტაცებლებს წინადადება მისცეს დანებებულიყვნენ. ეს დანაშაულის შემამსუბუქებელი გარემოება იქნებოდა. და ბოლოს სთხოვეს, დაჭრილები და მცირეწლოვანი ბავშვები მაინც გაენთავისუფლებიათ... როცა ნათელი გახდა, რომ მიღებული ზომები უშედეგოა, გადაწყდა ბანდიტების გაუფენებლბა. რადაც არ უნდა დამჯდარიყო ეს უნდა მოეხდინათ, რადგან ყოველ საათს ბანდიტები სულ უფრო რწმუნდებოდნენ გამოუვალ მდგომარეობაში და მზად იყვნენ, გადაეღათ უკიდურესი ნაბიჯი. საჭირო იყო მგზავრების ხსნა. გამოძახებულმა ოპერატიულმა ჯგუფმა შეიმუშავა დეტალური გეგმა. შექმნილ ვითარებაში ძნელია ივარაუდო, რას მოიმოქმედებს გამხეცებული ბანდა

და ამიტომ რამდენადაც შესაძლებელი იყო, დააზუსტეს დისლოცირებული სალონებში და ზუსტად გაიანგარიშეს დამნაშავეთა შეპყობის ეტაპები. ოპერაცია დაიწყო დილის 6 საათ. და 27 წ-ზე და დამთავრდა 6 საათსა და 35 წ-ზე. ბანდის წევრები გააუვნებლეს და თვითმფრინავიდან გამოიყვანეს 8 წუთში.„

არც ერთი სიტყვა, თუ რამდენი სიცოცხლის ფასი დაჯდა ეს 8 წუთიანი ოპერაცია. ამ გრძელი მოთხრობის მიზანი ცხადია: მისი დანიშნულებაა, თვითმფრინავის გატაცების მცდელებს გადააბრალოს ყველას მოკვლა და დაჭრა და გააქარწყლოს ხმები, იმის შესახებ, რომ სწორედ „უშიშროების სპეციალური კომანდოს“ უხეში იერიშის გამო ადგილი ჰქონდა ასე მრავალრიცხოვან მსხვერპლსო.

საბჭოთა „სასამართლომ“ ვერც ის დაადგინა (ყოველ შემთხვევაში, საჯაროდ არას ამბობენ), თუ რა იყო შეთქმულთა მიზანი, რადგანაც, თვითმფრინავის გატაცება, შეიძლება საშუალება ყოფილიყო, მაგრამ – არა მიზანი. „საქინფორმის“ განმარტება: „ბანდიტებს გეზი ამერიკის შ. შტ.-საცენ ჰქონდათ, იქ კი, მოგეხსენებათ, „სისხლით შეუღლებავი“ გზით თავს ვერ მოიწონებთ, ამიტომ საჭიროა სწორედ „ბრძოლით“ მიაღწიო მიზანს, და ამის ნივთმტკიცებად წარადგინონ ნადავლი საბჭოთა თვითმფრინავი დახოცილი მგზავრებით“ და ეს ანტიამერიკული სიბრძნე, რომ ცოტათი მაინც გაამაგროს, პასუხისგებაში მიცემულ კ. ივერიელს ათქმევიანებს: „...გვინდოდა ამერიკელების გული მოგვეგო თვითმფრინავის გატაცებით... დარწმუნებული ვიყავით, რომ თავისიანებად მიგვიღებდნენ...გვინდოდა, იქ რადიოთი გამოვსულიყავით და წინასწარ ვიცოდით, რომ ცილს დავწამებდით სამშობლოს“-ო,- ვერაფრით ვერ გამოდგება შეთქმულთა მიზნის ასახსნელად, მაგრამ აშკარად უჩვენებს საჭოთა პროპაგანდის რასისტულ ხასიათს: ყოველი საშუალებით გაადვივოს საბჭოთა მოქალაქეებში ზიზღი, მტრობა, ანტაგონიზმი ამერიკელ ხალხისა და მისი მთავრობისადმი.

თეიმურაზ ჩიხლაძის შესახებ

ჯერ სრულად მოვიყვანოთ, რას ამბობს „საქინფორმი“ შეთქმულებაში თ. ჩიხლაძის როლის შესახებ: „თეიმურაზ ჩიხლაძე, მამა თეოდორე, როგორც თავის თავს უწოდებდა; მის მიერ შეკოწიწებული ბანდის „სულიერი მამა“; თეორეტიკოსი, ორგანიზატორი და დანაშაულებრივ მოქმედებათა წამქეზებელი...სწორედ ჩიხლაძემ დაუსახა მიზნად დანაშაულებრივ ჯგუფის წევრებს ცეცხლსასროლი იარაღის

შეძენა და ის აპირებდა შეეტანა იარაღი თვითმფრინავში. ანდროს ქვეშ: „ცოტა ქვემოდ კი „საქინფორმი“ აგრძელებს: „როგორ მოხდა, რომ ჩიხლაძე, ბანდის მეთაური, იმ დღეს, როცა ჰაერში ტრაგედია დატრიალდა, თვითმფრინავში არ აღმოჩნდა. უფრო მეტიც: მას ეჭვადაც კი არ ჰქონია, რომ მის მორჩილებას თავდადწეულმა „სამწყაომ“ გადაწყვიტა ემოქმედა, როგორც იტყვიან, საკუთარი რისკით.“

ჯანდაბას „საქინფორმის“ დანარჩენი ულოლიკო მსჯელობა, იმის დასამტკიცებლად, თუ როგორ მოხდა, რომ თ. ჩიხლაძე შეთქმულებთან ერთად არ იყო თვითმფრინავში და არც შეთქმულების კურსში ყოფილა, მართლმსაჯულებისთვის მთავართა მთავარია იმის კონსტატაცია, რომ ჯგუფის სულიერმა მოძღვარმა მამა თეოდორემ, არც არაფერი იცოდა მისი ჯგუფის დანაშაულებრივი განზრახვის, რომ ხელი შეეშალა და თვითონ ხომ მომხდარ ტრადედიაში, არც შორიდან და არც უშუალოდ, მონაწილეობა არ მიუღია!

ამიტომ, მართლმსაჯულებას არ შეეძლო მისი სიკვდილით დასჯა, ის არა მარტო განტეგების ვაცია, არამედ აგრეთვე, როგორც იდეოლოგიური მოწინააღმდეგე, ფიზიკურადაა მოსპობილი. თ. ჩიხლაძის მაგალითი ცხადად მოწმობს, თუ ეს საჭიროა, რომ საბჭოთა სმფლობელოში დღესაც სასამართლო ფიქციაა, არსებობს შეუზღუდველი ხელისუფლება და მისი ბრძანების ზედმიწევნით აღმსრულებელი პოლიცია, რომლებიც განუკითხავად ბატონებენ მათი ქვეშევრდომების სიცოცხლეზედაც და სიკვდილზედაც.

როცა დიდი ილია მოჰკლეს და მეფის რუსეთის სასამართლომ მის მკვლელებს სიკვდილით დასჯა გადაუწყვიტა, ძვირფასი დაღუპულის ქვრივმა, ქალბატონმა ოლღა ჭავჭავაძისამ საჯაროდ, წერილით შეუნდო მკვლელებს და ხელისუფლებასთან იშუამდგომლა, რომ მასაც შეწყალება ებოძებია. ეს სულ ცოტა ხნით ადრე იყო რუსეთში ბოლშევიკურ გადატრიალებამდე და მათ მიერ შემდეგ ილია ჭავჭავაძის სამშობლოს დაპყრობამდე, რაც მათ ჩაიდინეს თავისუფლების, თანასწორობის, ჰუმანიზმისა და პროგრესის სახელით. რა მცირე დრო გავიდა. რამხელა გზაა გავლილი... მაგრამ არა წინსვლისაკენ, არამედ პირიქით, სათნოების, კაცთმოყვარეობის, შემწყალებლობის დეგრადაციისაკენ. ოლღა ჭავჭავაძეთა ამადღელებელი ხმები შეიძლება გავიგონოთ დღევანდელ საქართველოში ამ ტრაგიკულ და საეცალაო მდგომარეობასთან დაკავშირებით? როგორ გავიხარებდით!

მწუხარებით ვაუწყებთ „გუშაგის“ მკითხველებს, რომ **განმეორებული**
განმეორებული

მიმდინარე წლის 8 აგვისტოს საფრანგეთში გარდაიცვალა პრინცესა
ლიუბოვ ვაჩნაძე, დაბადებული ხვოსონ და დაიკრძალა 10 აგვისტოს.

მ. წ. 7 სექტემბერს, ხანგრძლივი ავადმყოფობის შემდეგ, საფრანგე-
თში გარდაიცვალა ნესტორ (ინდიკო) პაპუაშვილი და მრავალრიცხო-
ვანმა ნათესავეებმა და მეგობრებმა მისი ცხედარი მიაბარეს სოფელ
ლევილის საკრძადავს. განსვენებულმა შესანიშნავი ოჯახი შექმნა
პარიზში ირა გომართლის ასულთან, რჩება ორი შვილი და შვილი-
შვილები. ოჯახის იშვიათი მამა, არც საზოგადოებას იგიწუებდა.
წლების განმავლობაში ასრულებდა საფ. ქართული საზ. გამგეობის
წევრის მოვალეობას, იყო ყოველი ქართული წამოწყების დამხმარე
და შემწე.

წელს, 24 სექტემბერს გარდაიცვალა ქალბატონი ელენე მაგლობლი-
შვილი. განსვენებული ყელას უყარდა, ცნობილი იყო თავისი უზადო
სათნოებით, კეთილშობილებით და კდემამოსილებით. შესანიშნავი შვი-
ლის და შვილიშვილების აღმზრდელი. დედა, წმინდანით გავიდა
ამა ქვეყნიდან. 28 სექტემბერს მწუხარებით და სინანულით მიაცილეს
იგი მრავალრიცხოვანმა ნათესავეებმა და მეგობრებმა ლევილის სას-ზე.

ავბედითი გამოდგა ჩვენი საზოგადოებისათვის სექტემბრის უკანასკ-
ნელი დღეები, სიკვდილმა ზედი-ზედ გამოგვაცალა დიდათ საყვარელი
ადამიანები, 26-ში გარდაიცვალა ქალ-ნი ასმათ ფადავა ჟორდანი-
ას ასული. დაკრძალვა ლევილში 1 ოქტომბერს. ნეკროლოგი მიეძღ-
ვნება შემდეგ ნომერში.

26 სექტემბერს კი გარდაიცვალა გიორგი (ბიჭიკო) ახვლედიანი და
დასაფლავდება სოფ. ლევილში, ჯერ კიდევ არ არის ცნობილი როდის.
ნეკროლოგი და ბიოგრაფიული ცნობები მომავალ ნომერში.

და სამძიმრებს ვუცხადებთ მათ უნუგეშო ჰირისუფლებს.

ნ ო დ ა რ დ უ მ ბ ა ძ ი ს გ ა რ დ ა ც ვ ა ლ ე ბ ა

1984 წ. 14 სექტემბერს მძიმე და ხანგრძლივი ავადმყოფობის შემ-
დეგ თბილისში გარდაიცვალა ცნობილი მწერალი ნოდარ დუმბაძე.

განსვენებული მხოლოდ 56 წლისა იყო. საბჭოთა ხელისუფლებისაგან ის დიდად დაფასებული იყო, როგორც კომუნისტი მწერალი და სიკდილიც დიდი პარტიული გლოვით აღინიშნა. ჩვენ კი გვგონია, რომ ის იყო ქართული მხატვრული სიტყვის დიდოსტატი, რომელიც ნიჭიერად ამხილებდა საბჭოთა წესწყობილების მანკიერებებს და ამიტომ გულის ტკივილით ვხვდებით მისი გარდაცვალების ამბავს.

შ ე მ ო წ ი რ უ ლ ე ბ ა თ ა ს ი ა (ფრანგულ ფრანკებ.)

გიორგი გორგიშელი	600	რუბენ გვეტაძე	200
კონსტანტინე ალშიბაია	100	ნათელა გოგიშვილი	164
გიორგი ნაკაშიძე	818	ილო ემუხვარი	100
ნამეტია ვოგუაძისა	100	ქრისტ. იმნაიშვილი	500
მირიან მელუა	250	იასონ იორდანიშვილი	500
შალვა ცინცაძე	478	მართა სტურუასი	60
გიორგი ტოგონიძე	100	ნიკოლა ანთაძე	100
მიშა თარაშვილი	300	მელიტონ ყდენტი	200
შოთა ბერეჟიანი	100	მარინა ელის	230
გერასიმე ბოლქვაძე	500	აკაკი შავგულიძე	200
ვენერა ხაბულიანი	200	ვალია კელია	100
დავით ბებიაშვილი	1.708	ნიკო ბედელაძე	100
მ. კალიფორნიელი— ნოე ყორდანის		კეთილმოსაგონრად	866
მიშა ჭელიძე— დიმიო ცხონდიას		კეთილ- მოსაგონრად	433
ტატიანა ჭაქიაშვილი—დაუფიწყარ		მეუღლე ბაგრატის მოსაგ.	100

ჯ ა მ ი

9.107

ულრმესი მაღლიერების გრძნობა ცველასადმი „გუშავისაგან“.

გ ი ო გ ი ნ ა კ ა შ ი ძ ი ს ს ა ი უ ბ ი ლ ე ო დ

ჩვენი საზოგადოების სახელოვან წევრს, ბ. გიორგი ნაკაშიძეს 90 წელი შესრულებია. „მუმლი მუხასაო გარს ეხვეოდაო, მუმლი წყდებოდაო, ხე არ ხმებოდაო.“ ძვირფასო ბატონო გიორგი, სწორედ თქვენ ბრძანდებით ერთ-ერთი ასეთი გამძლე და ძირმაგარი ქართველი მუხა. „გუშავი“ პატივისცემითა და სიყვარულით გილოცავსთ თქვენი ცხოვრების ამ მნიშვნელოვან ნიშანსვეტს და გისურვებთ კიდევ დიდი ხნის ჯანმრთელ და ნაყოფიერ სიცოცხლეს.

13/2

GOUCHAGUI

PERIODIQUE EN LANGUE GEORGIENNE

Directeur : GEORGES TSERETELI

ADRESSE: 8, RUE DES MARCHAIS

75019 PARIS

EDITION HORS COMMERCE